

המשכיל

maskil

■ Z obsahu

Dopomozte nuznému a sirotkovi k právu.
Zamyšlení mezi dvěma posty 2

Konflikt dvou pravd.
O progresivním židovství v Talmudu 4

Duhová vlna a neonacisté.
Bude zakázána Národní strana? 36

■ Krátce

V tehdejší předexilní společnosti bujel ještě jeden do nebe volající nešvar, totiž sociální nespravedlivost. Nic nevadilo bohatým a vlivným jedincům konat v příkrém rozporu s příkázáními Tóry, která jednoznačně brání práva sociálně slabších jedinců, například námezdných dělníků, vdov a sirotků. Proti takovému sociálnímu bezpráví nejednou zvedli svůj hlas naši proroci.

Rabín Daniel Mayer

Talmud nás přesvědčuje o nutnosti demokracie. K tomu používá argumentaci Tóry, avšak jenom zdánlivě. Výraz „hlas většiny“ (acharej rabim lehatot) pochází sice z Tóry (Ex 23,2), ale je použit v naprosto opačném smyslu u soudního sporu, ve kterém se jednotlivci naopak nesmí nechat ovlivnit hlasem většiny.

Rabín Tomáš Kučera

Své kresby a malby doplňoval Friedmann textem, aby tak vytvořil mimořádně detailní obrazový i písemný záznam. Jeho smysl pro detail a výjimečnou pozorovací schopnost dokládá působivý cyklus „Protože byli Židé“, který byl vůbec prvním výtvarným dílem přijatým do sbírek amerického Muzea holocaustu (United States Holocaust Memorial Museum) ve Washingtonu DC. Sedm z prvních kreseb, které vytvořil v roce 1945, se objevilo ve sbírkách Yad Vashem Art Museum v Jeruzalémě.

Kateřina Weberová

Žádná společnost není trvale imunní proti neonacismu a politickému populismu spojenému s xenofobií a pseudo-vlastenectvím. Dnešní ekonomická prosperita nemusí trvat věčně, a pokud by se rapidně zvýšily počty sociálně nespokojených občanů, měly by radikální skupiny či strany připravenou ideální voličskou základnu.

Milan Kalina

Oliver Malina

Morgenstern

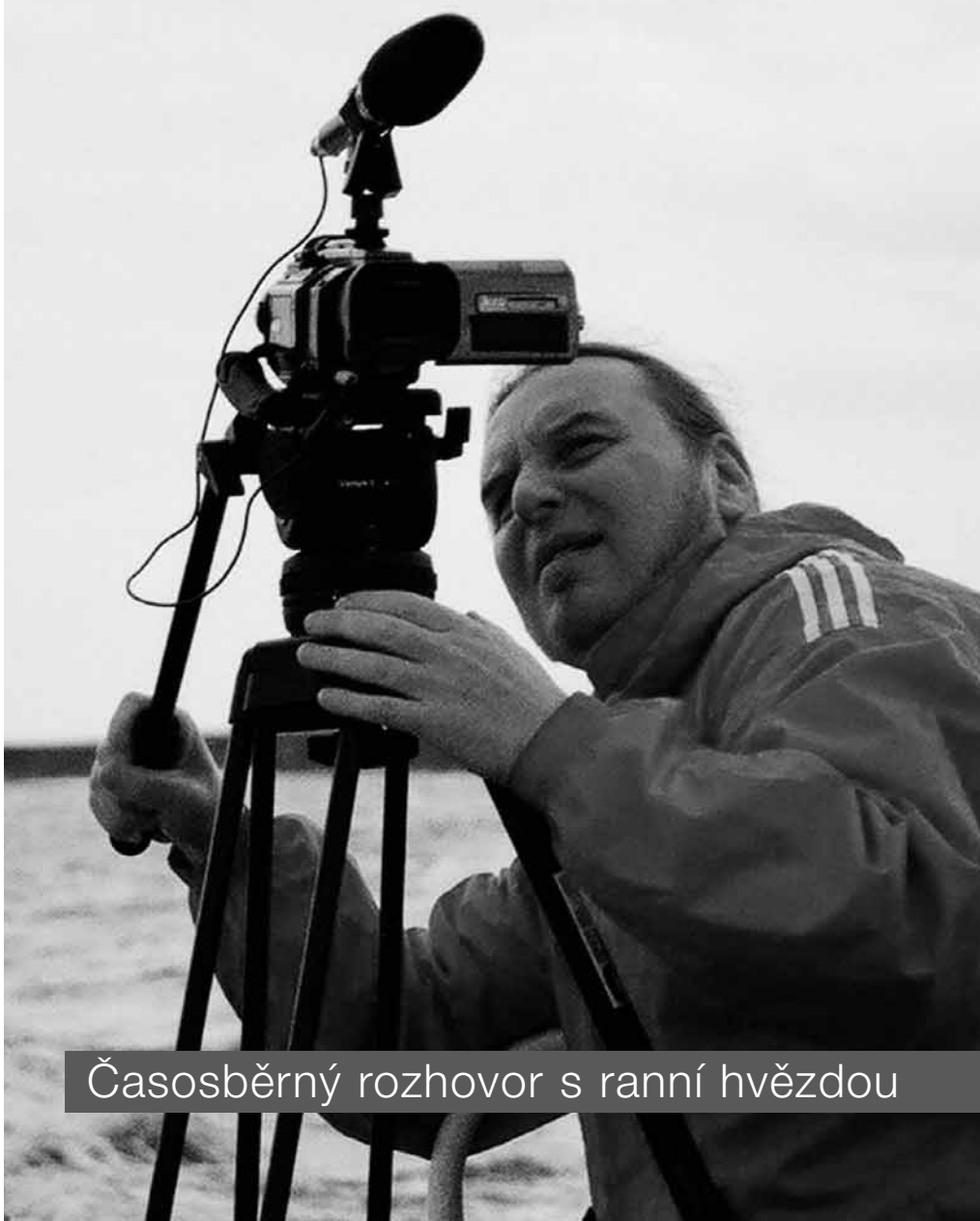

foto Darina Krajčáková

Časosběrný rozhovor s ranní hvězdou

Dopomozte nuznému a sirotkovi k právu, poníženému a chudému zjednejte spravedlnost... (Žalm 82)

K zamyšlení mezi dvěma posty

Dvacátého července, postem 17. tamuzu, začíná třítydenní období smutku – בין המצרים, které se završí postem 9. avu. V traktátu Taanit 26a–b se praví, že 17. tamuzu se stalo pět tragických událostí (Mojžíš rozbil desky Zákona, v Chrámu byla postavena modla, přerušily se každodenní chrámové oběti, Apostomos znesvětil a spálil svitek Tóry a Římané prolomili jeruzalémské hradby), které neblaze ovlivnily naši historii.

Každý půst nás imaginárně přenáší do doby a událostí dávno minulých, ale zároveň nám dává materiál k zamyšlení, co zapříčinilo tu či onu tragédii a zdali jí nešlo zabránit. Kolo dějin však nelze vrátit zpět, ale Cicero-nův výrok „*historia magistra vitae est – historie je učitelkou života*“ nám a tím i celé společnosti říká, že máme možnost se do budoucna vyvarovat dějinných chyb našich předků. Nejen období mezi Roš ha-šana a Jom kipur by nás mělo přimět k hlubokému pohledu do našeho nitra a k zamyšlení nad našimi činy, ale také toto třítydenní období mezi dvěma posty, které je bezprostředně před námi.

Na otázku, co zapříčinilo zboření prvního Chrámu, dali naši učitelé odpověď, že to byla zkaženost tehdejší židovské společnosti, v níž se rozmohly vraždy – שפיכות דמים, incest – גילוי ערויות a modloslužba – עבודה זרה. Toto byly jistě zásadní příčiny, pro něž se Hospodin neslitoval ani nad svým Domem a Městem a vydal je do rukou babylónského krále, který byl nástrojem Božího hněvu.

V tehdejší předexilní společnosti bujel ještě jeden do nebe volající nešvar, totiž **sociální nespravedlnost**. Nic nevadilo bohatým a vlivným jedincům konat v příkrém rozporu s příkázáními Tóry, která jednoznačně brání práva sociálně slabších jedinců, například námezdních dělníků, vdov a sirotků. Proti takovému sociálnímu bezpráví nejednou zvedli svůj hlas naši proroci. Připomeňme třeba slova proroků Ámose (2,6–8; 4,1; 5,11; 8,4–6), Izajáše (3,15), Jeremjáše (5,26–29) a Malachiáše (3,5). Podobně i král David se ve svých Žalmech staví za chudé, jak můžeme vidět v 10. Žalmu (2–18) a v 37. Žalmu (14–17). Podle výkladu našich učenců pád druhého Chrámu zapříčinila prý ničím neopodstatněná nenávist – שנאת חיים, která panovala v tehdejší společnosti. Přečteme-li si dílo Josepha Flavie *Válka židovská*, slova historika potvrzují tuto skutečnost. Již sama podstata nenávisti mezi lidmi stvořenými k obrazu Božímu je zavrženihodná, o to zavrženihodnější je nenávist mezi bližními, uprostřed lidu, který má být světlem národům, jak se praví v Izajášově proroctví (49,6).

Naše společnost postupně překonala všechny hříchy minulosti a po zboření druhého Chrámu zmizela z našeho středu i ona, lidská srdce naplňující, bezdůvodná nenávist – שנאת חיים. Co však nadále přetrvávalo v naší společnosti, byla **sociální nespravedlnost**, která nebyla sice již tak křiklavá, neboť náš národ měl již velmi propracovaný

starým lidem žijícím z důchodu. Nedávno také extrémně stouply ceny potravin, energií a dopravy. Od ledna letošního roku každý občan musí platit za návštěvu u lékaře, a to bez ohledu na skutečnost, že každý dospělý občan platí měsíčně nemocenské pojištění. Tento poplatek osobně považuji za morálně nemravný, ale i za protispolečenský. Vždyť

mechanismus sociální pomoci slabším vrstvám (גמילות חסדים, צדקה), ale přesto talmudičtí učenci nadále cítí svou povinnost vystoupit na obranu sociálních práv slabých zakotvených v Tóře, která jim bohatí upírají. Sama Tóra si v této oblasti neklade za cíl vytvořit jakousi beztrždní rovnostářskou společnost, ale **společnost sociálně spravedlivou**.

Podle mého názoru myšlenka sociálně spravedlivé společnosti opírající se o zásady Mojžíšova Zákona je právě v dnešní době velice aktuální. Člověk nemusí být profesionálním politikem, stačí, má-li otevřené oči a naslouchá-li hlasu lidu (vox populi – vox Dei), aby si uvědomil, že ne vše je v sociální sféře společnosti v pořádku. Pomyšlné sociální nůžky se každým rokem více rozevirají, přibývá bezdomovců a lidí pod hranicí bídy, nájmy se rapidně zvyšují, což ztěžuje životní situaci nejen tisícům mladých rodin, ale také

mnozí chudší občané aby ušetřili, nepůjdou k lékařům při prvních příznacích nemoci, ale půjdou tam, až když se nemoc stane akutní, chronickou a mnohem hůře léčitelnou. Poté se léčba pojišťovněm mnohem více prodrazí, ale to nelze mít za zlé nemajetným nemocným.

„*Nebudeš utiskovat a odírat svého druha. Výdělek dělníka, kterého si najmeš, nezůstane u tebe do rána*“ (Lv 19,13). „*Nebudeš utiskovat nádeníka, chudého a potřebného ze svých bratří ani ze svých hostů, kteří žijí v tvé zemi v tvých branách. Dáš mu jeho mzdu ještě téhož dne...*“ (Dt 24,14–15). Jsou známy případy, kdy člověk po určité době práce nedostal plat s odůvodněním, že to byla pouze zkušební doba, za níž plat nenáleží, a byl propuštěn, neboť prý se na onu práci nehodí. Takový zaměstnavatel také „zapomněl“ za něj platit penzijní pojištění, případně i jiné povinné dávky. Zvykli jsme si i na to, že různé firmy ►

► či kontraktory najímají cizí místo místních dělníků za mnohem menší, ba přímo hladové mzdy. Lidé mají pocit, že kdo finančně ovládá stát a postupně si přivlastňuje jeho hospodářské zdroje, je velmi malá vrstva miliardářů, která chce stále větší ekonomickou svobodu, do níž by nemohly zasahovat státní instituce. Vždyť svobodu podnikání nelze omezovat, to je nedemokratické! Kde skončí ony svobodně nabyté miliardy, to není vaše starost, občane. Téměř devatenáct let máme díky Bohu svobodu. Svobodu slova a svědomí, svobodu shromažďovací (neonacisty raději nezmiňovat), svobodu cestování, svobodu podnikání, svobodu a svobodu... Existuje však absolutní, ničím neomezená svoboda? Vždyť i naši otcové, kteří vyšli z Egypta a fyzicky se stali svobodnými, jejich mysl byla ještě „zotročena“ egyptskou kulturou a kultury. Teprve pod horou Sinaj, když přijali Tóru a slavnostně jako jeden muž pronesli „נעשה ושמע“ – tedy se stali opravdu svobodnými. Ovšem tato svoboda také není a ani nemůže být neomezená, vždyť její rámec určují zákony Tóry. Jistě mnozí říkají, co má společného nežidovský miliardář či majitel jakési společnosti s našimi sociálními zákony obsaženými v Tóře. Pokud se tento hlásí k moderní evropské civilizaci, jejíž kořeny sahají nejen do klasické řecko-římské tradice, ale hluboko a silně i do křesťanství a jeho kultury, tak má. Je sice pravda, že křesťanství velmi záhy zpřetrhalo téměř všechna historická pouta spojující ho s židovstvím, z něhož se zrodilo, ale nemohlo zavrhnout náš Tanach – תנ"ך, který nazývá Starým zákonem. Pokud by tak křesťanství učinilo, zapřelo by si právo na vlastní existenci. Z tohoto prostého důvodu by měl i nežidovský podnikatel, hlásící se obecně ke křesťanské tradici, dodržovat v zásadě sociální zákony Tóry.

Co však potřebuje chudý člověk, není bezbřehá svoboda, neboť svoboda stejně nemůže být absolutní, ale **sociální spravedlnost**. Takovou sociální spravedlnost, jejíž zásady jsou zakotveny v Tóře. Na rozdíl od svobody spravedlnost může být úplná, neboť **absolutní spravedlnost je v Bohu**, který je nanejvýš spravedlivý a kromě něho není spravedlivějšího Soudce. Cílem státu, který nepovažuje své občany pouze za zdroj příjmů pro obrovskou a zbytnělou vrstvu byrokratů, by mělo být přibližování se sociální spravedlnosti. Viditelná část prostředků z daní obyvatel, výrobních podniků a obchodních

řetězců, které plynou do státní pokladny, by se měla vrátit zpět občanům částečně v přímé finanční pomoci státu chudším vrstvám obyvatel, ve financování různorodých sociálních a rekvalifikačních programů a k vytváření nových pracovních míst pro postižené občany. Jistě máme mnoho nevládních dobrovolných podpůrných organizací pomáhajících potřebným, jistě jsou i bohatí filantropové, kteří ze svých prostředků štědrě pomáhají svým bližním, ale to vše nestačí. Jedině stát, který je **státem sociálním**, může zabezpečit důstojný život i svým nemajetným občanům. Téměř před třemi tisíci lety náš moudrý král Šalomoun pravil:

„עושה דל חרה ומכבדו חונן אביון, – Kdo utiskuje nemajetného, tupí toho, kdo jej stvořil, kdežto ctí ho ten, kdo se nad ubožákem slitovává“ (Př 14,31).

Každý půst s absencí tří člověku přirozených potřeb – jídla, pití a radosti – má v každém z nás vyvolat alespoň částečně pocit kolektivního smutku a beznaděje, jak ho v oněch tragických okamžicích prožívali naši předkové, když odcházeli do babylónského zajetí a o 660 let později, když je Římané rozehnali do diaspory. Židovstvo oloupené o svou vlast se upnul na myšlenku úplného osvobození – גאולה שלמה, na radikální zásah Všemohoucího do běhu dějin a na příchod Mesiáše. Podobně i chudý člověk čeká také na své úplné osvobození. Jeho גאולה שלמה je však mnohem prozaičtější. Chce se zbavit ponižující bída, která ubíjí lidskou osobnost.

Mnozí se ptají, jak můžeme uspišit příchod Mesiáše a tím i úplné osvobození. Jistě ne pasivním vzhlížením k nebesům a čekáním na Hospodina Pomazaného bez toho, že bychom pro to něco udělali. Každý z nás má možnost začít ve svém mikrosvětě a tak být příkladem pro makrosvět. Smysluplně (nemám na mysli módní slovo) pomoci chudým v našem okolí. Mnohdy tato pomoc nespočívá v peněžní podpoře, ale třeba v zaměstnání takového člověka, v pomoci vyřešit jeho bytovou situaci nebo v profesionální psychologické pomoci. Kromě toho můžeme v mnoha organizacích prosazovat myšlenku větší odpovědnosti státu za své občany, za spravedlivější přerozdělování státních peněz ve prospěch nemajetných vrstev. Každý, kdo vykoná byť jeden dobrý skutek – micvu, přibližuje tím úplné osvobození.

► *Rabín Daniel Mayer*

**Program Bejt Simcha
červenec
a srpen 2008**

PRAVIDELNÉ AKCE

**Kabalat Šabat každý pátek
od 18 hodin**

V pátek 18. července se bohoslužba nekoná (místo toho zveme všechny na víkendový reformní šabat do Liberce – informace v Bejt Simcha).

HODINY PRO VEŘEJNOST

až do odvolání pouze po předchozí telefonické dohodě

Bejt Simcha

Mánesova 8, 120 00 Praha 2
Telefon: 222 251 641, 724 027 929
E-mail: kehila@bejtsimcha.cz
Web: www.bejtsimcha.cz

World Union for Progressive Judaism, Bejt Simcha a Židovská obec Liberec vás srdečně zvou na:

**II. REFORMNÍ
ŠABATON**

18.–20. července v Liberci

- **tefila a studium s rabínem Tomášem Kučerou**
- **přednášky (prof. Liptz: „60 let Izraele“, dr. Lhotová: „Židé na Liberecku“)**
- **diskuse**
- **výuka izraelských tanců**

Informace o volných místech nebo o možnosti zúčastnit se části programu na adrese reform@volny.cz nebo na telefonu 724 027 929.

Změna v představenstvu Bejt Simcha: Bejt Simcha oznamuje, že z představenstva odstoupil pan Pavel Eltai. Na jeho místo byl kooptován pan Jakub Bořkovec. Představenstvo tedy nyní pracuje ve složení: Sylvie Wittmannová (předsedkyně), Milan Kalina (1. místopředseda), Jan Syka (2. místopředseda), Jakub Bořkovec, Michal Foršt, Hana Hanáková, Ivan Kohout

Konflikt dvou pravd

aneb progresivní židovství v Talmudu

Když se poprvé objevila v Evropě reformní synagoga (roku 1818 v Hamburku), vyvolalo to bouřlivé reakce. Z dnešního pohledu patří tento okamžik k začátku vývoje, který byl nejprve smělý a odůvodněný, který se však později dále utvářel a v určitém ohledu i vrátil k rysům tradice, která byla prvotně odsunuta stranou.

Můžeme si to představit jako velký třesk, který je mimořádný, ale teprve až po něm dochází k utváření struktury. Jednou z takových strukturálních novinek byla i formulace obecných přístupů progresivního židovství, které není založeno na odsouvání starého, ale na jeho inspiraci pro nové přístupy. Tak je tomu i s Talmudem, fascinující sbírkou nejednotného žánru, ve kterém najdeme vedle halachických úvah, životních příběhů a anekdot dokonce i neuvěřitelné příběhy. Ty však mají dalekosáhlejší dopad pro moderní židovskou identitu, než bychom na první pohled připustili. Jeden z takových příběhů se v Talmudu nachází v traktátu Baba mecija 59b (překlad textu je uveden kurzívou).

Jednou se rabíni dohadovali o jednom bodě zákona. Rabi Eliezer přednesl všechny možné argumenty, aby doložil své stanovisko. Ostatní rabíni se však jeho argumenty nedali přesvědčit.

Hned ze začátku vnímáme kulturu argumentu, kterému říkáme *machloket* (v jidiš *machlojkes*). Ne všichni souhlasí se všemi, ale v rámci možností se každý snaží přesvědčit toho druhého o vlastní pozici. To se však většinou nepodaří. Snad i proto pokračuje tento příběh na překvapivé úrovni.

Tu pravil Rabi Eliezer: „Dokonce i tento strom plodící svatojánský chléb může dokázat, že mé tvrzení je správné!“ Strom se v tu chvíli vytrhl z kořenů a přesunul o sto loket dál. (Někteří dokonce tvrdí, že to bylo čtyři sta loket.)

Tato scéna nám může připomenout film Hvězdné války (Star Wars), kdy Luke Skywalker bojuje o svou pozici a přitom přemisťuje předměty kolem sebe. Přesto i tato jednoznačná a strhující scéna v Talmudu vede k nejednotnosti: o kolik se strom posunul – o deset metrů, nebo spíš o sto? S úsměvem pozorujeme sklon rabínů k satíře. Jako

kdyby záleželo na trajektorii stromu, který se na pokyn vytrhne ze země a posouvá o kus dále! Nicméně ani tento neobvyklý dojem nestačí.

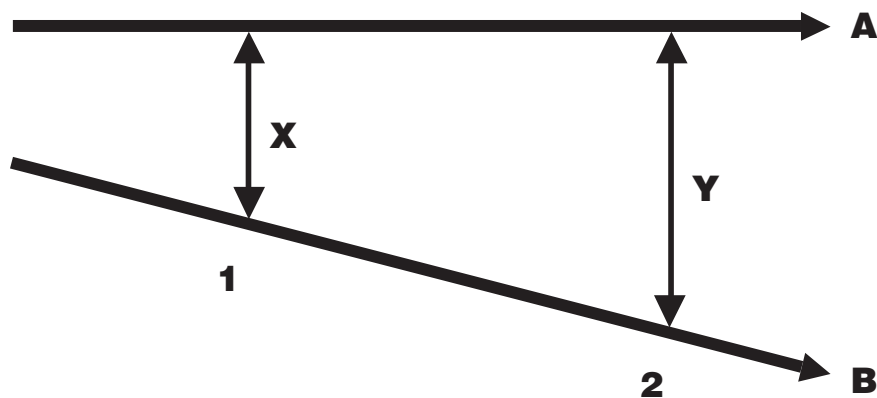
Ostatní rabíni však řekli: „Strom nemůže sloužit jako důkaz. Rabi Eliezer odpověděl: „Má-li být rozhodnutí takové, jak tvrdím já, ať tento vodní kanál ukáže!“ V tu chvíli začala voda v kanále téci dozadu.

V dalším pokračování tohoto dramatického dialogu nám určitě vyvstane na mysli

Přesto se v tomto okamžiku začínáme ptát, zdali se něco takového vůbec mohlo stát? To je však otázka špatná, protože Talmud nás nechce přesvědčit o konkrétním obsahu svých příběhů, ale o abstraktní ideji, která je v jádru jeho příběhů, jako cenný předmět zakopaný v zemi, pod exotickou rostlinkou, která nás automaticky upoutá, která je však jenom cestou k cennému předmětu pod ní.

Rabi Eliezer, blížek zoufalství, nyní vykřikl: „Má-li rozhodnutí dopadnout tak,

Diagram spontánního vývoje ideálu a reality

Harry Potter, který mávnutím hůlky realizuje svůj záměr. Může být něco přesvědčivější, než opakování paranormálních jevů za účelem zdůraznění vlastní pozice? Ano, může.

Ostatní rabíni řekli: „Vodní kanál nemůže sloužit jako důkaz.“ Rabín Eliezer však znovu pravil: „Zdi této učebny nechť podají důkaz, že mám pravdu!“ Vtom se začaly zdi učebny hroutit.

Jsme svědky třetího a posledního úniku do abnormální oblasti za účelem psychologického přesvědčení – a také svědky třetí a poslední analogie k filmové tvorbě, teď možná k Pánu prstenů. Na výsledku to však překvapivě nic nezmění, ba naopak.

Ale rabi Jehošua jim začal lát: „Co je vám, zdi, po tom, když se učenci dohadoují o jednom bodě zákona!“ Zdi se však nenarovnaly a zůstaly stát nakřivo.

Imunita rabínů k vnějšímu přesvědčování je zřetelná. Není však možné poznámku o neposlušnosti stěn chápat opět jako satiru v trojstupňovém dramatu, který nás dokáže zaujmout svým hollywoodským napětím?

jak tvrdím já, pak to musí potvrdit sám Bůh!“ A skutečně se z nebe ozval hlas: „Co ještě chcete od rabího Eliezera?! Rozhodnutí by mělo být každopádně takové, jak tvrdí on!“

Přesvědčující osoba se nevzdává a sahá po argumentu nejvyšším, který má funkci duchovního kladiva. Je to argument, který odzbrojuje, proti kterému se nedá nic namítnout, s kterým se nedá polemizovat. Na tomto místě by se dal příběh jednoduše zastavit. Na tomto místě bychom mohli shrnout naše dojmy a knihu zavřít. Opravdu? To neznáme židovskou národu!

Rabi Jehošua vyskočil a zvolal: „To rozhodnutí ale není v nebi!“ Co znamená tento citát „... Není v nebi“ (Dt 30,12)? Rabi Jirmeja to vysvětlil takto: „Tóra byla přece zjevena už na hoře Sínaj. Nemusíme se už proto starat o hlasy z nebe. A konečně, Tóra obsahuje už ze Sínaje zásadu, že rozhodující je hlas většiny.“

Talmud nás přesvědčuje o nutnosti demokracie. K tomu používá argumentaci Tóry, ▶

► avšak jenom zdánlivě. Výraz „hlas většiny“ (*acharej rabim lehatot*) pochází sice z Tóry (Ex 23,2), ale je použit v naprosto opačném smyslu u soudního sporu, ve kterém se jednotlivec naopak nesmí nechat ovlivnit hlasem většiny. S podivem tak zjišťujeme, že rabíni obracejí Tóru naruby, aby dosáhli cíle, o který usilují. Nedělají to však zlomyslně, nýbrž podle jejich nejlepšího vědomí a svědomí. Na daném místě, v daném čase a podle vlastního chápání usilují tímto krokem o pokračování židovské civilizace. To je také jedna z nejdůležitějších pozic progresivního židovství: i když se v mnohých rozhodnutích odchylojeme od pevně stanovené tradice, není to proto, že bychom obsah tradice znevažovali, ale proto, abychom definovali nový rámec, ve kterém se tradice nebo její část může dále uchovávat.

Rabi Jehošua nesouhlasí s hlasem nebes! Dá se taková chupe vůbec ospravedlnit? Někteří komentátoři Talmudu si to nemyslí, a proto se snaží navrhnout jiné přístupy v chápání této řeckně politicky citlivé situace. Jeden z těchto názorů tvrdí, že hlas nebes chtěl pouze vyzkoušet, zdali se necháme ovlivnit pravdou (kterou v našem příběhu předkládají rabíni, nejprve vůbec nejménovaní), nebo spíše zázraky (efektivně prováděné rabínem Eliezerem, který by pak zde vystupoval jenom jako nástroj nebes ke zmíněné zkoušce). Druhou možností, jak zachránit tuto politicky citlivou situaci, je názor, že hlas nebes chtěl říci: následujte rabi Eliezera, ale všeobecně, nikoliv v tomto daném případě. Tento komentář, který bychom možná s úsměvem označili za přitažený za vlasy, však s sebou nese poukaz na skrytou oblast zjevného, jinými slovy, na hlubší pozadí skutečnosti, který je oprávněný, i když ne zrovna v tomto případě.

Když odhlédneme od těchto dvou komentářů, zůstává v nás stále otázka, jak se vyrovnat s tím, že rabi Jehošua jako největší chucpednik odmítá názor nebes. Je však možné, že nejde o odmítnutí nebeského, ale pouze o jeho opravu: tam, v nebi (neberme toto podstatné jméno geograficky), je všechno přesně tak a bez diskuse. Ale tady, na zemi, musíme jít podle většiny. Jde tedy o pozorování rozdílu ideálu a reality, který inspiroval generace básníků a filozofů všech dob, který se však objevuje už v Talmudu, editovaném roku 500 o. l. Ideál (Tóra) je neměnná, věčná, bez ohledu na čas stále a rovnoměrně ubíhající (přímka A v obrázku). Realita (tok života) také ubíhá dál a dále, ale nikoliv paralelně, nýbrž diago-

álně (přímka B). To si uvědomovali i talmudští rabíni nacházející se v časovém bodě 1 (na přímce B), a proto museli vyplnit mezeru X, aby zůstali stále v kontaktu s ideální rovínou Tóry. Přesně stejný přístup má i progresivní židovství současné doby, které se nachází v časovém bodě 2 (na přímce B),

Vyplnění mezery Y mimo jiné znamená plnou rovnoprávnost ženy včetně ordinace na rabínku. Berlínská pamětní deska Reginy Jonas, první ženy, která získala rabínskou smichu (v roce 1935).

který je také vzdálen od ideální roviny Tóry, ale stále na něm závislý. Aby tato závislost byla stále patrná, musí se mezera Y opět nějakým způsobem vyplnit. Jedním z nejlepších příkladů je postavení ženy, která se v tradici nepočítá do minjanu, v synagoze má zvláštní místo a není volána k Tóře. Vyplnění mezery Y v tomto případě znamená plnou rovnoprávnost ženy ve všech vymoženostech tradičního židovství včetně ordinace na rabínku.

Vyplnění mezer mezi ideálem a realitou (tedy mezi přímkami A a B) se uskutečňuje nejenom v progresivním židovství, ale v různých časových okamžicích i v ostatních proudech. Ne vždy – podle ideálu kodifikované tradice – vidíme na ulici manželský pár, při kterém jde muž o pár kroků před ženou, ne vždy se každé bezdětné manželství po deseti letech rozvádí. Originálním příkladem vyplnění mezery je i Šira chadaša, striktně klasická židovská komunita v Jeruzalémě, která po důkladném halachickém zvážení umožnila alijot k Tóře i pro ženy. Spontánní vývoj ideálu a reality (tedy různý směr ubíhání přímek A a B) tak nutí každého a v každém časovém okamžiku k vyplňování vzniklé mezery. Jediný rozdíl je jenom v tom, kdy k tomu dojde (v kterém časovém bodě na přímce B). Jsem přesvědčený, že

v průběhu času všichni, nezávisle na příslušnosti k současným proudům židovství, vyplňujeme tuto mezeru podobným způsobem. Jediný rozdíl je pouze v tom, kdy se pro to rozhodneme. Před několika desetiletími byla talmudská škola pro ženy nemyslitelná. Dnes je žena jako talmudská expertka samozřejmostí. Progresivní židovství vyplňuje mezeru mezi ideálem a realitou stejným způsobem jako ostatní směry židovství, jenom o něco dříve.

Fascinující na našem původním talmudském příběhu je také to, že nikdo nepochybuje, že rabín Eliezer pravdu určitě měl. Potvrdil to sám svými třemi neobvyklými přírodními úkazy a potvrdil to dokonce i hlas nebes. A přesto bylo konečné rozhodnutí podle většiny rabínů. Znamená to, že tito rabíni neměli pravdu? Samozřejmě že pravdu měli, stejně jako rabín Eliezer. Pravda není jen jedna. Existuje více pravd. Avšak jakýkoliv kolektiv, pokud má být in-taktní a funkční, se v praxi musí řídit jenom jedním názorem, v daném případě názorem většiny. Teoreticky existuje mnoho pravd, prakticky však existuje jenom jedna cesta. Tím se jiné pravdy nesnižují ve svém obsahu, stávají se jenom nepraktickými, protože nepřispívají k nutnému pokračování celistvosti kolektivu.

V tomto smyslu končí i náš talmudský příběh:

Toho dne potkal rabi Natan proroka Elijáše. Zeptal se ho: „Co Bůh vlastně v tu chvíli dělal?“ Prorok odpověděl: „Bůh se usmíval a řekl: Nic'chuni banaj, nic'chuni banaj – moje děti nade mnou zvitězily! Moje děti nade mnou zvitězily!“

Jakým způsobem je možné interpretovat tento úsměv? Jedni říkají, že děti udělaly velkou chybu, když se proti hlasu nebes postavily. Ale to nevádí, protože jsou stejně i nadále děti hlasu nebes. Ti druzí říkají, že se v tomto úsměvu zrcadlí autonomie lidského rozumu, proti které dokonce ani nebeský hlas nic nezmůže. Bůh stvořil člověka s rozumem a teď se usmívá, protože dosáhl svého cíle: člověk přestal být dítětem a stal se vlastním pánem, stal se autonomním jedincem.

Ať už se přikloníme k jakémukoliv názoru, jedno zůstává jisté: všichni se pohybujeme stejným směrem na přímce reality, všichni usilujeme svým způsobem o vyplnění mezery k přímce ideálu a všichni si myslíme, že máme pravdu.

► **Rabín Tomáš Kučera**
Foto: Manfred Brueckels
(commons.wikimedia.org)

Oliver Malina Morgenstern

Časosběrný rozhovor s ranní hvězdou

Poprvé jsem se setkal s Morgensternem někdy v zimě roku 1961, kdy jsem v divadle Semafor navštívil literárně hudební pásmo Papírové blues. Literární kabaret pod patronátem německého básníka Christiána Morgensterna na mne tehdy zapůsobil dvojnásobným dojmem. Ten první, přiznávám, byl charakteru ryze erotického. Bylo mi patnáct, seděl jsem v první řadě malého divadélka a jen nepatrný kousek ode mě zpívala Eva Pilarová – blondátý zázrak s nádhernýma nohama. Občas se mně dotkla pohledem a já, nevinný králíček paralyzovaný pohledem zkušené kobry, jsem ani nedýchal. Tím druhým zázrakem bylo objevení úžasného světa Morgensternovy poezie, kterou jsem si s okamžitou dychtivostí mládí ihned zamiloval.

S živým Morgensternem jsem se potkal skoro o půl století později. Bylo to na výstavě fotografií z Izraele, které vystavoval společně s Darinou Krajákovou v libeňské synagoze. Oliver Malina Morgenstern mi byl od prvního okamžiku sympatický. Proto dovolte malou exkurzi do jeho života a práce.

Olivere, mám rád pořádek, začneme tedy od tvého jména. Zní moc pěkně, ale zřejmě to bude umělecký pseudonym, nebo se mýlím?

Ano, i ne. Rod Morgensternů pochází částečně ze Štýrského Hradce a částečně z Mnichova, rodinná genealogie potvrzuje vzdálenou příbuznost s tvým oblíbeným básníkem Christianem Morgensternem (1886–1914). Můj dědeček Richard Morgenstern přežil holocaust a vrátil se se všemi dětmi z Terezína. Otec citlivě vnímal poválečný odpor ke všemu německému, a proto si německy znějící jméno mění za ryze české jméno Malina.

Olivera chtěla maminka, ale v seznamu povolených jmen nebyl, takže jsem dostal jméno Oldřich po tátovi. Po dlouhých letech jsem se vrátil k rodinnému jménu, na které jsem hrdý, a připojil kvůli mamince i jméno Oliver. Je to tedy opravdové jméno, ale také částečný pseudonym.

Dívá jsem se na tvou webovou stránku, ze které plyne, že jsi muž mnoha profesí – režisér, kameraman, fotograf, scénárista, dramaturg, publicista. Říká se devatero řemesel, desátá bída! Platí to i v tvém případě? A co je vůbec tvou prioritou?

S odpovědí se musím uchýlit do svého dětství, kdy jsem, co si pamatuji, měl vztah nejen k hudbě, ale i k psaní hudebních textů nebo samostatných básní. Také jsem měl rád všechno, co se týkalo „pohyblivých obrázků“, fascinoval mne film a jeho nekonečné výrazové prostředky. Po střední škole jsem chtěl na vysokou, ale ouha! Židovský původ, pak návštěva jednoho strýce z USA a druhého z Austrálie – to bylo pro některé sousedy nestravitelné sousto. Následovala udání, o rodinu se začala zajímat StB, ale to

Herečka Natalie Portman mezi režiséry Milošem Formanem a Oliverem Malinou Morgensternem

už jsme měli punc podezřelé „dolarové“ nespolehlivosti. Výsledkem byly marné pokusy dostat se k vysokoškolskému vzdělání. Do té doby spadají i mé první experimenty se starou dobrou Praktikou a první pokusy s osmimilimetrovou kamerou. Výsledkem byly různé výstavy ve stodolách a jiných barabiznách, kde sice chyběl jakýkoliv komfort, ale soudruzi z StB posléze nechyběli nikdy. Mělo to však i pozitivní důsledek. Jejich asistence nám dělala neocenitelnou reklamu a vlastně také potvrzovala, že jdeme správnou cestou.

Učil jsem se sám – jsem autodidakt (to slovo zní dobře, že?) a na vysokou školu, večerní studium na FAMU, jsem se přihlásil až po revoluci. Musím se ale vrátit k původní otázce. Osvojit si několik profesí má své nesporné výhody. Když jste sám a nemáte z kádrových důvodů šanci vést tvůrčí kolektiv nebo být jeho součástí, musíte být soběstačný a naučit se všechny specializace

oboru. Dnes jsem tomu rád, jsem mnohem flexibilnější a zvládám věci, které bych za normálních podmínek řešil s několika spolupracovníky.

Hlavním motivem tohoto rozhovoru byla zpráva, že jsi takřka vyhrál prestižní filmový festival v Anglii.

Než ti povím o té Anglii, musím ještě trochu zabrousit do minulosti. V devadesátých letech se dostávaly dlíčí úspěchy v dokumentaristice a nakonec i možnost natočit větší filmy. Na Kavčích horách to už nebylo možné, a proto jsem v roce 1999 založil vlastní společnost Global Entertainment & Media, s. r. o.

Odletěl jsem s kamerou do Spojených států s českou bigbeatovou elitou – Vladimírem Mišíkem a jeho Etc..., Pražským výběrem, Olympikem a mnoha dalšími. Vláda Mišík mi smutně říkal: „Je mi padesát a je to ostuda, že do země mých snů jedu poprvé,

a to můj otec je Američan, osvoboditel Plzně!“ Kývám hlavou a posttotalitní splín léčíme společně lahví bourbonu...

A přišly další pořady. Prezident Havel končí ve své funkci a já točím pořad o jeho loučení s prezidentským úřadem a lidmi kolem včetně těch z undergroundu...

Dobře, dobře, ale já jsem zvědav na ten britský festival. Budeš už konečně o něm mluvit?

Martin Věchet, jeden ze zakladatelů trutnovského festivalu, viděl dokument, který jsem natočil o undergroundové legendě Mejlovi Hlavsovi. Líbil se mu a nabídl mi spolupráci, a tak už několik let skoro zadarmo natáčím skvělý trutnovský festival. Celkem se natočilo devadesát hodin hrubého materiálu, pak přišla premiéra a spolu s ní i má úzkost, zda se film bude líbit. Diváci ale byli nadšení a film dostal několik diváckých cen. Později jsem film opatřil anglickými titulky a remake filmu NEW CZECH WOODSTOCK byl nominován na International Film Festival England v kategorii Nejlepší mezinárodní dokument.

Co je obsahem filmu a jaká byla konkurence?

Film mapuje několik oblastí od prvních počátků undergroundových kapel ve Volanově u Trutnova v roce 1987 až po světznámé rockové dinosaury, v dokumentu také uvidíte udílení Ceny Jaroslava Seiferta za rok 2006 básníkovi Ivanu Martinu Jirousovi. Je to film o dvaceti letech existence trutnov-

ského „praotce“ všech festivalů v České republice, film, který chronologicky mapuje těžkosti, jež festival provázely při jeho vzniku v období komunismu, ale i nepřekonatelnou touhu po svobodě slova a projevu

Oliver Malina Morgenstern s italskou hvězdou Claudií Cardinale

prostřednictvím hudby, což přesně vyjádřil exprezident Václav Havel slovy: „Vždycky znovu si tady uvědomím, že rocková hudba je od svého prvopočátku svázaná s ideou svobody, tolerance a solidarity.“

Konkurence byla obrovská, přihlášenou bylo okolo tří set filmů. Nevěřil jsem ani chvíli, že bych měl šanci, ale už samotná účast na festivalu byla úspěchem. Následně přichází nominace mezi prvních osm filmů. Úžasné. To už stojí za to. Sedám do letadla, abych se s kamerou v ruce účastnil 14. června závěrečného ceremoniálu. Vítězů španělský film o zavřeném doku a nezaměstnaných dokařích. Nás oceňují druhým místem. Povzbuzen tímto úspěchem přihlašuji film na prestižní filmový festival Roberta Redforda „SUNDANCE“. Povedlo se, film byl přijat. Raduji se, protože pouhá nominace na tento festival je velké vyznamenání. Na výsledek si ale musíme počkat, drž mi palce!

To určitě budu, ale teď mi pověz o tom projektu skleněného Chodníku slávy. To je nějaký happening?

V žádném případě. Jedná se o zcela promyšlený projekt, který mám patentově chráněný a na jehož přípravě spolupracuji s vedením městské části Praha 1. Na významném frekventovaném místě v Praze budou umístěny otisky slavných filmových hvězd. A protože jsme země pověstná svým sklářským umem, budou stopy odlity do skla, a nikoliv obyčejného betonu, jak je tomu v Hollywoodu. Na projektu pracuji několik let a mám už velmi reprezentativní sbírku odlitků. Nerad bych prozrazoval více, svět je plný nevládné konkurence...

Zmiňoval ses, že také pravidelně sleduješ každoroční týden židovské kultury v Holešově, co je tam tak zajímavého pro tvou kameru?

V každém případě atmosféra, snaha uchovat co nejvíce z dějin a kultury židovské komunity, která byla takřka vyhlazena. V tom malebném moravském maloměstě je tento Týden židovské kultury společenskou událostí, za kterou by se nemuselo stydět žádné velké město. A o tomto festivalu jsem natočil film HOLEŠOV OČIMA KAMERY. Letos se bude festival konat i s jeho premiérou, na kterou všechny zvu. Tak se tedy sejdem v Holešově 27. července t. r. Budete se tam cítit jako doma!

Vedle těchto aktivit také hodně cestuješ. Viděl jsem tvé fotografie z Izraele a tvůj film Země jediného Boha, který jsi také prakticky sám v této zemi předků natočil.

Ano, mám to štěstí, že mohu pracovat pro báječného Fera Feniče a jeho uznávanou značku FEBIO. Projel jsem Afghánistán, Pákistán, Írán, Tádžikistán, Rusko, Izrael, Egypt a všude natáčel pro oblíbený cyklus *Nová cestománie*. Právě na takových cestách se zúročí určitá všestrannost, nejsem tak závislý, nejsem tak drahý, nejsem tak nápadný. Jezdit s celým štábem je určitě pohodlnější, můj způsob je zase o hodně svobodnější, nemluvě o tom, že jako solitér mám mnohem lepší možnost kontaktu s místními lidmi. A o to přece jde!

Dokumentarista vydává svědectví, osobně se angažuje s kamerou na místech, kde dochází ke konfliktu. Máš nějaké téma z tohoto šálku?

Mám a tvé noviny mi mohou pomoci. Připravuji celovečerní film o současném neonacismu. Proto hledám materiály, které se tohoto společenského jevu týkají – fotografie, profesionální i amatérské filmové či zvukové nahrávky, letáky, časopisy, výzvy, knihy, atp. Mají-li čtenáři Maskilu něco podobného, ať se obrátí na redakci, která jim zprostředkuje kontakt. Moc mi to pomůže. Z pochopitelných důvodů o tomto projektu nechci podrobně mluvit. Události z Prahy a Plzně varují. Eskalaci neonacistické drzosti je nutno postavit hráz nejen vhodnou legislativou, ale především všeobecným společenským odmítnutím. A to je důvod, proč chci takový film točit.

► Milan Kalina

Foto: Karel Housa

VÝBĚR Z FILMOGRAFIE

Rock fest 2000 USA

Michal Pavlíček bez kytary (2001)

Indián z Břevnova of Heaven (2001) –

O Mejlovi Hlavsovi

Pananky v ráji (2002) – O psychotických stavech schizofreniků

Hroty mezi ploty (2002)

Prezidentova račí chůze (2003) – Prezident Havel opouští úřad

Šokující zločiny (2003) – O Jiřím Kájínkovi a orlických vraždách

Nezapomenutelný Afghánistán (2003) – Cestománie

Rusko – nekonečné břehy Volhy (2004) – Cestománie

Egypt – v říši faraonů (2005) – Cestománie

Minulost a budoucnost Gräbeho vily (2005)

Řepice (2006) – Festival alternativní kultury

Izrael – země jednoho Boha (2006) –

Cestománie

Společensví Jasná páka (2007) – O kdysi zakázané kapele

New Czech Woodstock (2007) – Dvacetiletí jednoho festivalu

Holešov očima kamery (2008) – O tradici Týdne židovské kultury

Od britu k micvě

Krátce poté, kdy se dítě narodí, chlapec absoluuje obřizku a holčička dostane jméno jen tak – bezbolestně. A začíná proces jejich výchovy.

U chlapců, kteří se narodili jako prvorození, proběhne třicátého dne jejich života vykoupení ze služby v Chrámě – *pidjon ha-ben* (פדיון הבן). Přestože Chrám už 2000 let v Jeruzalémě nestojí, pokračuje se v této dávné tradici dále, protože stále čekáme, že Chrám bude znovu vybudován a služba v něm obnovena. Právě k obnově služby v Chrámě se vztahuje vykoupení prvorozeného, které se provádí za asistence kohena, který tím prvorozené miminko vykupuje z budoucí možné služby v Chrámě.

Samozřejmě že pokud hovoříme o výchově v prvním roce života, neznamená to výchovu podle školního řádu anebo přílišných omezení. Především novorozeně musí cítit, že je v rodině vítán a že se narodilo do židovské rodiny. Nevíme přesně, co všechno dítě vnímá, ale víme, že i velmi malá miminka vycítí, že šabat je mimořádnou a milou událostí, pokud to tak vnímají rodiče. Totéž platí i o svátcích a ostatních významných dnech v roce. Přítomnost malého dítěte v rodině by neměla být důvodem pro zanedbání tradic. Naopak, vždyť zejména první rok slavíme ten či onen svátek poprvé s novým človíčkem.

Dalším mezníkem v tradiční výchově byl a dodnes je věk tří let. Vzpomeňme midraš, který popisuje, že do tohoto věku skrýval otec Abrahama v jeskyni. Ve **třech letech** Abraham vyšel z jeskyně a poprvé viděl okolo sebe svět. Začal klást otázky, kdo stvořil nebe a zemi, kdo stvořil zvířata, stromy a konečně kdo stvořil jeho samého. Po počátečním tápání přichází tříletý Abra-

ham v závěru, že jediný všemohoucí Bůh je Tvůrcem všeho, celého vesmíru včetně všech živých tvorů. Tento midraš v písemné formě pochází z římské doby, ale ukazuje na mnohem starší židovskou tradici, která již byla zakořeněna v tehdejší společnosti, totiž že tříleté dítě je považováno za samostatně myslící bytost, která může již vstřebávat znalosti nejenom od rodičů doma, ale i v cizím prostředí od učitele. Proto od tří let věku dítěte mnohé židovské rodiny posílají svého potomka do školy, do chederu. V tomto věku je také tradice, že se chlapec poprvé ostříhá a zůstanou mu pouze pejzy – תולקו. (Podoba mezi člověkem a stromem, také strom po dobu tří let necháme růst bez našeho zásahu a teprve čtvrtý rok můžeme jíst jeho ovoce.) Nyní tedy začal desetiletý výchovný proces, během něhož jistě mají své hlavní slovo rodiče, ale osobnost dítěte je již formována vzory učitelů a okolí.

S tím, jak dítě roste, vznikají i pro rodiče další a další povinnosti, nejedná se o povinnost kupovat lepší a dražší hračky, ale povinnost být svému dítěti či dětem příkladem. To je asi to nejtěžší v procesu výchovy, protože mají-li se stát rodiče dobrými vychovateli, musí být především dobrým vzorem. Veškerá výchova směřuje k tomu, aby dítě vědělo, že to, co ho rodiče učí, je správné, a proto se i oni podle těchto pravidel chovají. Cílem výchovy by mělo být dítě, které ve věku bat / bar micva umí rozlišit, co je správné a co ne, a je si vědomo toho, že za své činy musí být zodpovědné nejen před Bohem, ale i před lidmi. To všechno vůbec není samozřejmé a vyžaduje to značné úsilí ze strany nejen rodičů, ale i učitelů a rabína. Všichni ti mají totiž klíčový vliv na výchovu budoucího dospělého člověka, proto je jejich odpovědnost tak veliká, a důkazem je to, že otec pronášá při bar micvě požehnání „*baruch še patarani me onšo šelaze*“ (ברוך שפטרגי מענשו שלזה) – což znamená, že za hříchy, kterých se dopustí jeho syn, už nenese zodpovědnost. Každý otec a každá matka by si ale v okamžiku, kdy se jim narodí dítě, měli být vědomi toho, že jednou budou muset toto požehnání vyslovit a po celých dvanáct, respektive třináct let musí

připravovat své dítě na to, aby se v životě orientovalo samo, bylo schopné nést odpovědnost za svá rozhodnutí a své činy. Neznamená to, že bude slepě poslouchat příkazy vychovatelů, ale právě naopak že přijme vzor jejich chování, kódy, o kterých se nemusí moc mluvit, ale jsou jasně stanovené. K tomu ovšem musí člověk vychovávat především sám sebe, překonat pohodlnost, lhostejnost a podobně. Jako židé máme štěstí, že za sebou vidíme dlouhou tradici v tomto výchovném procesu směřujícímu k naplnění Boží vůle na zemi. Je to ovšem proces nesnadný a plný nástrah, o to těžší je pro někoho, kdo se vzdálil od tradice svých předků anebo konvertoval. Proto ve výchově k dospělosti musíme vše zvažovat skutečně jako na lékařských vahách, abychom mladou duši nezranili, neodradili anebo, nedej Bože, úplně neztratili.

Slavnost, která se pořádá pro dívky ve věku 12 let a pro chlapce ve věku 13 let je pouze jakousi „třešničkou na dortu“, kterou vrcholí úsilí předešlých let. Bat micva se v ortodoxních kruzích v Evropě příliš neslaví. Důvodem je, že židovské autority nechtěly, aby bat micva připomínala konfirmaci u křesťanů, zatímco u sefardských židů, kde problém křesťanského okolí neexistoval, se bat micva naopak slavila v kruhu velkých rodin, hostinou a obdarováváním dívek šaty a šperky. Nové šaty také umožnily pronést požehnání *še-hechejanu*, které pronášá chlapec ve věku třinácti let, kdy si poprvé připevňuje tfilin pro modlitbu. Protože se v Praze občas konají bat a bar micvy, doporučuji laskavému čtenáři účast na oslavách k prohloubení praktických znalostí.

► Hana Mayerová

Dva rodinné příběhy

Rachelina bat micva

Do jedné kongregace v Marylandu putoval nedávno z Istanbulu starý talit, který se v rodině přechovával již tři generace. Albert Gabbay jej poslal svému synovi Morrisovi, který nikdy před tím talit neoblékl, u příležitosti bat micva své vnučky, Morrisovy dcery Rachel, která se konala v marylandském Rockvillu v kongregaci Adat Shalom. Bat micva byla vyvrcholením cesty jedné rodiny k židovství.

Rachelin otec Altan nebyl praktikujícím Židem, narodil se do rodiny, kde praktikování židovství skončilo již u dědečka. Rachelina matka, Ruth Poulin, byla konfirmována u episkopální církve, i když se aktivně neúčastnila náboženského života žádné komunity.

Když bylo Rachel osm let, byli s rodiči pozváni do Istanbulu na bat micva syna rodinných přátel. Po návratu domů sdělila Rachel rodičům: „Chci mít bar micva.“ Dokonce už měla představu, do které hebrejské školy by chtěla chodit – do té, o níž jí vypravoval její spolužák Danny, když ji učil hebrejská písmenka.

Když si na to Rachel dnes vzpomene, říká prostě: „Chtěla jsem někam patřit.“

Ve chvíli, kdy se Racheliní rodiče rozhodli vyhovět jejímu přání, odstartovali obrovskou změnu v životě celé rodiny. Stali se členy kongregace Adat Shalom, která má program rodinného vzdělávání. Celá rodina se měla vzdělávat v judaismu a zapojit se do života komunity zároveň.

Rodinné vzdělávání je v celých Spojených státech na vzestupu. Jeho cílem je pomáhat rodinám v jejich snaze o židovský způsob života. Židovské vzdělávání dětí má smysl jen tehdy, má-li svou návaznost v rodině.

Rachelin otec měl z počátku pochyby, zda si najde v synagoze své místo. Podle levicové výchovy, které se mu dostalo, stálo náboženství v cestě sociální spravedlnosti. Rachelina matka měla pochopitelně také své pochybnosti.

„Tím, co nám skutečně otevřelo dveře k židovství, byl vzdělávací program v Adat Shalom,“ říká Poulin.

Altan Gabbay se začal učit zároveň se svojí dcerou. Dnes vzpomíná: „Ptal jsem se jí, co studuje, prohlížel si její hebrejské knížky, naučil jsem se od ní alefbet. A pak jsem začal docházet na hodiny hebrejštiny k jednomu členovi naší komunity.“

„Rachel připravovala zvláštní pracovní listy a známkovala tátu,“ dodává Poulin.

Adat Shalom pořádá pravidelně šabatové pobyty mimo město, kde mohou rodiny prožít šabat společně, v klidu, daleko od svých všedních starostí. Během druhého takového pobytu, půl roku poté, co začali Gabbayovi navštěvovat synagogu, se Poulin rozhodla konvertovat. „Když jsme vítali šabat se 150 přáteli na překrásném místě s výhledem na virginské hory, uvědomila jsem si, že takhle

se cítím tak dobře, jako nikdy před tím v celém svém životě, že tohle je moje pravé já.“

Rok a půl se Poulin intenzivně připravovala na konverzi. A její manžel studoval s ní. Poulinina konverze proběhla nakonec týden před Rachelinou bat micva. „Rachel spojila naši minulost s přítomností,“ říká Poulin, „a díky ní se sešla rodina, která se neviděla celé roky.“ Symbolem tohoto spojení byl právě pradědečkův talit z Istanbulu.

► Helene Mintz Belinsky,
www.interfaithfamily.com

Davidova bar micva

Třináctiletý David Zweig trpí Aspergerovým syndromem, formou autismu, projevující se zejména poruchami v oblasti sociálních vztahů a komunikace.

„Moc se mi tam nelíbilo,“ říká David, když vzpomíná na počátky svého náboženského studia. Když mu bylo šest let, začal navštěvovat výuku židovského náboženství. Už druhý den ale učitelé sdělili jeho rodičům, že jej nemohou učit a že David nemůže nikdy mít bar micva. Bylo pro něj totiž naprosto nemožné soustředit se v hlučné třídě plné dětí na výuku.

A tak se jeho rodiče, Louis a Robin Zweigovi, obrátili na rabína Williama Gershona ze synagogy Shearit Israel, kde svoji bar micva slavilo již pět generací Zweigů. Rabín jim dal naději, že jejich syn bude představovat šestý článek v řadě: „Není otázka, zda se David dokáže naučit modlitby, čtení Tóry a haftary a vše potřebné k vedení konzervativní bohoslužby, ale jak se to naučí.“ David začal studovat individuálně a ukázalo se, že je nejen schopný se všechno naučit, ale začalo ho to i bavit.

Jeho rodiče to inspirovalo k charitativnímu projektu. Byli vděční za šanci, kterou dostal jejich syn, a chtěli ji dát i jiným dětem s podobnými problémy. Založili nadační fond Gladys Goldman/Faye Dallen Education Fund (pojmenovaný po Davidově babičce z matčiny strany a prababičce z otcovy strany). Úkolem fondu je školit učitele z náboženských škol, aby dokázali vyučovat autistické děti, hyperaktivní děti s poruchami pozornosti, dyslektiky a děti trpící dalšími neurologickými poruchami.

Nejkrásnější odměnou za všechno snažení byla Zweigovým samozřejmě Davidova bar micva – bar micva, k níž nemělo podle učitelů z jeho školy nikdy dojít. Na svého bratra byla velmi pyšná i Davidova jedenáctiletá setra Lauren, která se bude v rámci přípravy na vlastní bat micva podílet na získávání peněz pro nadační fond založený její rodinou.

► Sharon Kuhr, www.dallasnews.com
Ilustrace: shabsaisart.com

různé lesky

DIAMANTŮ

Jihoafrický kolos de Beers dříve kontroloval naprostou většinu globálního trhu. I v dobách tuhého, ostatním světem zatracovaného apartheidu s rasisty intimně spolupracoval Sovětský svaz. Moskvané svěřovali a dosud nadále svěřují Jihoafričanům své drahokamy do úschovy v jejich londýnských trezorech.

Tito partneři vymýšleli společnou taktiku a strategii za účelem dosažení maximálních zisků. Zabránit velkému přísunu zboží, což by vedlo k poklesu cen, a na druhé straně oživit zájem kupujících. Pro tento účel se rozpoutala globální reklamní kampaň se sloganem *A diamond is forever*. Stála 100 milionů dolarů a mnohonásobně se vyplatila. Se zaměřením zejména na japonský trh se jí podařilo změnit vkus a preference národa. Až do roku 1960, před onou kampaní, býval zásnubní prsten s diamantovým kamínkem věcí téměř neznámou, nyní se již stal normou pro naprostou většinu veřejnosti.

V Londýně v Charterhouse Street 17 na osmém poschodí je podrobováno přibližně osm milionů karátů (karát = 1/5 gramu) tzv. *sorting* – 5000 druhům klasifikace podle čtyř kritérií – kvalita, barva, tvar a velikost. Méně kvalitní materiál připadne do kategorie tzv. *industrial diamonds*, k použití v průmyslu – ke zpracovávání materiálů, s nimiž by si sebetvrďší kov neporadil. Kvalitnější zboží pak zpracovávají mistři brusiči s hlavním sídlem v Antverpách. Jejich primát se ale postupně přesouvá do Tel Avivu.

Zopakujme si, že diamanty jsou nejen nejtvrďší, ale též nejhodnotnější substancí na této planetě, že jeden jejich gram se rovná mnoha hroudám zlata. To zdaleka nezůstalo bez povšimnutí mezi Židy s pamětí nepřijemné tradice všelijakých pogromů. I v New York City v diamantové oblasti na 47. ulici mezi 5. a 6. avenue převažují bledé postavy v kaftanech a černých kloboucích.

Dočítám se, že leštění, krájení a zušlechťování diamantů se značně rozmáhá v Indii. V Bombaji, nyní přejmenované na Mumbai, to údajně poskytuje jeden milion pracovních příležitostí. Náklady na dosažení téhož

výsledku v porovnání s jinými částmi světa jsou totiž až pětkrát nižší.

V Austrálii se uskutečňuje značně automatizovaná produkce diamantů s výkonem tří milionů karátů ročně. De Beers investují 100 milionů dolarů ročně na průzkum nalezišť v Rusku, Indii a Kanadě. Tam budují dva doly a připravují třetí na vzdáleném zmrzlém severu. Po dlouhém protimonopolním roz-

Beers si nedávno zajistil jeho pronájem na další čtvrt století. V květnu 2006 prezident Botswany Festus Mogae podepsal s de Beers smlouvu o založení společnosti *Diamond Trading Company Botswana* vlastněné půl na půl, komplex za téměř sto milionů dolarů, blízko letiště u hlavního města Gaborone, které za mé první návštěvy mělo všeho všudy ulic pět a půl. Ekonomický a tím

Botswanské naleziště Jwaneng je v současné době nejbohatším na světě.

hodování došla Evropská komise k závěru, že de Beers musí přerušit své nákupy od svého ruského dodavatele Alrosa. Z velkého krajíce giganta de Beers se leckdo snaží ujídat. Značně tak činí BHP Billiton, největší důlní společnost na světě, kutající všemožné nerosty. Do Afriky se vtlačili tři izraelští mogulové, kteří si v tomto byznysu s drahocenným zbožím počínají více než dobře.

Afrika však stále zůstává dominantním působištěm de Beers. Není jim však již ani Jihoafrická republika, kde se produkce už mnohde nevyplácí a místní vláda svými počiny dovede znepříjemňovat život, a není to ani Namibie, nýbrž Botswana, sympaticky a demokraticky si počínající republika, vítaná výjimka na kontinentě se spoustou despotů. Tamní naleziště Jwaneng je v současné době tím nejbohatším na světě a de

i politický význam této končiny vzrostl rozhodnutím de Beers teď po více než sto letech přesunout z Londýna do Gaborone část onoho *sorting* – třídění a klasifikace drahokamů. V současnosti má Botswana už čtyři vlastní provozovny na zpracování diamantů.

Společnost de Beers se podílí ve světě na 65 projektech společného podnikání (tzv. *joint ventures*). Poptávka po zboží je značná, v roce 2005 produkce dosáhla 49 milionů karátů v hodnotě téměř sedmi miliard dolarů. A tento kolos aby se nyní obával morálního dopadu jednoho hollywoodského filmu, který se objeví v kinech.

Nejušlechtlejší lidstvu známý drahokam způsobuje na řadě míst světa hodně neštěstí, čemuž se vzdor všem snahám dá dosud jen nedostatečně bránit. V západní Africe zisk z nelegálního obchodu a pašování diamantů ►

► notně přispíval k prodloužování agonie občanské války ve třech státech – Sierra Leone, Libérii a Pobřeží slonoviny.

V Sierra Leone trvala válka, oficiálně ukončená v roce 2002, celých deset let a realizovala se zvlášť sadistickým způsobem: údajně nepřátele, ať už bojovníky nebo pokojné vesničany, třeba i jen děti, sice zachovávala při životě, ale připravila je o možnost normální lidské existence. Brutální specialita totiž spočívala v usekávání končetin, aby chudák pozbyl ruce, jimiž by se mohl najíst, bylo-li by co k snědku.

Zdroj se zmiňuje o exportu diamantů v hodnotě 142 milionů dolarů, což sice není rekordní množství, ale zato jde o vysokou kvalitu včetně pozoruhodných nálezů. Ve východní provincii Kano došlo k objevu dosud třetího největšího diamantu všech dob *Star of Sierra Leone* (969 karátů). V říčních náplavech se plahočí domorodci na zhruba stovce míst, z nichž jen polovina je v provozu legálně. Úřady samozřejmě charakterizuje korupce. Stát přiznává svou neschopnost zabránit vystavování falešných tzv. *production declarations*. Do státní pokladny na daních a za vystavení licencí ročně všeho všudy doplňuje jen pouhých sedm milionů dolarů.

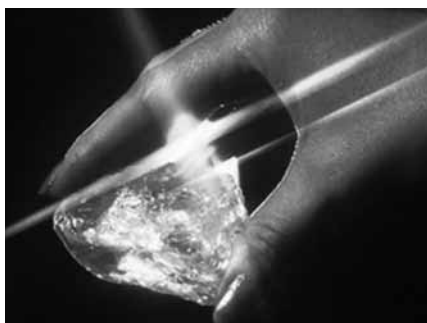
V sousední Libérii, chudičké a ze všech zcela první nezávislé republice kontinentu, s převážnou (85%) nezaměstnaností, se 150 tisíc lidí včetně dětí plahočí v oněch říčních nánosech. Získané diamanty, jakož i ty pašované ze Sierra Leone, pomáhaly udržovat při životě krutovládu despoty Charlese Taylora, konečně úspěšně dodaného k mezinárodnímu soudu v Haagu v roli právem obžalovaného. Tamější občanská válka trvala čtrnáct let.

Kongo je teď oficiálně známé zkrátkou DRC – *Democratic Republic of Congo*, ač na něm je pramálo demokratického. Občanská válka, která řádila v letech 1998–2003, si vyžádala čtyři miliony životů. Výsledek snad přý demokratických voleb, k nimž došlo v roce 2006, přesně jeden měsíc po těch českých, dosud není znám. O trůn prezidenta Josepha Kabily tam usilovalo 26 zájemců. Geologové hodnotí severovýchodní oblast země jako velmi slibnou. Ačkoliv tam není žádný kimberlite, v řekách je značně nánosů, oněch *alluvial sites*, kde se mnoho dělníků spolu se svými dětmi snaží prohrabat k majetku. V provozu tam je všeho všudy jen jeden důl a jeden státní podnik jménem MIBA. V současné době o výnosnou spolupráci usilují různí mocní nápadníci kalibru de Beers, BHP Billiton a ruské firmy Alrosa.

Tito čilí Rusové si zdárně počínají v Angole, dějišti devastující, dlouho trvající války, v níž oba smrtelní soupeři, MPLA a UNITA, si ve svém úsilí notně pomáhali pašovanými diamanty. Teď tam po válce funguje státní podnik jménem Endiama, v němž jako významný partner figuruje izraelský magnát s ruským jménem Lev Veliev. Kdo se v tom pak má pořádně vyznat.

Zásluhou současného pokroku, totiž leteckého průzkumu (*airborne magnetic survey*), je již nyní možno vypátrat naleziště kimberlitu pohřbeného v písku pouště Kalahari. Tak došlo ke zrodu projektu Alto Cuilo v severovýchodním cípu země, se zásobami v odhadované hodnotě miliard dolarů. Rozsah této oblasti mnohonásobně předčí Jwaneng, prozatím největší naleziště v provozu, jakož i naleziště Orapa, rovněž v Botswaně. (Zatímco Orapa = 116 hektarů, angolská Alto Cuilo = 1437 hektarů). Ve válkou zničené Angole se velmi angažuje společnost Petra Diamonds, druhá největší po de Beers, a jako mocný partner se jí s financováním a expertizou nabízí supergigant BHP Billiton.

Diamanty jako zdroj a příležitost ke krveprolití získaly se značným zpožděním pozornost OSN. Před třemi roky došlo ke zrodu iniciativy jménem *Kimberley Process* (zkratkou KP) se záměrem zkrotit a pokud možno potlačit obchodování s takzvanými „problematickými diamanty“ (*conflict diamonds*).

Star of Sierra Leone (969 karátů) – třetí největší diamant všech dob

Prakticky všechny africké státy se staly členy této iniciativy, což podle odhadu KP zahrnuje skoro veškerou světovou produkci (99,8 %) v roční hodnotě 60 miliard dolarů. Členské státy se zavázaly podrobit kontrole údajů v jejich každoroční zprávě. Jenže to je zejména věc sebekontroly, na níž mohou spoléhat jen velcí bloudi. Statisíce domorodců včetně dětí prodávají své úlovky ilegálním překupníkům. V Libérii dosud kvete prodej mafii z Libanonu. Korupce a daňový únik tak ochuzují velepotřebné státní pokladny.

Diamantový byznys bude bezpochyby nadále vzkvétat i navzdory snažení Leonarda DiCapria ve filmu Blood Diamond.

Energicky se snaží angažovat nevládní organizace (NGO – *Nongovernmental Organization*) jménem *Global Witness*. Tento globální svědek šlape na paty KP a kritizuje přílišné spoléhání na sebekontrolu členských států s pochybnou reputací.

Momentálně nejožehavější problém představuje Pobřeží slonoviny. Ona iniciativa KP pod hlavičkou OSN na svém zasedání v Moskvě (v listopadu 2005) odhlasovala co nejpřísnější rezoluci zarazit pašování v západní Africe. Úspěch byl zaznamenán v lepších se situaci v Sierra Leone a Libérii, a nejlépe kontrolní systém funguje v Botswaně.

Jako problémové jsou uvedeny dvě mimoafrické země. Jednak je to Libanon (nic společného s válečným konfliktem, který vypukl v červenci 2006), jehož členství v KP bylo suspendováno kvůli podivnostem se zpracováváním drahokamů, a druhým provinilem je Brazílie pro zjištění velkých podvodů při exportu.

Závěr a prognóza: vzdor předpokládané nepřízni, kterou vyvolá hollywoodský opus *The Blood Diamond*, tento druh byznysu bude nadále kvést. Nejen fintivé ženy, nejen rock-and-rolloví tajtrláci či gansteři se zdobí diamanty. Roste zájem v početně mohutných a bohatnoucích vrstvách v Indii, snubní a zásnubní prsteny získávají na popularitě v Číně – nikde není víc potenciálních zákazníků než právě tam.

Těž se se zpožděním dozvídám, že tady u nás v Americe, v Clintonově rodném státu Arkansasu, na veřejně přístupných prostorech v *Crater Diamond State Park* se lze prohrabávat v terénu. Tucty i veletucty zájemců tak činí a denně se tam v průměru najdou tři miniaturní kousky, ne větší než polovina karátu.

► Ota Ulč

Foto: www.geomineinfo.com,
www.diamondtutorial.com, picasaweb.google.com

Již za několik málo dní vyjde nový český reformní sidur. Bližší informace o něm přineseme v některém z dalších čísel. Pro tuto chvíli vám nabízíme dva texty, které se zabývají historií sidurů vydávaných americkým reformním hnutím, včetně okolností vzniku toho nejnovějšího, a ilustrují, jaké problémy a otázky jsou s přípravou každé nové modlitební knihy spojeny.

Časy se mění, modlitební knihy s nimi

Za půldruhé století své existence vydalo reformní hnutí celou řadu modlitebních knih. Všechny odrážejí svou dobu, každá vyvolala v době svého vzniku polemiku. Překoná nový sidur *Mishkan T'filah* tuto tradici a dostane se mu všeobecného přijetí?

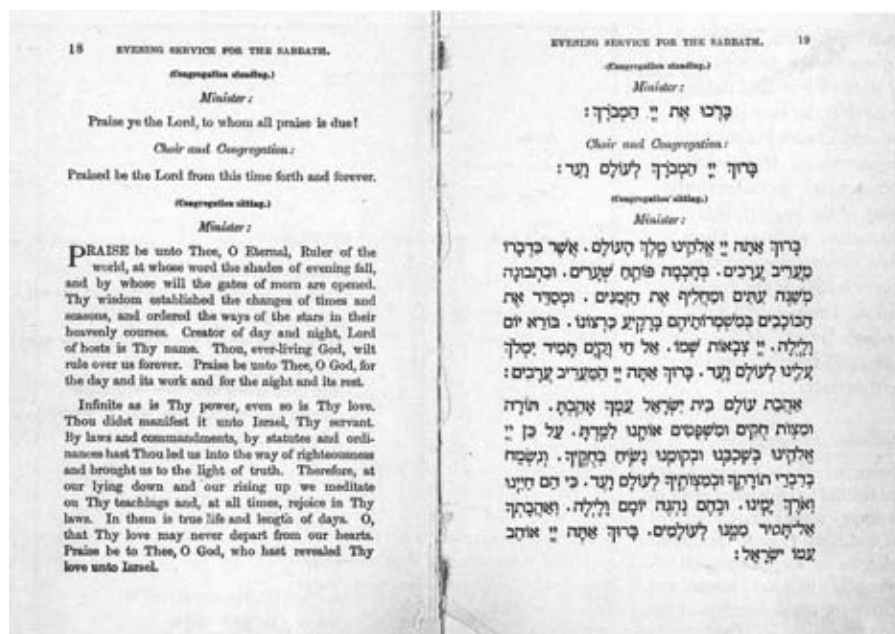
Sidur (modlitební kniha) je hned po Tóře druhou knihou, která vyjadřuje ideologii našeho lidu. Ale protože se v průběhu časů mění a lidé ji pravidelně používají a čtou, definuje a sjednocuje nás snad ještě více než Tóra. Každá nová modlitební kniha vydaná reformním hnutím – bez ohledu na téměř nevyhnutelné diskuse, které její vydání provázely – byla prostředkem sjednocení stovek kongregací po celé Severní Americe, stejně tak jako reformních židů všude na světě.

V roce 1857, dlouho před tím, než byly založeny tři ústřední pilíře amerického reformního hnutí – Unie amerických reformních kongregací (UAHC, 1873), Hebrew Union College (1875) a Ústřední konference amerických rabínů (CCAR, 1889) – sestavil rabi Isaac Mayer Wise *Minhag America* – revoluční modlitební knihu. Doufal, že by mohla jednou sjednotit frakce tradicionalistů a antitraditionalistů z řad amerického židovstva díky tomu, že jim nabídne srozumitelné a věrné anglické překlady liturgických textů, přičemž zároveň zachovává většinu tradičních hebrejských textů, zkracuje bohoslužbu, vypouští všechny odkazy na osobu Mesiáše a prosby za obnovení vlády davidovské dynastie.

Navzdory záměru rabína Wise nebyl *Minhag America* univerzálně přijat. Nepodařilo se to ani první zkušební verzi *Union Prayer Book* (UPB), modlitební knize, založené na *Minhag America*, kterou plánovala vydat Ústřední konference amerických rabínů (CCAR). Dříve než měla CCAR sidur v roce 1892 připravený k vydání, získalo si v jejích řadách dostatečnou podporu radikálnější reformní křídlo, vedené baltimorským

rabínem Davidem Einhornem, které prosazovalo odklon CCAR od středové orientace. Vydání verze UPB z roku 1892 bylo nakonec s nemalými náklady zrušeno. Její nástupce z roku 1895, publikovaný jako „první vydání“ *Union Prayer Book*, byl více v souladu s principy klasické reformy. Toto

šabatovou bohoslužbu) stejně jako veškeré odkazy na kněžství a obětní bohoslužbu, které rabín Kohler považoval za iracionální a pro moderní judaismus nepodstatné. V rámci „modernizování“ bohoslužby obsahuje sidur UPB z roku 1895 i jeho pozdější revidovaná vydání instrukce, kde mají kon-

The Union Prayer-Book for Jewish Worship, 1895: Chazan je označován jako „minister“ a k označení „kongregace“ se přidává také „choir – sbor“. Obsaženy jsou i pokyny zda kongregace sedí či stojí. Anglický a hebrejský text jsou vedle sebe, celá kniha se ale otevírá zleva doprava, jako kniha tištěná latinkou.

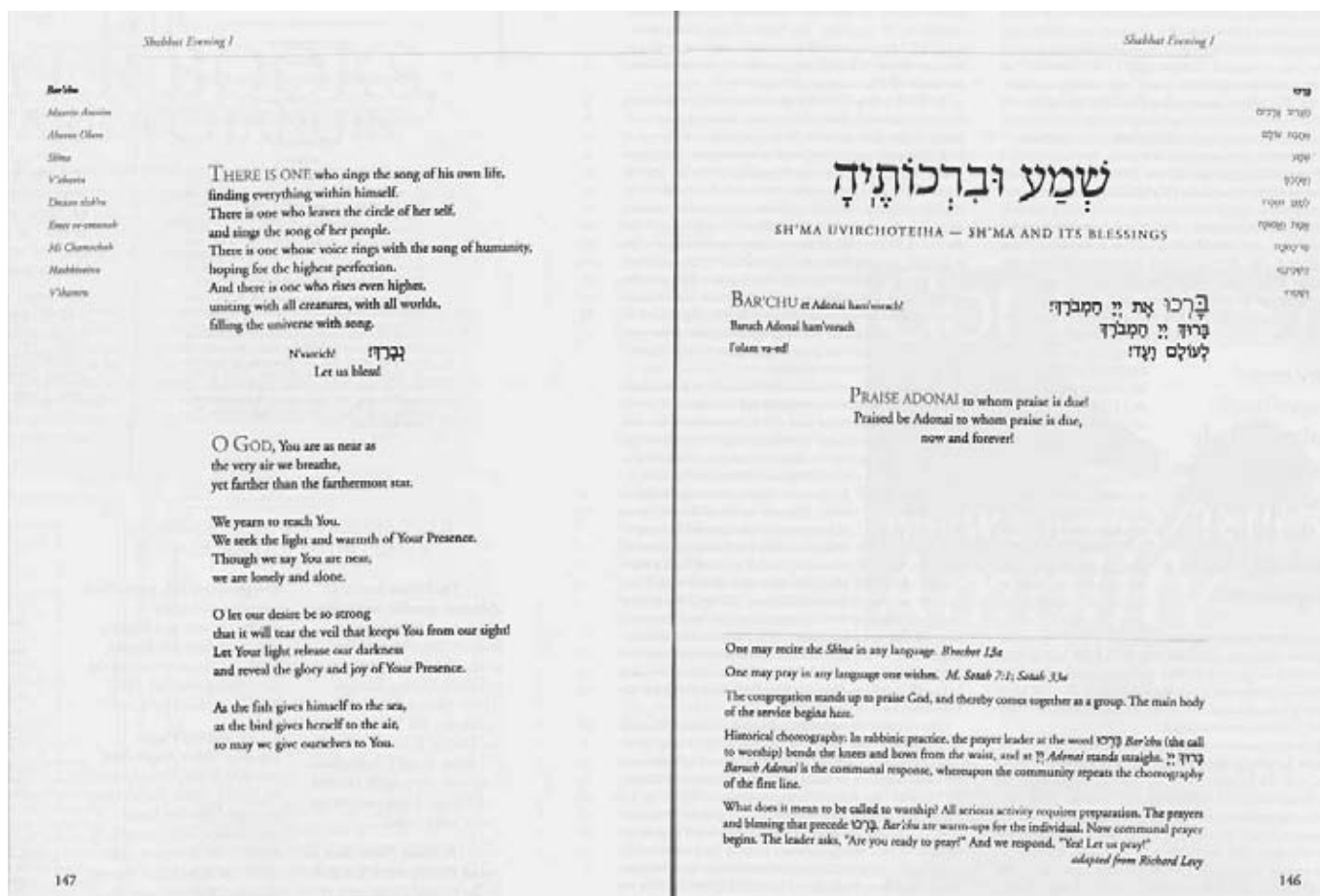
vydání, jehož editorem byl rabín Kaufman Kohler, Einhornův zet' a autor slavné Pittsburgské platformy z roku 1885, která definovala klasický reformní judaismus pro mnoho generací, se přiklápělo k universalismu –

Čtenářům s hlubším zájmem o danou problematiku můžeme doporučit stránku www.urj.org/mishkan

odmítalo tak tradiční židovské představy a koncepce o národu, vyvolení, osobním Mesiáši, vzkříšení a návratu do Erec Jisrael. Prakticky vypouští *musaf* („přidavnou“

greganti stát, kde sedět nebo kde se čte responsivně. Navíc, z obavy z kakovonie modlitby typické pro východoevropské židy a ve snaze zachovat dekórum, eliminoval rabín Kohler většinu příležitostí, kdy se mohou kongreganti podílet na liturgii a v podstatě ji zcela vyhradil rabínovi jako předčitateli a školenému pěveckému sboru.

Pozdější revidovaná vydání *Union Prayer Book* (1922, 1941) se více přidržovala tradice – tento trend začal již v roce 1914, kdy CCAR přijala dodatek vyzývající Konferenci, aby „zohlednila potřeby konzervativních kongregací, pokud nejsou v roz-

Mishkan T'filah – A Reform Siddur, 2006: dvoustránkové rozvržené obsahuje hebrejský text, transliteraci, překlad, komentář, index s pořadím modliteb a alternativní texty. Pokyny pro chazana či kongregaci už nejsou zařazeny. V dřívě vydaných sidurech používané pojmy „Hospodin“ či „Pán“ jsou nahrazeny termínem „Adonaj“ i v anglických překladech.

► poru s principy Konference“. Ve vydání z roku 1922 termín „rabín“ nahradil původní označení „minister“, což bylo projevem zmírňování zjevně univerzalistických tendencí reformního judaismu. Vydání z roku 1941, tedy čtyři roky poté, co byla přijata první reformní platforma vyjadřující podporu znovuvybudování Palestiny, odráželo zvyšující se důraz na národní aspekt.

O nějakých dvacet let později bylo zřejmé, že vydání *UPB* z roku 1941 již je poněkud zastaralé. V 60. letech získaly na popularitě kreativní bohoslužby s větším podílem hebrejštiny; rostl rovněž zájem o šoa a sionismus; a židovské uvědomění se projevovalo hrdostí nad Šestidenní válkou, hnutím za záchranu sovětského židovstva a celospolečensky rozšířeným zájmem o prozkoumávání etnických a kulturních kořenů. Zároveň do reformních kongregací pronikaly nové způsoby vedení bohoslužby (praktikované nejprve na táborech UAMC), kladoucí důraz na emoce a intenzivní spoluúčast kongregantů.

Všechny tyto tendence našly své vyjádření v dalším siduru CCAR, nazvaném

Gates of Prayer (GPO), jehož editorem byl rabín Chaim Stern a kolegium vedené rabínem A. Stanley Dreyfusem, a který vyšel v roce 1975. *GPO* se snažil přizpůsobit těmto novým trendům a zároveň zachovat tradiční schéma reformní bohoslužby. Proto nabízí deset tematických bohoslužeb pro páteční večer, všechny v moderní angličtině; dále obsahuje: nevidané množství nových modliteb, čtení a meditací, které doplňují hebrejský text; bohoslužby pro Jom ha-šoa a izraelský Den nezávislosti a obsáhlý oddíl s písňovými texty. Jednalo se o první sidur CCAR, který si bylo možné pořídít i v hebrejské variantě otevírání knihy, což bylo dokladem rostoucí otevřenosti reformního hnutí vůči tradici. *GPO* zaznamenal okamžitý úspěch, v prvním roce se prodalo padesát tisíc a do dnešního dne více než milion a půl výtisků.

Bez ohledu na tento úspěch byl *GPO* některými kritizován, že s jeho deseti variantami pro páteční večer jde spíše o jakousi antologii než o soudržnou modlitební knihu; že je příliš těžký a že používá maskulinní jazyk minulosti. Některé kongregace vyjád-

řily svou nespokojenost s *GPO* tím, že se rozhodly zůstat u starého *UPB*, jiné si sestavily vlastní liturgické materiály, v nichž zejména často upravovaly texty s ohledem na genderovou problematiku.

V lednu 1981 navrhl rabín Herbert Bronstein, předseda Liturgické komise CCAR, nový projekt, který měl rozvinout poetický potenciál reformní bohoslužby. O dva roky později najala CCAR T. Carmiho, izraelského básníka a jednoho z největších znalců hebrejské poezie, aby probádal obrovskou sumu pobiblické hebrejské literatury a doporučil texty, které by mohly být upraveny pro liturgické využití. Výsledkem „projektu Carmi“ byl výběr obsahující stovky textů, seřazených do skupin podle zásadních témat židovské liturgie, z nichž mnohé posléze obohatily modlitební knihu *Mishkan T'filah*, nástupce *GPO*.

Do roku 1985 byla v rámci CCAR sestavena redakční rada v čele s rabínem H. Leonardem Pollerem. Na začátku její práce připravil rabín Lawrence Hoffman, profesor liturgie na Hebrew Union College, monografii popisující změny, k nimž došlo ►

► v židovské bohoslužbě v průběhu posledních generací. Podle rabína Hoffmana bylo nutné, aby nová modlitební kniha brala v potaz například tyto trendy: zvyšující se důraz na individualismus v protikladu k nacionalismu, individuální hledání svatého, přítomnost mnoha různorodých skupin v reformních kongregacích, rozšiřování spektra rituálních příležitostí (jako například nové rituály pro nový měsíc, roš chodeš), nově vzbuzený zájem o choreografii bohoslužby a vliv židovského feministického myšlení na jazyk a vyjadřování představ o Bohu. Aby nová modlitební kniha skutečně odpovídala vyvíjejícím se spirituálním potřebám věřících, musela zahrnovat perspektivy a názory laické veřejnosti.

To byl radikální návrh. V judaismu obecně a stejně tak v reformním judaismu byla koncepce a sestavování siduru téměř výhradně doménou rabínů. Nicméně stále vzdělanější laici hráli stále významnější roli v bohoslužbě a vedení synagog, a rovněž ve vytváření nových liturgií pro své domovské synagogy.

V roce 1994 zahájila CCAR tříletý projekt, jehož cílem bylo zlepšit poznání rozvíjejících se spirituálních potřeb reformních židů. Dobrovolníci pořizovali záznamy a zápisy bohoslužebných zvyklostí svých kongregací. Cílem bylo pochopit, jaké jsou nezbytné prvky fungující liturgie, a položit základy k novému siduru.

Výzkum přinesl některé nečekané výsledky. Tematické bohoslužby nefungují, neboť potřeby účastníků bohoslužby jsou velmi individuální a různorodé. Tak například dětská bohoslužba, obsažená v *GOP*, nemusí pochopitelně uspokojit starší nebo bezdětné kongreganty; „humanistická“ bohoslužba, která vůbec nezmiňuje Boha, pravděpodobně nebude vyhovovat těm, kteří touží po intimnějším rozhovoru s přítomným Bohem. Navíc tradiční schéma responsivního

čtení je příliš omezující pro ty, kteří by se chtěli aktivněji zapojit. Projekt také přinesl některá důležitá doporučení. Překlady v modlitební knize by měly být věrným překladem hebrejského originálu, nikoliv jeho interpretací, a měly by být doplněny kompletní transliterací. Sidur by měl obsahovat i komentáře a další doplňující informace, ale tyto nesmí rušit prožitky bohoslužby. Jazyk modliteb se musí přizpůsobit různým teologickým přístupům a musí pracovat s genderově korektním obrazem Boha; a měl by být ponechán prostor pro soukromou meditaci. Navíc by měl být jazyk siduru vytříbený, poetický a moderní a jeho grafické zobrazení musí být pěkné a atraktivní. A nakonec by modlitební kniha měla obsahovat široký výběr textů, které lze zpívat – výsledek zjištění, že „zpívající kongregace“ je daleko běžnějším jevem než o generaci dříve. Vlastně je tento způsob bohoslužby, umožňující aktivní účast všem kongregantům, možná tou největší inovací v procesu, který dnes vidíme jako revoluci v bohoslužbě.

V roce 1999, když přišel čas jmenovat editora nového siduru, který by byl schopen uvést teorii v praxi, vyhlásila CCAR soutěž, do níž přijímala anonymní návrhy. Z osmnácti přijatých návrhů byly vybrány dva – autorkou jednoho byla Elyse Frishman, kongregační rabínka s hlubokou znalostí liturgických textů, která se stala editorkou. Autorkou druhého návrhu byla Judith Abrams, expertka na talmudické texty, která se stala poradkyní editorky. Nová modlitební kniha dostala název *Mishkan T'filah* (*Sídlo modlitby*), jenž symbolicky odkazuje na svatostánek, který Izraelité nesli ze Sinaje do země zaslíbené.

Rabínka Frishman přistoupila inovativně k rozvržení siduru. Každá modlitba je zapsána na dvoustranu. Na pravé straně je vlastní text modlitby (*keva*, základní ustá-

lený text), jeho kompletní transliterace a věrný anglický překlad; na levé straně pak nacházíme tematicky související modlitby, čtení a meditace (*kavanot*). Ti věřící, kteří se kloní k tradiční bohoslužbě, se mohou držet pouze pravých stránek; jiní si mohou přečíst (či zazpívat) jednu či více z alternativních modliteb vlevo. Konec každé části modlitby signalizuje všem společná *chatima*, jednořádkové shrnutí na konci dvoustrany, po níž se obrací dál. Poznámky na okraji ukazují pořadí modliteb se zvýrazněným označením aktuální části, v níž se právě nacházíme, historické poznámky se objevují pod čarou v dolní části dvoustrany.

Bylo otázkou, jak se koncepce rabínky Frishman osvědčí v praxi. CCAR připravila propracovaný testovací program, kterého se účastnily více než tři stovky kongregací, jimž CCAR poskytla vázané obtahy. V průběhu následujících tří let testovaly postupně kongregace, konference CCAR a další organizace a shromáždění řadu průběžných verzí. Závěr byl – v zásadě ano; poté následovala záplava doslova tisíců připomínek a návrhů na vylepšení siduru, které přišly od stovek jednotlivců. Ve chvíli, kdy CCAR dokončila začátkem roku 2006 redakční práci, na nový sidur již bylo přijato více než 75 000 závazných objednávek.

Na začátku 21. století muselo reformní hnutí transformovat svoji liturgii, aby uspokojila potřeby nové generace. Doufáme, že *Mishkan T'filah*, založený na židovské tradici a zároveň kreativní v zavádění nových liturgických textů a zbrusu novém designu, naplní nehlubší spirituální touhy jednotlivých reformních židů a zároveň sjednotí naše hnutí jako celek.

► **Elliot L. Stevens**, Rabín Elliot L. Stevens byl členem redakční rady siduru *Mishkan T'filah* a je výkonným viceprezidentem a ředitelem vydavatelství CCAR. Přeložila Kateřina Weberová

Program Židovského muzea a Židovské obce v Praze k výchově proti antisemitismu v ČR v češtině

Židovské muzeum a Židovská obec v Praze umožňují v rámci speciálního programu v češtině prohlídku muzejního areálu s průvodcem za níže uvedené ceny. Tato prohlídka se koná vždy v neděli a o státních svátcích v 14 h.

Bližší informace vám podá: Rezervační centrum, U Starého hřbitova 3a, 110 00, Praha 1, tel.: 222 317 191, fax: 222 317 181, e-mail: rezervacni.centrum@jewishmuseum.cz. Zde si je také možno v rámci daného programu případně objednat prohlídku pro skupiny i v jiné dny nebo hodiny.

Cena prohlídky

1. Židovské muzeum v Praze

dospělí 65 Kč
děti 6–15 let a studenti 35 Kč
děti do 6 let zdarma

2. Staronová synagoga

Památka spravovaná Židovskou obcí v Praze
dospělí 35 Kč
děti 6–15 let a studenti 25 Kč
děti do 6 let zdarma

3. Prohlídka všech židovských památek pražského Židovského Města

dospělí 100 Kč
děti 6–15 let a studenti 60 Kč
děti do 6 let zdarma

ODEŠLA VELKÁ DÁMA ČS. EXILU...

K několika bolestným ztrátám, které postihly v těchto dnech českou kulturu, musíme bohužel přidat i úmrtí paní Ivan-ky Tigridové. Zemřela v pátek 27. června po delší nemoci ve věku 82 let. Pohřeb v úzkém rodinném a přátelském kruhu se

Na snímku z loňského odhalení pamětní desky Pavlu Tigridovi je paní Ivana ve společnosti dvou prezidentů.

konal v Hericy, nedaleko od Paříže, kde Tigridovi bydleli a kde je pochován i její manžel Pavel.

Paní Ivanka nebyla pouhou manželkou vynikajícího představitele československého exilu a později po pádu komunismu i ministra kultury, ale energickou, vědoucí, informovanou spolupracovnicí, která, jak dosvědčuje bývalý kancléř prezidenta Havla Ivan Medek, měla dokonalý přehled o tom, co se v této zemi děje, a dokázala se i velmi aktivně zapojit.

Organizovala velkou pomocnou akci *Help and Action*, která pomáhala lidem v Československu, pořádala různá setkání lidí s kulturní sféry. „Byla jednou z nejdůležitějších žen v exilu vůbec, její přispěvek byl fantastický. Byla to paní, bez které si nedovedu exil vůbec představit,“ říká Ivan Medek. Samozřejmě se podílela i na vydávání nejslavnějšího exilového časopisu *Svědectví*. V posledních letech se v Paříži aktivně účastnila všech akcí týkajících se československé historie.

Naposledy jsem paní Ivanku viděl vloni při příležitosti slavnostního odhalení pamětní desky Pavlu Tigridovi. Byla to velká sláva a nechyběli ani nejvyšší představitelé této země. Paní Ivanka seděla v první řadě mezi Václavem Havlem a Václavem Klausem, byl zde pražský primátor, ministři, starosta Prahy 1, zástupci pražské židovské obce a spousta dalších významných osobností. Požádala mne tehdy, zdali bych jí mohl poslat do Paříže pár fotografií z této slavnosti, aby, jak řekla, „vnučata koukala, jak si babička v Praze užívá...“ Měla výbornou náladu a velmi se z té pocty těšila.

Nyní jsou manželé Tigridovi už zase spolu. A je na nás, kteří tu zůstáváme, abychom na jejich přínos k osvobození této země nikdy nezapomněli.

► red

NADAČNÍ FOND OBĚTEM
HOLOCAUSTU

vyhlašuje výběrové řízení na podporu projektů v programech:

PÉČE

Podpora projektů sociálně zdravotní péče se zvláštním zřetelem k potřebám těch, kteří přežili holocaust

PŘIPOMÍNKA

Podpora projektů sloužících k důstojné připomínce obětí holocaustu a vzdělávání o holocaustu

BUDOUCNOST

Podpora projektů vzdělávacích aktivit v oblasti judaismu

OBNOVA

Podpora projektů rekonstrukce, obnovy a zachování židovských památek

Uzávěrka pro příjem žádostí je 24. září 2008.

Další informace získáte u koordinátorek programů: PÉČE, PŘIPOMÍNKA A BUDOUCNOST

Andrea Fictumová,
fictumova@fondholocaust.cz,
t.: 224 261 573, 737 905 629
f.: 224 262 563

OBNOVA: Marta Malá,
mala@fondholocaust.cz,
t.: 224 261 615, 777 331 937
f.: 224 262 563

www.fondholocaust.cz

STARÝ A NOVÝ...

Nedávno jsem absolvovala cestu do Osvětimi. Nikdy jsem tam předtím nebyla, a teď jsem dospěla do fáze, že chci a potřebuji „zabojovat s drakem“ – jet na místo, kde zahynuli moji praprarodiče. Nechtěla jsem jet se skupinou, protože pro mě byla celá záležitost velmi osobní a slyšela jsem odstrašující historiky z hromadných zájezdů. Vydala jsem se na cestu jen s kamarádkou.

Jely jsme vlakem. Do Krakova jsme měly dorazit ve večerních hodinách. Obě jsme měly smíšené pocity. Nevěděly jsme, co s námi celá cesta udělá, jestli se máme těšit a jestli to vůbec můžeme někomu říct.

Druhý den nás zarazily davy polských turistů. Ptaly jsme se samy sebe, co je sem přivádí. Byl slunečný den a skoro nám přišlo, že si prostě vyjeli na výlet do okolí. Nechápal jsem, proč nám to trvalo tak dlouho... Na seřadišti v Birkenau jsem si uvědomila, co

pro nás to místo a celá cesta znamená. Ztělesňuje totiž velkou část naší židovské identity. Řešíme přítomnost, abychom měli budoucnost. Zároveň se upínáme k minulosti a dráždíme se tím, že už to nikdy nebude jako dřív.

Když jsem svému šefovi oznámila, kam jedu, zeptal se: „A proč?“ Pro něj, roditelého Izraelce, je šoa dávno uzavřenou minulostí, kterou si připomíná jednou ročně dvěma minutami ticha na Jom ha-šoa. Během svého tříletého působení v Čechách se šel podívat na Pražský hrad a Malou Stranu jen jednou, a to po téměř roce a půl, co zde žil. Neměla jsem odvahu se zeptat, jestli byl vůbec v Židovském muzeu. A přesto je se svým životem spokojený a dokonce je na jeho způsob pyšný. Dokázal se prosadit, udělat kariéru, vydělat peníze a zabezpečit rodinu. Co víc bych chtěla?

Několik mých dobrých kamarádek udělalo či dělá aliju. Všechny řešíme podobné věci.

Vracíme se ke kořenům, ale zároveň narážíme na definiční úskalí. Chceme být součástí tradice, která nás ze své podstaty vylučuje. Pro vnější okolí však k židovství patříme, ať chceme, či ne. Je ale přistěhování se do Izraele řešením? Najdeme tam, co hledáme? A co vlastně hledáme? Pana Ganze, Wladislava Szpilmana nebo Uriho či Josiho? Kulturní životní styl meziválečného období, nebo páteční návštěvy nákupních center? A je něco mezi tím? Žít plnohodnotný život v židovské tradici.

Minulost byla, můžeme na ni vzpomínat, ale otázka je, do jaké míry ji oživíme a zda bude vůbec autentická. Chceme-li budoucnost, musíme se rozhodnout. A doufat, že v rámci přetavení v „nového Žida“ zbyde něco z toho „starého“.

► Pavlína Šulcová

SIDUR

pro 21. století

Vydání nového reformního siduru *Mishkan T'filah* v roce 2006 znamenalo revoluční změnu – od exkluzivního autorství rabínů k širokému zapojení amerických reformních židů; od lineárního k otevřenému schématu bohoslužby a mnohem více. K lepšímu pochopení této inovativní modlitební knihy snad přispěje rozhovor s rabínem Lawrenceem Hoffmanem, profesorem liturgie na Hebrew Union College, který byl členem přípravného výboru jak u nového siduru, tak u jeho předchůdce, *Gates of Prayer*.

Co nám nový reformní sidur, *Mishkan T'filah*, říká o naší době?

Rád dávám modlitební knihy do souvislosti s ekonomickou historií. V průběhu 19. století a v první polovině dvacátého byla naše ekonomika založená hlavně na průmyslu, továrny vyráběly standardizované zboží. To se odrazilo i v liturgii siduru *Union Prayer Book* z roku 1895, který nabízí standardizované modlitby s minimálním ohledem na individuální věřící. Reformní bohoslužby se v té době příliš nelišily. Kamkoliv jste přijeli – New York, Chicago nebo Muncie v Indianě – všude stál ve předu rabín a předčítal pro celou kongregaci. Rabínovi byly vyhrazeny celé dlouhé odstavce, účast kongregace se omezovala na jednořádkovou odpověď. A jak moc ze své individuality můžete vyjádřit v jediném řádku?

Po druhé světové válce jsme vstoupili do éry ekonomiky služeb, v níž lidé očekávali, že jim budou nabídnuty služby „na míru“. Mnozí židé časem přestali navštěvovat synagogu pravidelně, ale spolehlivě se účastnili bohoslužeb a obřadů spojených s významnými životními událostmi, které pro ně představovaly právě takový typ služeb. Když už necítili potřebu účastnit se synagogálních bohoslužeb, přestali chodit.

Dnes žijeme v ekonomice zážitků. Zákazníci chodí nakupovat do obchodů nejen proto, aby koupili, co potřebují, ale i kvůli „zážitku“ z nakupování – uvítání u dveří, hudba v pozadí a další zábava.

Gates of Prayer vystihoval povahu ekonomiky služeb. Nabízel deset různých bohoslužeb k uspokojení individuálních teologických názorů, ale v konkrétní šabat mohla být použita vždy jen jedna. *Mishkan T'filah* také

nabízí různé možnosti, ale činí tak v rámci každé jednotlivé dvoustrany, nikoliv v oddělených bohoslužbách. Na levé straně si mohou ti, kteří chtějí, prožít svůj individuální zážitek, zatímco s pomocí tradičních textů na pravé straně je vytvářena klasická společná bohoslužba pro ty, kteří jí dávají přednost. Tímto způsobem umožňuje *Mishkan T'filah* společný prožitek celé komunity a zároveň dává dostatečný prostor individuální modlitbě.

V souladu s podstatou zážitkové ekonomiky není *Mishkan T'filah* ani tak textem jako spíše konceptem, umožňujícím zažít bohoslužbu, kde fakt, že se modlíme, je důležitější než konkrétní slova, která při tom používáme.

Celý název nové modlitební knihy je *Mishkan T'filah* – Reformní sidur. Proč se, poprvé v historii, objevuje v označení modlitební knihy vydané CCAR výraz „reformní“?

I když věříme, že tento sidur může používat kterýkoliv žid, rozhodli jsme se po dlouhé debatě pro výslovné označení „reformní“. Tím, že jsme knihu pojmenovali přímo „sidur“, a ne „modlitební kniha“, dáváme najevo, že naše hnutí se bez problémů ztotožňuje s prastarým názvoslovím našeho lidu. A slovo „reformní“ pak označuje určitou variantu a upozorňuje na to, že reformní judaismus má svůj specifický pohled a vzhledem k tomu, že je praktikován již téměř 200 let, je sám o sobě cennou tradicí.

Když říkáte, že nový sidur odráží specifický pohled reformního judaismu, v čem konkrétně se to projevilo?

Sidur ukazuje tradiční příklon našeho hnutí k místnímu jazyku (nejen hebrejštině či aramejštině), k vytváření nových modliteb aktuálních pro měnící se dobu, ke zdůraznění estetiky modlitby (zejména hudbou) a poslední dobou k přesvědčení o rovnosti všech.

Ale chtěl bych vyzdvihnout dva jiné aspekty *Mishkan T'filah*. Prvním je jeho integrita v otázce obsahu. Nezahrnuli jsme do něj některé tradiční modlitby, které reformní židé nemohou s čistým svědomím říkat. Například tradiční sidury obsahují nejenom *Šema Jisrael* a *Ve-ahavta*, ale i další dva odstavce, které americké reformní hnutí ze svých modlitebních knih vypouštělo již od 90. let 19. století. Vzhledem k současným trendům návratu k dávno opuštěným tradicím jsme byli žádáni, abychom znovu zahrnuli i tyto dva poslední odstavce. Ale ve třetím odstavci je vyjádřeno přesvědčení o souvislosti Boží odměny a trestu s lidskými zásluhami a hříchy, což implikuje ►

► názor, že nemoc nebo utrpení může být Boží odplatou – tedy představa, kterou reformní židé odmítají. A tak se *Mishkan T'filah* přidržuje reformní tradice vypuštění tohoto odstavce, i když jsme přijali zpět odstavec následující.

A za druhé, *Mishkan T'filah* se snaží o inkuzivitu, kterou považuje za velkou hodnotu. Reformní židé se rádi ptají: „Kdo k nám patří?“ a ne: „Kdo k nám nepatří?“ Například jsme si vědomi toho, že někteří lidé mají pochybnosti o Bohu. A proto, ve snaze pozvat je „mezi nás“, nabízíme i modlitby a poezii, které mluví k člověku bez odkazů na Boha. Také jsme zahrnuli i klasické reformní myšlenky, například od Leo Baecka nebo Lily Montagu.

Jak se liší překlady v novém siduru od těch dřívějších?

Některé reformní knihy mívaly přesné překlady, jiné ne. Například v polovině 19. století, když zakladatel našeho hnutí Isaac

Mayer Wise sepsal sidur *Minhag America*, měnil hebrejské texty tak, aby byly v souladu s tím, co chtěl říct anglicky. V *Gates of Prayer* byly některé modlitby přeloženy přesně, jiné ne. V *Mishkan T'filah* jsme se vrátili ke standardu Isaaca Mayera Wise na pravé stránce, kde jsou vždy přesné překlady hebrejských modliteb, zatímco vlevo pak nabízíme alternativní texty na stejné téma.

Další inovací je kompletní hebrejská transliterace.

Ano. *Union Prayer Book* neměl transliteraci vůbec, v *Gates of Prayer* byla zařazena pouze na konci knihy. Nyní se sice jako hnutí snažíme motivovat lidi, aby se učili hebrejštinu jakožto historický jazyk našeho lidu, ale chceme také, aby tuto modlitební knihu mohli používat i ti, kteří nejsou schopni číst originál.

Některé rabíny byli proti našemu rozhodnutí zařadit kompletní transliteraci, neboť se

obávali, že tak lidé ztratí motivaci učit se hebrejštinu. Těchto rabínů byla menšina a my jsme měli jiný názor. Nicméně jsme respektovali i jejich názor, a proto jsme vydali i alternativní verzi siduru bez transliterace.

Jak důležité je, aby mělo reformní hnutí jeden obecně přijímaný sidur?

Je to velmi důležité. Někteří se domnívají, že žijeme v době, kdy denominace už nemají význam. Já si to nemyslím. Víc než kdy dříve, právě v naší době, kdy má každý svobodu volby, by se i každý žid měl rozhodnout, jakým židem vlastně je. Lidé, kteří říkají, že jsou „prostě židé“, ještě svoji židovskou identitu dále nezpracovali. Zralá a plná židovská identita vyžaduje volbu a volba znamená určitou denominaci. A modlitební kniha je vstupní branou k židovské identitě; více než co jiného právě způsob, jakým se modlíme, definuje naši židovskou identitu. Já jsem vyrostl v ortodoxní synagoze, a i když mám stále respekt k tradiční bohoslužbě, ortodoxní sidur podle mě neodpovídá tomu, jakým židem jsem se rozhodl být. Zvolil jsem si reformní judaismus kvůli jeho zásadám a my jako hnutí se musíme snažit, aby tyto zásady byly zřejmé nám samým i ostatním. Pokud budeme mít hromadu různých modlitebních knih, budeme také nakonec mít hromadu definic toho, k jakým zásadám se reformní hnutí hlásí. Je sice pravda, že reforma je hodně pluralitní, ale pokud jsme všechno, pak nejsme nic. *Mishkan T'filah* podporuje individualismus, ale definuje také komunitu, v jejímž rámci je tento individualismus možný. Pokud se budete pravidelně účastnit bohoslužby a někdo se vás zeptá: „Co z tebe činí reformního žida?“, budete schopni odpovědět.

Kdyby byl Isaac Mayer Wise jedním z těch, kteří nový sidur v jeho testovací fázi připomínkovali, co byste mu řekl, že by vám vzkázal redakční radě?

Isaac Mayer Wise byl mimořádnou vůdčí osobností, protože respektoval změnu. Když byl jeho *Minhag America* odmítnut jako základ pro *Union Prayer Book*, přijal jako fakt, že jeho sidur byl vhodný pro židy 50. a 60. let 19. století, ale nikoliv už pro židy v 90. letech. Wise by sidur *Mishkan T'filah* uvítal jako správné vyjádření židovské identity pro začátek 21. století.

► Aron Hirt-Manheimer

Ilustrace: Ken McMillan
Přeložila Kateřina Weberová

Prázdninové výlety po židovských památkách Čech

První Židé se v západočeské **Kdyni** začali usazovat již ve druhé polovině 17. století, ale početnější židovská komunita vznikla až po polovině 19. století. Židovská obec založená před rokem 1860 byla roku 1929 pro malý počet členů sloučena se židovskou obcí v Klatovech. Roku 1663 je ve městě doložena jedna židovská rodina, roku 1724 – dvě rodiny, roku 1793 – pět rodin (26 osob). Roku 1880 tu bydlelo 68 Židů, roku 1900 – 51 Židů a roku 1930 – 25 Židů. V 18. století byly domy Židů soustředěny v ulici vedoucí ze západního konce náměstí k severu. Původně se jednalo o 3 domky, které stály daleko za uliční čarou, na úrovni zahrad. Další sousední usedlosti byly přikupovány do poloviny 19. století, takže domků bylo nakonec celkem šest. Roku 1979 byly zbořeny a nahrazeny sídlištní zástavbou. Kdyňští Židé byli pohřbíváni na židovském hřbitově u Loučimi.

Synagoga v dnešní Masarykově ulici byla postavena v letech 1862–1863 v historizujícím novorománském slohu. Od roku 1929 se v ní konaly bohoslužby jen o svát-

Kdyně – ženská galerie synagogy

cích, od roku 1936 se v ní již žádné židovské bohoslužby nekonaly. Za druhé světové války byla využita jako skladiště. Po druhé světové válce přešla do majetku Církve československé husitské a sloužila jejím bohoslužebným účelům až do 90. let 20. století. Roku 1994 prodala ČČS za 800 000 Kč

synagogu soukromníkovi, který ji chtěl proměnit na pivnici. Po dlouhých jednáních ji vykoupilo a získalo do vlastnictví město Kdyně a synagoga byla restaurována do původní podoby. V modlitebním sále je dochována původní výmalba kleneb a stěn – dílo malíře Ignáce Amerlinga z Domažlic, dále je zachováno šest původních lavic v hlavním

Kdyně – budova synagogy se školou

modlitebním sále a čtyři na ženské galerii, při západní straně ženská galerie v patře podepřená dvěma sloupy, dřevěný klasicistní svatostánek s částí plastické výzdoby a vnitřních maleb, složené podlahy (barevné dlaždice, kámen, dřevo) a pódium pro předčítání modliteb. Synagoga tzv. podélného typu je stavebně spojená se školou a bytem rabína (po druhé světové válce byly tyto prostory využity jako farní dům, v současné době jsou užívány jako městské informační středisko). Ve sklepe (klenutá místnost 4 x 2 metry) pravděpodobně původně bývala rituální lázeň osvětlená suterénním okénkem. Podlaha sklepa byla původně dlážděná plochými kameny, které byly bohužel při přestavbě nahrazeny betonovou podlahou. Přestože bylo původní novorománské průčelí zmodernizováno, jedná se o velmi cennou synagogální stavbu, též s ohledem na fakt, že většina synagog v tomto regionu byla zbořena nacisty nebo k nepoznání přestavěna k nejruznějším světským účelům.

V okolí jsou z hlediska židovských památek zajímavá místa Loučim, Janovice nad Úhlavou, Strážov a Nýrsko.

Židovské osídlení s modlitebnou v **Loučimi** je doloženo od první poloviny 18. století. Roku 1724 tu bydlely 3 rodiny, roku 1921 3 Židé. Čtyři židovské domy, z toho jeden dělený mezi dva majitele, byly před polovinou 19. století rozptýlené po celé obci.

Hřbitov se nachází 1,5 km severovýchodně od obce v lese, při žlutě značené turistické stezce, založen byl údajně roku 1842. Na ploše 2733 metrů čtverečních je dochováno 90 náhrobků od doby založení hřbitova do roku 1948.

Nepočtené židovské osídlení v **Janovicích nad Úhlavou** je doloženo od poloviny 15. století do 18. století, od počátku 18. století do nacistické okupace tu existovala silnější židovská náboženská obec s modlitebnou, později synagogou (roku 1724 – 5 rodin, roku 1838 – 21 rodin, roku 1880 – 58 Židů, roku 1900 – 47 Židů a roku 1930 – 15 Židů). Narodil se tu hudební kritik a historik Ernst Rychnowsky (1879–1934 Praha).

Uzavřené **ghetto** tu neexistovalo, většina židovských domů byla soustředěna v ulici jihovýchodně od náměstí: roku 1727 tu stály tři židovské domy, roku 1837 pět z celkem osmi židovských domů a synagoga. Většina z nich je v přestavbách dochována.

Hřbitov v Janovicích nad Úhlavou

Synagoga stojící 150 metrů jihovýchodně od náměstí byla postavena po roce 1723 při východní straně „židovské ulice“ ve vrcholně barokním slohu s kasulovými okny a arkádovou ženskou galerií, s polygonální

► zděnou bimou uprostřed. Bohoslužebným účelům sloužila snad až do poloviny 30. let 20. století. Roku 1951 byla radikálně přestavěna na sídlo hasičského sboru, vnější slohové prvky byly odstraněny, modlitební sál rozdělen stropem na dvě podlaží, zachována zůstala klenba s původní štukovou výzdobou, klenba schodiště a arkády ženské galerie. Na jižní straně synagoga sousedila s budovou židovské školy, která je přestavěna k obytným účelům.

Hřbitov se nachází 2 km jihozápadně od města, při hlavní silnici vedoucí z Nýrska do Janovic nad Úhlavou. Údajně byl založen kolem roku 1723. Na ploše 1515 metrů čtverečních je dochováno 269 náhrobků od roku 1705 a pomník připomínající 24 obětí holocaustu, mj. řada cenných barokních a klasicistních náhrobků jihočeského typu z bílého vápence zdobených lidovými motivy.

Židovské osídlení v **Nýrsku** je doloženo od počátku 17. století, ale bývalo starší, údajně středověké. Od konce 17. století do poloviny 19. století ve městě bydlelo 20 až 24 rodin, po polovině 19. století došlo k dalšímu rozkvětu židovské obce s maximem počtu Židů na počátku 20. století: roku 1880 – 152 Židů, roku 1910 – 207 Židů, roku 1930 – 139 Židů. Židovská náboženská obec byla zrušena nacisty roku 1938.

Ghetto (dnešní Rybářská ulice) se nachází na západním okraji města, mezi náměstím a řekou Úhlavou. Zřízeno bylo na počátku 18. století přidělením domů kolem náměstí trojúhelníkovitého půdorysu, v 18. století se skládalo ze 17–19 domů, v první polovině 19. století ze 14 domů. Po druhé světové válce byla většina z nich zbořena, 6 z nich bylo zceleno do tří budov (mezi nimi čp. 136 – bývalá škola s rabinátem), které dodnes stojí. **Synagoga** zřízená roku 1797 přestavbou obytného domu na západní straně ghetta jako náhrada za starší synagogu z počátku 18. století zničenou požárem, obnovená po dalším požáru roku 1861 v klasicistním slohu, byla zbořena kolem roku 1958.

Hřbitov se nachází 1 km jihovýchodně od města, na návrší, 200 metrů východně od silnice vedoucí z Dešenic do Nýrska. Založen byl údajně v 15. století (někdy uváděn rok 1430), ale v písemných pramenech je doložen teprve od první poloviny 18. století. V letech 1750 a 1924 je rozšířen do současné velikosti 1308 metrů čtverečních. Je na něm dochováno kolem 350 náhrobních kamenů, nejstarší z roku 1715, přičemž mnoho desítek historických stél bylo použito jako krytina hřbitovní zdi po celém jejím obvodu.

Synagoga v Nýrsku na pohlednici ze začátku minulého století. Nedochovala se, byla zbořena kolem roku 1958.

Ve městě na místě, kde bylo v dubnu 1945 pohřbeno 108 ženských obětí pochodu smrti, stojí památník.

Židovské osídlení ve **Strážově** je doloženo od 15. století do nacistické okupace, roku 1880 tu bydlelo 78 Židů, roku 1900 – 42 Židů a roku 1930 – 4 Židů.

Židovská čtvrť se nachází v severozápadní části městečka, domy byly soustředěny na jižní straně ulice vedoucí do Janovic nad Úhlavou a v ulici jižně od ní. Před polovinou 19. století tu stálo 21 domů a škola, většina z nich je v přestavbách dochována. Mimo židovskou čtvrť v západní části městečka stojí nedaleko potoka budova mikve. Poslední **synagoga** uprostřed severní strany

židovské ulice postavená roku 1808 byla zbořena roku 1954.

Hřbitov neznámého stáří se nachází na svahu na okraji lesa, 1,5 km východně od městečka, je přístupný lesní cestou ze silnice vedoucí ze Strážova do Lukavice. Na ploše 1723 metrů čtverečních se nachází kolem 250 náhrobků od první poloviny 18. století, v dolní části zbytky zdi klenutého vjezdu.

Na Plzeňsku jsou jedním z nejzajímavějších malých městeček **Kasejovice**. Židovské osídlení tu je doloženo od druhé poloviny 16. století, početnější židovská náboženská obec, doložená od druhé poloviny 17. století (roku 1774 v městečku byd- ►

► lelo 169 Židů), byla po roce 1921 připojena k horazdovické židovské náboženské obci. Nejvíce Židů v Kasejovicích bydlelo kolem poloviny 19. století: roku 1848 – 229 Židů, později počet Židů klesal: roku 1880 to bylo

Kasejovická synagoga

153 Židů, roku 1900 – 105 Židů a roku 1930 již jen 28 Židů.

Ghetto se nachází západně od středu městečka, bylo vybudované v první třetině 18. století na barokním rozvrhu. Přízemní domky byly postaveny kolem téměř čtvercového náměstíčka, v jeho středu byla později vystavěna synagoga obklopená symetricky čtyřmi domky. Vchod do ghetta byl možný pouze úzkou uličkou v severovýchodním rohu. V první polovině 18. století se skládalo ze 13 domů, počátkem 19. století již z 25 domů. Bohužel již v 19. století byly zbořeny domy na východní straně ghetta, další domy na jižní straně byly zbořeny v letech 1945–1965, takže z původního počtu se jich dochovala většinou v přestavbách jen polovina.

Synagoga ve středu ghetta byla postavena na počátku 60. let 18. století. Roku 1793 vyhořela, do roku 1810 snad byla provizorně obnovena a zřejmě roku 1830 byla upravena do dnešní pozdně barokní podoby místním zednickým mistrem J. Sudou. Bohoslužebným účelům sloužila do 20. let 20. století. Později zde byla uložena soukromá judaistická a historická sbírka. Za druhé světové války byla synagoga využita jako sklad židovského majetku, po roce 1990 restaurována a roku 1994 byla zpřístupněna veřejnosti jako městské muzeum s expozicí o dějinách kasejovických Židů. Dochován je svatostánek z první třetiny

19. století a ornamentální výzdoba hlavního sálu.

Hřbitov se nachází 500 metrů severozápadně od města, na vrchu Na Stráži. Založen byl nejpozději v polovině 17. století, několikrát byl rozšiřován v průběhu 18. století, naposledy roku 1809 a 1855. Na ploše 3086 metrů čtverečních je dochováno více než 350 náhrobků, umístěných ve čtyřech různých částech hřbitova tak, jak byl hřbitov postupně rozšiřován. V nejstarší severní části jsou barokní náhrobky od počátku 18. století (nejstarší z roku 1710), v nejmladší jihozápadní části náhrobky z první poloviny 20. století. Jedná se o velmi cenný hřbitov s řadou barokních a klasicistních náhrobků. Z průjezdné márnice-vozovny z 18. století zbylo jen obvodové zdivo, domek hrobníka je přestavěn k obytným účelům.

V nedalekém **Spáleném Poříčí** je židovské osídlení doloženo od první poloviny 17. století, na počátku 18. století v městečku bydlelo 7 rodin, roku 1838 – 18 rodin, roku 1880 – 160 Židů, roku 1900 – 108 Židů, roku 1921 – 37 Židů a roku 1930 již jen 23 Židů.

Někdejší **Židovská ulice** je dnešní Tyršova ulice, vedoucí z východního okraje náměstí k jihu. Vznikla zřejmě ve druhé polovině 17. století, před polovinou 19. století v ní je doloženo 15 domů, z nichž většina je v přestavbách dochována, mezi nimi tzv. Weilův dům čp. 159 s původními klenbami, ostěním, mřížemi a kamenným portálem, v jehož klenáku je hebrejsky vytesané Boží jméno, a Ledererův dům čp. 161 s pavlačí a černou kuchyní se dvěma protilehlými ohništi. **Synagoga** ze 60. let 17. století, stá-

Hřbitov ve Spáleném Poříčí

vající východně od židovské ulice, za potokem, byla zbořena roku 1946.

Hřbitov se nachází na severozápadním okraji městečka, při cestě vybíhající na sever ze severozápadního rohu náměstí. Založen byl údajně již v 16. století, v písemných pramenech je doložen od druhé poloviny

18. století. Na ploše 1036 metrů čtverečních je dochováno asi 250 náhrobků, nejstarší z konce 18. století. Hřbitov je obklopen ohradní zdí z lomového kamene se vstupní brankou na východní straně. Je zde pohřben kabalista Mordechaj Goldscheider.

Hřbitov v Blovicích

V sousedních **Blovcích** je židovské osídlení doloženo od počátku 16. století, od počátku 17. století do nacistické okupace tu existovala židovská náboženská obec. Na konci 18. století v městečku bydlelo 22 rodin, roku 1880 – 158 Židů, roku 1900 – 75 Židů a roku 1930 již jen 20 Židů. Blovice jsou rodištěm žurnalisty Henri George Stephana Oppera de Blowitz (1825–1903 Paříž) a prezidenta svazu spolků Bnai Brith v USA Adolfa Krause (1850–1928 Chicago).

Židovské sídelní okrsky tu existovaly dva, židovské domy v nich byly soustředěny od 18. století. V severním, za severní stranou náměstí, mezi řekou Úslavou a hlavní ulicí spojující náměstí s farním kostelem, stálo roku 1838 pět většinou dřevěných domů a synagoga (jeden zděný dům je dodnes zachován). Druhým pak byla úzká ulička západně od náměstí, v níž roku 1838 stálo 8 většinou zděných domů, které jsou dnes zbořeny (ulička zachována zůstala).

Synagoga stojící v uličce vycházející se severovýchodního rohu hlavního náměstí byla postavena v eklektickém slohu v letech 1903–1904 na místě starší dřevěné, šindelem kryté synagogy ze 17. století. Bohoslužebným účelům sloužila do nacistické okupace, po druhé světové válce byla využita jako městská knihovna a kanceláře, později byla přestavěna na kanceláře a byty. Tomuto účelu slouží dodnes. Na půdě synagogy je zachována dřevěná falešná klenba s původní ornamentální výzdobou a iluzivním fabionem.

Hřbitov se nachází asi 1 km východně od městečka, pod hrází rybníka, v údolí potoka Ceniny, severně od silnice vedoucí do Struhař. Založen byl roku 1683 částečně ve svahu. Ve starší východní části hřbitova je ►

► několik desítek náhrobků, nejstarší z přelomu 17. a 18. století, novodobé náhrobky v západní části hřbitova byly většinou ukradeny, zbylých cca 30 náhrobků je většinou povaleno včetně památníku obětem nacismu z 90. let 20. století. Celkem je na hřbitově dochováno asi 350 náhrobků. Z ohradní zdi z lomového kamene zůstaly jen malé zbytky.

Jedním z nejznámějších jihočeských lázeňských měst je **Bechyně**. Nejstarší písemnou zmínkou o pobytu Židů v tomto městě je daňový soupis z roku 1570, ve kterém je uvedeno, že tu bydlelo pět židovských rodin. Roku 1620 tu jsou doloženy tři židovské domy, ve kterých bydlely tři rodiny. V průběhu 17. století byla založena židovská náboženská obec. Od konce 17. století se postavení Židů na bechyňském panství zhoršovalo. Roku 1695 majitel panství Jan Josef ze Šternberka zakázal Židům bydlet

Bechyňský hřbitov byl založen před rokem 1636.

v domech křesťanů, ale počet Židů nijak neoomezil, takže roku 1702 je ve městě doloženo 32 Židů starších deseti let. Situace se vyhroutil, když se majiteli panství stali Paarové, kteří částečně vypověděli Židy z města a nechali pořídit podrobný soupis zbývajících židovských rodin ve městě, takže víme, že roku 1715 tu bydlelo 14 židovských rodin (89 osob). K bydlení bylo Židům vyhrazeno šest domů v Židovské ulici. Následně se mnoho rodin z města vystěhovalo, roku 1725 tu bydlelo jen osm židovských rodin (56 osob). Podle soupisu Židů z roku 1793 tu bydlelo 13 židovských rodin (68 osob), roku 1848 na panství a ve městě Bechyně bydlelo

19 židovských rodin (80 osob). Roku 1880 tu bydlelo 91 Židů, roku 1890 ve městě bydlelo 98 Židů (maximum, 4,6 % všech obyvatel), poté jejich počet postupně klesal: roku 1900 tu bydlelo 87 Židů, roku 1921 – 39 Židů a roku 1930 tu bydlelo již jen 32 Židů (1,4 % všech obyvatel).

Samostatná židovská náboženská obec existovala v Bechyni do nacistické okupace a fakticky zanikla v důsledku vyvraždění většiny jejich členů v období holocaustu. V průběhu roku 1942 byli Židé odvázeni do Terezína a později do vyhlazovacích táborů. Dobu druhé světové války nepřežilo celkem 42 zdejších obyvatel židovského původu.

K bohoslužbám se Židé nejprve scházeli v *modlitebně*, která je ve městě uváděna již roku 1636, bohužel není známo, kde se nacházela. V první polovině 19. století byla modlitebna v soukromém domě čp. 49 v sousedství synagogy.

vými dlaždicemi světlešedé a tmavošedé barvy. V téže době pozlacovač a malíř písma Jan Šimák provedl pozlacení dřevěných okras svatostánku. Roku 1920 bylo v synagoze zřízeno elektrické osvětlení, které zahr-

Na ženské galerii Bechyňské synagogy je umístěna stálá expozice o dějinách Židů v Bechyni a okolí.

novalo mj. věčné světlo, dva svícny se třiceti svíčkovými objímkami a dva velké svícny u svatostánku. Bohoslužebným účelům synagoga sloužila do počátku druhé světové války, během války v ní bylo skladiště, v té době bylo zničeno vnitřní zařízení, po válce byla využívána pro různé účely, např. také jako sklad umělých hnojiv. Po druhé světové válce přešla do vlastnictví státu, do vlastnictví Židovské obce v Praze byla navrácena až roku 1995. Mezitím byla počátkem 70. let necitlivě adaptována pro potřeby místního hasičského muzea, které mělo v budově expozici a později již jen depozitář, a to až do roku 2005. V roce 2004 bylo akciovou společností Matana přikročeno k celkové obnově synagogy pro potřeby Muzea turistiky, které ►

Bechyňská synagoga

Současná *synagoga*, která severní stranou přiléhá k městským hradbám, byla postavena v letech 1872–1873 podle plánů stavitele Karla Hamera v prosté klasicistní podobě s novorománským průčelím. Její interiér byl několikrát upravován, například roku 1898 byly ze synagogy odstraněny veškeré německé nápisy. Zásadnější oprava byla provedena roku 1904. Tehdy byla v synagoze zhotovena nová podlaha. Středová ulička mezi lavicemi byla vydlážděna malými cementovými šestihrannými dlaždicemi šedé, černé a modrofialové barvy, zbytek podlahy modlitebního sálu a stupeň před svatostánkem byly vydlážděny většími čtverco-

Hřbitov v Kolodějích nad Lužnicí

► bylo slavnostně otevřeno 1. července roku 2006. V budově se nachází nejen stálá expozice Muzea turistiky vytvořená Klubem českých turistů, ale na ženské galerii je také umístěna stálá expozice o dějinách Židů v Bechyni a okolí, jejíž součástí jsou současné a archivní fotografie a kopie map, archivních dokumentů a plánů. Výstava představuje osudy Židů v regionu a vzhled ghetta, synagog a hřbitovů ve Stádleci, Kolodějích nad Lužnicí, Neznašově a Zběšičkách, ghetta a synagogy ve Veselíčku, dějiny Židů v Týně nad Vltavou a Bernarticích a významné osobnosti regionu, jakými byli JUDr. Josef Žalud, Alfred Radok, David Radok nebo Alexandr Plešner.

Synagoga stojí v někdejší židovské ulici, dnešní Široké ulici, která je ve městě uvedena již roku 1636 a je možné, že již v této době v ní byly soustředěny židovské domy. Šest židovských domů v této ulici je doloženo od druhé poloviny 18. století do poloviny 19. století.

V sousedství synagogy dodnes nalezneme domy, kterými lze vstoupit na parkán a do zahrad před hradbami s dochovanými středověkými baštami. Židovská ulice se synagogou je ukázkou dispozice nejstarších židovských sídelních okrsků při městských hradbách, podobně tomu bylo např. v Kolíně nebo Sušici. Šest židovských domů uvnitř hrazeného města stojí dodnes v přestavbách po jedné straně ulice a tvoří se synagogou intaktně dochovaný celek.

Hřbitov byl založen před rokem 1636. Nachází se severozápadně od náměstí

v Michalské ulici, přiléhá k městské hradbě z vnější strany. Původně se jednalo o fortifikační pozemek ve vlastnictví města, později, pravděpodobně v první polovině 19. století,

Tumba na Kolodějském hřbitově

se stal vlastnictvím zdejší židovské náboženské obce a roku 1834 byl rozšířen. Na hřbitově o rozloze 1369 metrů čtverečních je dochováno kolem 250 nárobků od roku 1687 do počátku 40. let 20. století. Jako poslední tu byli pohřbeni bývalý obchodní zástupce Kamil Fischer, který zemřel v červenci roku 1941 v Bechyni v domě čp. 23 ve věku 46 let, v srpnu 1942 tu byla pohřbena vdova Teresie Popperová, která zemřela ve věku 84 let. Jedná se o velmi cenný a výborně dochovaný a udržovaný hřbitov s řadou nárobků barokního a klasicistního typu ohrazený vysokou ohradní zdí.

V okolí Bechyně existovaly další významné židovské obce v Kolodějích nad Lužnicí a Neznašově.

Početné židovské osídlení v **Kolodějích nad Lužnicí** je doloženo od

poloviny 17. století, na konci 18. století tu bydlelo 80 rodin, na přelomu 18. a 19. století kolem 600 – 700 Židů, kolem roku 1860 téměř 700 Židů, roku 1908 již jen 35 Židů. Narodil se tu režisér Národního divadla a Laterny magiky Alfréd Radok (1914–1976 Vídeň) a jeho bratr, tvůrce scény Laterna magika Emil Radok (nar. 1918).

Většina **židovských domů** byla soustředěna na levém břehu Lužnice v ulicích vedoucí východně od mostu a jižně od mostu podél Lužnice po jejím toku. Na přelomu 18. a 19. století tu je doloženo kolem 80 domů, většina z nich je dodnes v přestavbách dochována. **Synagoga** postavená v letech 1695–1697 u mostu na pravém břehu Lužnice byla zbořena roku 1948.

Hřbitov se nachází ve svahu 100 metrů severně od obce, při silnici do Bernartic. Založen byl nejpozději na přelomu 17. a 18. století a je na něm dochováno 270 nárobků z let 1705–1941, mezi nimi jedna tumba. Jedná se o cenný hřbitov s nárobkami jihočeského typu, které jsou zdobeny rostlinnou ornamentikou. Márnice z roku 1900 je zbořena.

V **Neznašově** se Židé ve větším počtu usazovali od druhé poloviny 17. století po vyhnání Židů z Týna nad Vltavou a židovská náboženská obec tu existovala do konce 19. století. Památkou na ni je **ghetto**, které se koncem 18. století skládalo ze 30 židovských domů. Před polovinou 19. století vlastnili Židé kolem 35 domů, většina z nich byla soustředěna v severovýchodní části obce za severním okrajem zámeckého parku, další domy byly rozptýleny po celé obci mezi domy křesťanů, zejména v ulici vedoucí od zámku k jihozápadu. Většina z nich je v přestavbách dochována. **Synagoga** z počátku 18. století stojící

Neznašov – opravená márnice s obřadním stolem

severně od zámku byla od první světové války opuštěna, roku 1927 se zřítla střecha, roku 1973 byly zbořeny zdi. ►

► **Hřbitov** se nachází 600 metrů jihovýchodně od obce, na svahu nad potokem, na okraji lesa, na katastru obce Všemyslice. Založen byl na přelomu 17. a 18. století, roku 1858 byl rozšířen. Na ploše 1775 metrů čtverečních je dochováno 250 náhrobků od roku 1749 do 30. let 20. století a opravená márnice snad z poloviny 19. století s obřadním stolem.

V jihovýchodních Čechách patřila k největším židovským obcím obec v **Pacově**. V písemných pramenech jsou tu Židé poprvé zmíněni roku 1570. První Žid známý jménem je Aron, který je v Pacově doložen roku 1622. Od poloviny 17. století se dochovalo více zpráv. Z roku 1654 je zachován dokonce částečně jmenný seznam Židů v Pacově, který tu dokládá tři rodiny. Postupem doby, jak židovská komunita v Pacově početně sílila, docházelo k tomu, že Židé

Hřbitov v Pacově

zakupovali další domy od křesťanů. Od roku 1654, kdy v Pacově byly jen dva židovské domy, se do roku 1722 jejich počet ztrnásobil. Židovská náboženská obec existovala snad od druhé poloviny 17. století. V soupisu Židů z roku 1723 je uvedeno, že tu bydlí osm rodin a v městečku mají synagogu. V polovině 18. století tu bydlelo osm židovských rodin, koncem 18. století to bylo 15–16 rodin, roku 1840 tu bydlelo 19 rodin, roku 1850 pak 32 rodin, což bylo kolem 150 osob (asi 5 % všech obyvatel). Řada židovských rodin je tu doložena po celé 19. století. Roku 1880 tu bydlelo 207 Židů (7,1 % všech obyvatel), roku 1900 – 169 Židů (5,7 % všech obyvatel), roku 1921 – 121 Židů a roku 1930 již jen 101 Židů (3,7 % všech obyvatel). Z významných rodáků je znám JUDr. Emil Jokl, ministerský rada ministerstva pošt a telegrafů, PhDr. Hugo Jokl, profesor reálného gymnázia Komenského ve Vídni, chemik Dr. Ing. Josef Roubitschek nebo koncertní mistr Josef Moravec. Za druhé světové války byla většina zdejších Židů

vyvražděna. Téměř všichni zdejší Židé byli do Terezína přivezeni 16. listopadu 1942, většina z nich byla v průběhu let 1943–1944 odvezena do Osvětimi, kde asi většinou zemřeli. Celkem období druhé světové války nepřežilo 89 pacovských Židů.

Sídelní okrsky židovských domů byly tvořeny třemi shluky židovských domů v židovském vlastnictví. Tyto okrsky vznikly snad v 18. století a každý z nich se skládal ze čtyř domů, součástí jednoho z nich byla synagoga. Jeden blok židovských domů se nachází v Aubengruberově ulici vycházející z náměstí k jihu (zde jsou domy doloženy již v 18. století), další v Hronově ulici jihozápadně od náměstí (zde jsou domy doloženy již v 17. století), poslední v dnešní Žižkově ulici. Část z nich je zachována v přestavbách.

Modlitebna se v písemných pramenech poprvé připomíná roku 1734 a zřejmě bývala v některém z obytných domů. Samostatná **budova synagogy** byla postavena zřejmě na počátku 19. století v klasicistním slohu s pseudorománskými prvky uvnitř domovního bloku mezi Hronovou ulicí a náměstím Svobody, 150 metrů jihozápadně od náměstí. Dostavěna byla zřejmě roku 1823, v písemných pramenech je poprvé doložena roku 1829. Za okupace a krátce po ní v ní byl uskladněn nábytek odtransportovaných židovských rodin, poté sloužila jako skladiště Velkodistribučního podniku a Jihlavského velkoobchodu potravinářským zbožím. Zřejmě v té době byl klenutý modlitební sál rozdělen stropem na dvě podlaží. Po územní reorganizaci synagogu využíval Jihlavský velkoobchod, od roku 1969 Balířny velkoobchodu. Jako skladiště je využita dodnes.

Hřbitov se nachází v Myslíkově ulici, na severovýchodním okraji města při silnici vedoucí do Hořepníka. Pozemek za účelem

Babčická synagoga

založení hřbitova zakoupila zdejší židovská náboženská obec roku 1680 od pacovské obce, později byl rozšířen, například v polo-

vině 19. století, naposledy v letech 1920–1925, jeho dnešní rozloha je 1592 metrů čtverečních. Na hřbitově se nachází kolem 300 náhrobků, nejstarší náhrobky

Babčický hřbitov – rekonstruovaná márnice

pocházejí z první poloviny 18. století, poslední pohřby se konaly v 60. letech 20. století. Na volné ploše stojí památník se jmény osob vyvražděných nacisty. V severovýchodní části je hřbitov uměle nasypán a do opěrné zdi jsou vsazeny staré náhrobky. Pohřben zde mj. stoupenec česko-židovského hnutí, divadelník, překladatel, spisovatel, člen Spolku českých akademiků židů, Čtenářské besedy a Spolku divadelních ochotníků v Pacově Vilém Zirkl (1857–1897). V letech 2001–2002 byla kompletně rekonstruována obřadní síň s hebrejskými nápisy v interiéru a v roce 2005 v ní byla otevřena stálá expozice o dějinách židovského osídlení nejen v Pacově, ale také v Černovicích, Lukavci a Hořepníku.

V malém počtu bydleli Židé od poloviny 18. století do konce 19. století v blízkých **Babčicích**.

Synagoga čp. 1 stojící ve východní části obce byla postavena patrně před polovinou 19. století. Bohoslužebným účelům sloužila do počátku 20. století, mezi světovými válkami byla přestavěna na dodnes obývaný obytný dům. Exteriér synagogy do značné míry zachován v původní podobě, interiéru synagogy přestavbou zcela zničen.

Hřbitov se nachází 1 km severně od obce, na okraji lesa. Založen byl nejpozději na počátku 19. století, v písemných pramenech je poprvé doložen roku 1809. Na ploše cca 1000 metrů čtverečních se nachází více než 100 náhrobků, nejstarší z roku 1841. V minulých letech byla rekonstruovaná zajiřmavá márnice.

► **Blanka Rozkošná**

Foto archiv autorky, Jitka Oltová

DAVID FRIEDMANN

a jeho odkaz

V Muzeu Sokolov v budově městského zámku proběhla v úterý 6. května 2008 vernisáž kreseb Davida Friedmana, rodáka z Moravské Ostravy. Vystavená díla České republiky věnovala paní Miriam Morris-Friedman, umělcova dcera žijící ve Spojených státech. Na jaře letošního roku také proběhla v terezínském muzeu výstava „Portréty pražské židovské komunity během nacistické okupace Československa 1940–1941 – Portréty v albu Davida Friedmanna“.

David Friedmann neboli David Friedman (od druhého „n“ upustil až v Americe) se narodil v roce 1893 v Moravské Ostravě. Z průmyslového města se v roce 1911 vydal studovat umění do Berlína. Po začátku první světové války se Friedmann přihlásil ke službě do rakousko-uherské armády, v níž v letech 1917–1918 působil jako armádní výtvarník. Jeho úkolem bylo kreslit bitevní scény na ruské frontě, dále kreslil a maloval i portréty generálů a vojáků, kteří projevili statečnost v boji.

Po návratu do Berlína v roce 1919 Friedmann uspořádal na Akademie der Künste (Pariser Platz) svou první výstavu a svou práci publikoval v židovském časopise „Schlemiel“. Dostalo se mu uznání za kresby, které zveřejňovala různá periodika, i za výstavy v Berliner Secession a mnoha dalších galeriích po celém Německu. Zaměřoval se především na kresbu portrétů podle skutečných modelů. Vedle politiků a hodnostářů kreslil rovněž slavné osobnosti, operní zpěváky, herce, hudebníky či sportovní hvězdy, mj. Alberta Einsteina nebo Yehudi Menuhina.

Mezi jeho slavná díla patří dva litografické cykly „Das Schachmeister Turnier in Mährisch Ostrau, Juli 1923“ (Turnaj šachových velmistrů v Moravské Ostravě, červen 1923) a „Köpfe berühmter Schachmeister“ (Portréty slavných šachových velmistrů).

V prosinci roku 1938 Friedmann spolu s manželkou Mathilde a malou dcerkou Mirjam Helene uprchl před nacisty do Prahy, kde vytvořil portréty řady významných Židů, mj. Jakoba Edelsteina, Fredyho Hirsche či Františka Zelenky. Některé fotografie a reprodukce se jako zázrakem dochovaly, převážnou část díla, které vytvořil od roku 1938 v Německu a do roku 1941 v Praze, však zabavilo gestapo. Nedávno bylo v majetku Židovské obce v Praze objeveno několik jeho předválečných prací. Četné příklady jeho díla jsou zpřístupněny na webových stránkách „Lost Art Internet Database“ (www.lostart.de).

David Friedmann ve svém berlínském bytě, kolem r. 1928 (www.lostart.de)

16. října 1941 byla Friedmannova rodina deportována v prvním transportu z Prahy do getta v polské Lodži. Aby zachránil svou rodinu, kreslil výměnou za jídlo portréty vedoucích představitelů getta. Při evakuaci getta v srpnu roku 1944 byla Friedmannova

rodina rozdělena, manželka a dcera holocaust nepřežily. Friedmannovi se podařilo přežít koncentrační tábory Osvětim-Březinka a Gliwice I i pochod smrti do Blechhammeru. Osvobození se dočkal 25. ledna 1945 ve věku jedenapadesáti let. ➤

► Friedmann tvořil dál a podával svědectví – kreslil a maloval zážitky a scény z ghetta i koncentračních táborů, na některých dílech sám sebe zachycoval jako vězně v brýlích. Své trýznivé vzpomínky přeměnil ve více než stovku samostatných prací, které zachycují celý průběh holocaustu, od deportace do lodžského ghetta a koncentračních táborů až po osvobození. Své kresby a malby doplňoval textem, aby tak vytvořil mimořádně detailní obrazový i písemný záznam. Jeho smysl pro detail a výjimečnou pozorovací schopnost dokládá působivý cyklus „Protože byli Židé“, který byl vůbec prvním výtvarným dílem přijatým do sbírek amerického Muzea holocaustu (United States Holocaust Memorial Museum) ve Washingtonu DC. Sedm z prvních kreseb, které vytvořil v roce 1945, se objevilo ve sbírkách Yad Vashem Art Museum v Jeruzalémě. Všechna jeho díla z období věznění zmizela, kromě jednoho kresleného portréta, který je umístěn ve Státním muzeu Osvětim-Březinka.

Friedmannův dar zachytit lidské osudy je patrný také v cyklu třiceti pěti maleb nazvaném „Život horníků v Habartově“ z let 1946–1947. O zajímavých okolnostech jeho vzniku si zapsal ve svém deníku: „V Praze

Na cestě do koncentračního tábora (série Protože byli Židé), 1945

(tehdejšího) Habersbirku, kde dostal zaměstnání, aby dohlížel na Němce. Řekl mi, že mohu bydlet u nich a on že se postará o výstavu. Tak se i stalo. Při každém zahájení výstavy promluvil – Němci všichni rozuměli česky – o mých obrazech a o mě. Na výstavě se museli dostavit všichni němečtí občané starší patnácti let, aby si prohlédli, co se

poněvadž ložiska uhlí se nacházela přímo pod obcí a těžba už za mého pobytu pomalu ustávala. Kreslil jsem tam celou sérii „O životě horníků“, která sklídila velký úspěch v sokolovském Hornickém domě.“

V roce 1948 se David Friedmann oženil s Hildegard Taussigovou, ale namísto nového života v Československu se v roce 1949 rozhodli uprchnout do Izraele. V roce 1954 se pak Friedmannova rodina, která nyní čítala i dcerku Miriam, přestěhovala do USA. Kvůli finančním podmínkám Friedmann u společnosti General Outdoor Advertising Company zahájil novou etapu své kariéry v reklamním umění. V roce 1960 získali Friedmannovi americké občanství a přestali používat poslední „n“ ve svém příjmení. David Friedman zemřel v roce 1980 ve věku osmdesáti šesti let v St. Louis v Missouri.

V průběhu svého života musel bojovat za přežití a pomocí svého důvtipu, rychlých skic a malířského nadání se mu podařilo přežít holocaust. Byl ceněn i jako mimořádný ilustrátor a všestranný výtvarník, který vytvořil množství kreseb, maleb, grafik, rytin, litografií i reklamních zakázek. Za své životní dílo však považoval své svědectví o holocaustu, věnované památce šesti milionů židovských obětí nacistické perzekuce.

Propagaci Friedmanova díla se dnes věnuje jeho dcera Miriam Friedman-Morris. Sokolovské vernisáže se sama zúčastnit nemohla, ale připravila několik slov, která za ni v češtině přečetla její sestřenice, paní Lea Freyová, která žije ve Vídni. Z této řeči se dozvídáme podrobnosti o jejím pátrání po otcově odkazu: ►

Das Kraft Quartett, Praha, 1941 – smyčcové kvarteto složené z židovských hudebníků, kteří přišli vinou protižidovských nařízení o práci ve filharmonickém orchestru a ve Státní opeře, působilo v Praze v letech 1940–1941 do doby, než byli jeho členové deportováni do koncentračních táborů.

jsem se stal členem Svazu osvobozených. Tam jsem se jednou setkal s předsedou, jehož manželka byla jako Židovka odvezena do Terezína. On, nežid, se rozhodl nenechat ji napospas nacistům a podařilo se mu ji vykoupit. Zmínil jsem se mu o své tvorbě. Hned následujícího dne mě navštívil a pozval do

v průběhu války dělo. Podle rozkazů starostů se to přísně kontrolovalo, vstupné patřilo mně. A tak putovala výstava devatenácti obrazů a patnácti kreseb z Habartova do Sokolova, Kraslic, do Kynšperku nad Ohří a Chlumu sv. Máří. Název obce Habersbirk se změnil na Habartov, asi už neexistuje,

Osvobození? (série Protože byli Židé), 1964 – Friedmann sám sebe zobrazil jako vězně s brýlemi

„Mezi jeho početnými fotografiemi mě obzvláště fascinovala olejomalba – portrét horníka s důlní lampou. Otec psal, že ji v roce 1947 prodal do muzea poblíž Habartova. To byl pro mne rozhodující impuls, abych po roce 1991 hledala mimo jiné i tento

Portrét dr. Hannah Steinerové (1894–1944), sionistické aktivistky a sociální pracovnice

portrét. Spojila jsem se s tehdejším ředitelem sokolovského muzea, panem Pavlem Beranem. Jenže mimo několika pohlednic, které otec v pohraniční vytvořil, bylo jméno Davida Friedmanna celkem neznámé. Žádné muzeum nemělo nic ve svých sbírkách, ačkoliv otec psal, kolik ředitelů a představených dolů, kolik správců muzeí od něj nakupovalo olejomalby, portréty a jiná díla. V pohraničí tehdy pracoval prakticky plně dva roky. Cítil se tam dobře, atmosféra mu živě připomínala jeho rodnou Ostravu, přeměnu přírodní krajiny v krajinu kypící průmyslovým rozvojem, až po jeho úpadek a návrat do ticha.

V roce 2003 jsem konečně se svou česky mluvící sestřenicí (já sama tuto řeč bohužel neovládám) přijela s cílem rozhlédnout se po kraji, jenž tolik fascinoval a inspiroval mého otce. A hle, krátce nato – naše návštěva očividně rozvířila stojaté vody – se dostavil první úspěch: ona podobizna horníka s lampou se vynořila a muzeum ji zakoupilo. Nikdo si neumí představit mé vzrušení, když jsem ji konečně uviděla na vlastní oči, v živých barvách, jakoby oživilou!

Bylo a je mi zadostiučiněním, že se mi podařilo vzbudit zájem o Davida Friedmanna, který vyústil v objevení dalších děl, v uspořádání výstavy v Sokolově, pak v roce 2005 v jeho rodné Ostravě a nyní této výstavy. Hluboký dojem na mě udělal skutečně srdečný, vřelý zájem o osobu, osud a díla mého otce. Proto jsem se po dlouhém rozmýšlení rozhodla věnovat sbírku originálů lokalitě, kde žil a pracoval onen usměvavý horník Johann Bauer – ano, zjistili jsme i jeho jméno! Těžce jsem se s obrázky loučila, ale věděla jsem a cítím, že jimi David Friedmann určitě přispívá ke kulturním dějinám České republiky všeobecně a západočeského kraje obzvláště. Tímto darem se i já chci podílet něčím z jeho závěti na odkazu pro dnešní i budoucí generace.“

► **Kateřina Weberová** (s využitím materiálů poskytnutých paní Miriam Friedman-Morris a paní Leou Frey)

Více o Davidu Friedmannovi na webové stránce www.chgs.umn.edu/museum/responses/friedmann

Výstava v Muzeu Sokolov potrvá do konce srpna. Více informací na www.kmkk.cz

ZA VLADIMÍREM SADKEM...

Velmi mě zarmoutila zpráva, že zemřel profesor Sadek. Přestože se jedná o našeho předního a jediného seriózního odborníka na židovskou mystiku, tak mne, ještě coby mladíka objevujícího v normalizačních dobách své židovské kořeny, ovlivnil svou zdánlivě nepříliš důležitou, útlou učebnicí novohebrejštiny. Pro mě však představovala přelom na cestě k hledání identity, jednu z bran k judaismu.

Prof. PhDr. Vladimír Sadek, CSc. (22. 9. 1932 – 31. 5. 2008) vystudoval v letech 1951–1956 Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, obor hebraistika a islamistika, byl mj. žákem prof. Stanislava Segerta, znalce aramejštiny a kumránských svitků. Jeden ze Sadkových žáků a dlouholetý kolega z pražského Židovského muzea, doc. Bedřich Nosek, vedoucí Ústavu židovských studií Husitské teologické fakulty UK, podotýká, že judaistiku se Sadek naučil nejvíce praxí u PhDr. Otto Munelese, pod jehož vedením po absolutoriu pracoval v knihovně tehdy Státního židovského muzea na sbírce hebrejských rukopisů a starých pražských hebrejských tisků: „Dr. Muneles učil Vladimíra Sadka židovskou tradici. Předával mu ji, aby zajistil její pokračování. Muneles ztratil za šoa celou rodinu včetně svých tří synů, a tak měl Sadka jako duchovního syna, kterému mohl předat, co znal. Sám Sadek židovské kořeny neměl nebo to nevěděl. Židé mu často říkali: ‚Sadek, to zní jako cadik,‘ ale on říkal, že pokud vůbec nějaké takové má, tak kořeny duchovní. Měl hluboké duchovní sepětí s judaismem a zároveň i výbornou schopnost konfrontovat jej s křesťanstvím a částečně i s islámem.“

V Sadkově životě se odráží i nelehký osud studia judaistiky v Česku. V letech 1964–1969 přednášel externě na Filozofické fakultě UK obor hebraistika – judaistika a v přelomovém roce 1968 byl jmenován docentem hebraistiky na základě své habilitační práce *Židovská renesanční filozofie v Čechách – studie z dějin židovské filozofie a mystiky*.

„Absolvovala jsem roku 1969. Sadek nás tehdy učil úvod do judaismu, židovskou filozofii, historii a literaturu Starého zákona, Kumrán, počátky křesťanství; byl zaměřen na duchovní stránku věci. Už tehdy se specializoval na rabínskou literaturu, na náboženskou filozofii, zpracovával zejména středoevropské středověké autory 13. stoletím počínaje. Jeho životní téma byl Maharal, rabi Löw,“ říká jeho další studentka a dlouholetá kolegyně z muzea a později i z Ústavu Blízkého východu a Afriky Filozofické fakulty UK, doc. Jiřina Šedinová.

Po roce 1968 však poměry židovským studiím nepřály, Sadek tedy udržoval obor při životě z pozice koordinátora vědeckého výzkumu v Židovském muzeu. Doc. Nosek vzpomíná: „Kupodivu se studium judaistiky a hebraistiky po válce obnovilo a udrželo se i po Slánského procesech. Tehdy dokonce ještě vycházely i překlady jidiš literatury! Komunisté muzeem chápali jako argument, že tu není antisemitismus. Šlo vlastně o pokračování nacistické ideologie – zaměstnanci byli jako rukojmí, jako výkladní skříň. Když přišel někdo ze Západu, ukázalo se mu muzeum a odborný časopis *Judaica Bohemiae*. Říkalo se: věda

ano, politika ne. A na tom Sadek vystavěl koncepci a obranu oboru, jenž by bez něho tady dnes neexistoval. Byl takovým duchovním ředitelem, skutečným ředitelem muzea. On udržoval *Judaica Bohemiae* a chtěl, abychom v nich spolu s ním publikovali. V muzeu jsem měl možnost se od něj učit psát odborné studie, ale učil jsem se od něj i určité diplomacii, způsobu, jak judaistika může přežít. Díky němu byly v muzeu až do roku 1972 cykly přednášek pro veřejnost. Pak je komunisti zakázali jako postupně všechno, co bylo určeno pro Čechy. Sadek vždy obratně využil mezeru, aby něco prosadil. Chvilí to vždy

fungovalo, než to komunistům došlo. Velmi jsem si vážil toho, že zvládal manévrovat za tak těžké situace a že muzeum přivedl až do roku 1989.“

Na Sadkovy přednášky v 70. letech vzpomíná i doc. Šedinová: „Když přednášel on, bylo vždy nacpáno. Sedělo se, stálo se, špendlík by bylo slyšet spadnout. Přednášel živě, plynule a spontánně. Byl charismatický rétor. Nastavil laťku tak vysoko, že potrvá velmi dlouho, než se tam někdo vyšplhá. I v tom jsem se hodně naučila od něj – nečíst přednášky, koukat po lidech. Je to taková *šal-šelet ha-kabala*, řetěz tradice: Muneles učil Sadka, Sadek to předal nám a my to teď předáváme svým studentům.“

Po listopadu 1989 se českým židovským studiím znovu otevřely dveře na univerzitní půdě. Sadek od roku 1991 působil jako docent hebraistiky v Ústavu Blízkého východu a Afriky na FF UK. Roku 1996 byl jmenován profesorem filozofie se zaměřením na hebraistiku – judaistiku, v roce 1999 přešel na HTF UK, kde se konstituovala judaistika soustředěná na duchovní hodnoty židovství. Stále též publikoval. Jeho kniha *Židovská mystika v Praze* se již stala klasickou učebnicí o kabale.

Dr. Věra Tydlitátová, vedoucí Centra blízkovýchodních studií na FF Západočeské univerzity v Plzni, píše: „Prof. Sadek byl ve svém oboru proslulý nejen jako přední akademický odborník, ale také jako duchovní učitel, skutečný kabalista, který všechny své znalosti zakládal na osobní zkušenosti. Svými strhujícími přednáškami dokázal oslovit i mladou generaci a probudit hluboký zájem o tento obor. Vždy však vystupoval velmi skromně, nevyvyšoval se nad ty, s nimiž hovořil, uznával své studenty jako partnery.“

Jedna z jeho posledních studentek, Mgr. Martina Ďurđovičová ze Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze, říká: „Pana profesora jsem poznala na HTF UK. Od úvodu do judaismu přes židovskou náboženskou filozofii středověku a renesance nás pan profesor provedl až k židovské mystice, přičemž vše, a to bylo podstatné, zasadil do širšího kontextu náboženského i dějinného. Nezapomenutelné pro mě zůstanou i naše konzultace k bakalářské a magisterské práci, které probíhaly u Sadků doma mezi pobíhajícími kocoury. Rovněž jsem se s ním setkávala na svém pracovišti, kde pravidelně přednášel učitelům na seminářích i veřejnosti při večerních pořadech. Děkuji, pane profesore.“

Necht' je jeho duše pojata do svazku věčného života!

► Michal Foršt, foto: rodinný archiv

Příběhy z Tóry, biblických Pěti knih Mojžíšových, se v řadě ustanovení promítly do každodenního života všech věřících Židů. Tóra však netvoří jen základ judaismu. Ti, kdo milují její naučení, je také vždy komentovali. Výsledkem tohoto snažení jsou nábožensko-právní spisy, ale také literatura nejrůznějších žánrů. Na základě úvah o Tóře tak vznikly bajky, přísloví, podobenství a legendární příběhy. Toto bohatství židovské moudrosti a poetiky, vycházející ze starověkých midrašů, zpracoval Leo Pavlát v knize „Osm světél“. Z posledního vydání této knihy (nakladatelství Argo 2007) přinášíme malou ukázkou.

TRPĚLIVÝ HILEL

Moudrost se nedědí po otcích jako domy, pole či bohatství, a kdo vědění nehledá, toho vědění nevyhledá. Taková je pravda, a proto když v Jeruzalémě učili velcí mudrci Izraele Šemaja a Avtalion, byla jejich škola plná žáků. Chodili za nimi chlapci i dospělí muži, ale ne každý měl to štěstí, že mohl naslouchat svatému učení. Škola stála peníze, a kdo v ní chtěl studovat, musel nejdřív zaplatit.

Nikdo se kvůli tomu netrápil víc než Hilel. Byl to muž neurozený a chudý, ale jeho touze po vědění se nikdo nevyrovnal. Hilel vstával dávno před úsvitem, aby si ve městě našel práci a vydělal obvyklý denár. Jen co ho držel v ruce, běžel s ním domů. Půl denáru dal ženě na živobytí a se zbytkem peněz spěchal do školy. Ať se však Hilel snažil sebevíc, nezískal denár dřív než v poledne a do školy přicházel pozdě. Duše ho bolela kvůli každému slovu, které mu zatím uniklo, ale nestěžoval si a těšil se i z toho, že může aspoň část dne trávit v blízkosti Šemaje a Avtalion.

Jednoho zimního dne však Hilela nadobro opustilo štěstí. Práci nenašel, denár nevydělal a dozorce školy ho nepustil dovnitř. Co měl chudák Hilel dělat? Plný zoufalství přecházel sem a tam, smutně se díval na okna, za kterými šťastnější žáci naslouchali Božímu učení. Pojednou dostal Hilel nápad. Rozhlédl se kolem sebe, a když viděl, že je sám, rychle vylezl na střechu školy. Leh si zde na břicho, nahnul se přes okraj střechy k oknu učebny a tak, tiše a bez hnutí, naslouchal Šemajovým a Avtalionovým slovům. Hodiny mýjely, začalo mrznout a hustě sněžit, ale Hilel si toho nevšímal. Jeho mysl i srdce byly plné tajemství, která se před ním otvírala, a ve svém nadšení necítil ani zimu, ani vlhkost.

Žáci se už dávno rozešli domů, snesla se noc a v učebně zůstali jen Šemaja a Avtalion, aby sami pokračovali ve studiu. Za úsvitu Šemaja zvedl oči od svatých knih a řekl: „Jindy už bývá světlo, ale dnes je pořád šero. Co je to za mrak, který venku stíní?“ Oba

muži přistoupili k oknu – a s leknutím uskočili zpět. Místo mraku spatřili polozmrzlého Hilela. Učenci rychle vyšli na střechu, vyhrabali horlivého žáka ze sněhu a odvedli ho do tepla. „Hileli,“ řekli mu pak. „Tvá trpělivost si zaslouží odměnu. Přijď do školy, kdy chceš. Platit už nemusíš.“

dím se o čtyři sta denárů, že ho připravím o klid.“

„A já,“ odpověděl na to cizincův přítel, „se vsadím o čtyři sta denárů, že Hilela nerozzlobíš.“

Muži si plácli a cizinec se vydal k Hilelovu domu. Bylo páteční odpoledne, nedlouho před

Ilustrace Hana Pavlátová

Od té doby Hilel nepromarnil jedinou chvíli k učení. Šemaja a Avtalion neměli pilnějšího žáka než byl on, a tak žádný div, že Hilelovo vědění rostlo ze dne na den. Netrvalo dlouho a Hilel předčil i své učitele. Moudrost mu přinesla uznání, uznání mu získalo slávu, ale lásku lidí si Hilel zasloužil svou dobrotou. Nikdy se nehněval, a nikoho nekřičel. Kdokoliv chtěl, mohl za ním přijít a Hilel každého přijal stejně přívětivě, stejně trpělivě.

Byl však jeden cizinec, který tomu nevěřil. „Není člověk, který by se někdy nerozzlobil,“ říkal, „a Hilel není výjimka. Vsa-

začátkem šabatu, dne odpočinku. Právě to se cizinci hodilo. Dobře věděl, že Židé mají v tuto dobu největší shon, protože se připravují na svátek, a doufal, že Hilela pořádně vyruší. Zabušil na Hilelovy dveře a zvolal: „Bydlí tady Hilel? Kde je Hilel?“

Lidé, kteří to slyšeli, se zhrozili. Hilel stál v čele nejmoudřejších mužů Izraele, říkalo se mu proto Nasi, Kníže, a tento opovážlivý muž ho ani neoslovil rabi. Hilel se však cizincovými slovy necítil nijak dotčen a ani mu nevadilo, že ho cizincova návštěva zdržuje od cesty do lázně. Otevřel dveře a vládně se muže zeptal: „Co si přeješ?“

„Hned se dozvíš,“ odsekl cizinec, aniž by pozdravil. „Chci vědět, proč mají Babylónčané zploštělé hlavy.“

„Nu,“ pokýval Hilel hlavou, „to je vážná otázka. Asi proto, že jejich porodní báby nejsou dost šikovné. Příliš novorozencům tisknou hlavy.“

Cizinec se otočil a bez poděkování odešel. Neuplynula ale ani hodina a muž se s velkým křikem vrátil. „Kde je Hilel?“ volal netrpělivě. „Kde je Hilel?“

Cizincův hlas vyrušil Hilela právě ve chvíli, kdy se převlékal do svátečních šatů. Hilel si však přes sebe rychle přehodil plášť a otevřel stejně ochotně jako prve. „Co si přeješ?“ zeptal se muže.

„Mám další otázku,“ spustil cizinec zhruta. „Pověz mi, proč mají Termodančané zanícené oči!“

„I to je třeba vědět,“ odvětil Hilel laskavě. „Je to tím, že žijí v kraji, kde je hodně drobného písku. Když fouká vítr, padá lidem do očí, a proto je mají nemocné.“

Za hodinu stál cizinec opět před Hilelovým domem. „Kde je Hilel?“ bouřil. „Kde je Hilel?“

Cizincův křik vytrhl Hilela ze soustředění, s nímž očekával příchod šabatu, ale Hilel i tentokrát zůstal klidný. „Co si přeješ?“ ptal se muže.

„Řekni mi, proč mají Afričané ploché nohy!“ žádal cizinec zlostně.

„Jsem rád, že tolik stojíš o vědění,“ odvětil Hilel. „Afričané mají ploché nohy, protože často chodí v močálech.“

„Hileli,“ řekl cizinec podrážděně, „mám ještě spoustu otázek, ale bojím se tě zeptat, aby ses nerozhněval.“

„Ničeho se neobávej, klidně se ptej,“ vyzval Hilel cizince.

Muž poznal, že už svou sázku nevyhraje, a přestal se ovládat. „Ty jsi Hilel, kterého v Izraeli nazývají Kníže?“ vyjekl.

„Ano, příteli,“ přisvědčil Hilel.

„Tak si pamatuj, že si nepřeji, aby víc Židů bylo jako ty!“

„Proč?“ ptal se Hilel starostlivě. „Dotkl jsem se tě snad?“

„Udělal jsi mi něco mnohem horšího!“ křičel muž. „Vsadil jsem se, že tě rozzlobím, a kvůli tobě jsem prohrál čtyři sta denárů!“

„Děkuj Bohu, že je tomu tak,“ řekl Hilel. „Lepší je, když člověk ztratí peníze, než když ztratí trpělivost. Vydělat peníze je lehčí než napravit hřích.“

Hilel cizinci pokynul a od té doby už o rabínově vlídnosti a trpělivosti nikdo nepochyboval. ▀

SMRT PATRIARCHY

Jméno Zdeněk Urbánek jsem poprvé zaznamenal před šedesáti lety. Po únoru 1948 posílali fanatici víry ve zpívající zítřky do stoupy také knihy, které ještě nestačily dorazit z tiskáren na knihkupecké pulty. Táta byl povoláním primář interny kladenské nemocnice, ale také knihomol s dvaceti tisíci knih v domácí knihovně a čestný ředitel městské knihovny.

Dělníci ve spalovně s mimořádnou odvahou pár knížek pro něho zachránili. Šedá eminence od Aldouse Huxleyho patří už více než půl století k několika desítkám nejoblíbenějších kousků mé vlastní knihovny. V tiráži jsem se dočetl, že knihu přeložil Zdeněk Urbánek. Měl jsem také jeho knížku o expedici do Arktidy, ale pak se jeho jméno nadlouho ztratilo. Po letech mi psal s ironií, kterou si vždy zachoval: „*Nedokážu... chybět při žádném průšvihů.*“

V únorových dnech 1948 jako redaktor deníku Národní osvobození napsal zprávu, že ministr Václav Majer chtěl v rozhlase sdělit stanovisko sociálních demokratů k vládní krizi a „*neidentifikované osoby jeho žádost zamítly a daly ho dalšími neidentifikovanými osobami z budovy rozhlasu vyvést.*“ Tiskárna, rychle přebarvení bývalí stříbrňáci, to odmítla vytisknout. Po několikahodinovém jednání předseda odborů neústupnému redaktorovi odpověděl na otázku, ve jménu čeho chtějí stávkovat: „*Ve jménu našeho příštího živobytí, blbče.*“

Po letech mi Zdeněk napsal: „Ty jsi, Jirko, zažil šťastnou dobu, myslím rok 1968, kdy bylo o čem mluvit, smělo se a nebylo si třeba vymýšlet. Bylo to skvělé a přirozené.“ Volil své postoje vždy bez ohledu na příští živobytí. Na konci války schoval u sebe dvě Židovky, které uprchly z pochodu smrti. Jedna se stala jeho ženou, druhá manželkou Josefa Hirschala. V padesátých letech překládal anglickou literaturu, mimo jiné Shakespearovy hry.

V šedesátých letech rozšiřující se svobody se vracel ze soukromí. Ke stovkám průlomů cenzury patřilo i uvedení jeho překladu Hamleta s Radovanem Lukavským v hlavní roli v Národním divadle.

Po potlačení Pražského jara se samozřejmě podílel na šíření samizdatové literatury. Podepsal Chartu 77. Podpisy se shromažďovaly v jeho bytě. Dopadla ho s Havlem a Landovským Státní bezpečnost, když je chtěli spolu s prohlášením Charty dovézt do Federálního shromáždění.

Po listopadu se stal na čas děkanem divadelní fakulty. Do pozdního věku pak sepisoval svědectví o dobách, v nichž jeho život odrážel dramata, vzestupy a pády české společnosti, politiky a kultury. Jeho střešovický byt byl jedním z míst, kde se přirozeně setkávali jeho četní přátelé. Ač už byl v sedmdesátých a osmdesátých letech doyenem pražské společnosti, byl kamarádem všech bez ohledu na jejich věk. Při pražské povodni jsem ho vezl na pohřeb přítele Jiřího Koláře. Z Hlávkova mostu jsme zahlédli řeku, ve kterou se změnila Sokolovská ulice. „Oďtece to stejně jako stoky, ve kterých nás chtěli utopit,“ řekl. I když byl dlouho nemocen, zvládal své choroby s humorem G. B. Shawa, který věděl, že „*stárí je velmi nepřijemná věc, ale jediný způsob, jak se dožít vysokého věku.*“ Stejně jako on se ho dožil.

Před více než rokem, při devětaosmdesátých narozeninách, si znovu po dvou desetiletích zapálil cigaretu a jako dary si přál pouze lahve irské whisky. Připravoval se na konec v dobré náladě, s klidným vědomím, že vždy jednal podle svého přesvědčení bez ohledu na to, jakým sukmem bylo město právě potaženo. Tento jeho odkaz, stejně jako jeho intelektuální a mravní úroveň, je pro každého z nás měřítkem vlastního úsilí, tolik potřebného v dnešní době rozviklaných hodnot.

▀ Jiří Dienstbier

Objev sezóny

MICHEL FINGESTEN

Židovské muzeum v Praze pořádá v galerii Roberta Guttmanna výstavu obrazů a grafiky takřka zapomenutého židovského umělce Michela Fingestena, na kterou většinu exponátů zapůjčili soukromí sběratelé. Ačkoli Michel Fingesten patřil před druhou světovou válkou k nejznámějším berlínským umělcům, dnes je téměř zapomenut.

Dílo a památka Michela Fingestena byly uchovány především díky péči soukromých sběratelů grafiky a ex libris. Ti znali jeho dílo již před válkou a jeho práce vždy vysoce oceňovali. To, co sběratelé na Fingestenově umění stále fascinuje, je vedle umělecké kvality jeho grafických listů především nevyčerpatelné bohatství jeho fantazie, humor a hravost jeho kompozic, bohatá symbolika a občas makabrozní či erotické prvky, které tvoří součást jeho uměleckého jazyka. Za tři desetiletí své tvorby vytvořil téměř 1000 ex libris, v nichž s velkou fantazií uplatnil prvky nejružnějších moderních stylů od secesního symbolismu, kubismu a expresionismu až po osobitý poetismus a surrealismus.

Fingesten (vlastním jménem Michl Finkelstein) se narodil 18. 4. 1884 ve vsi Bučkovice (Buczkwitz) v českém Slezsku (dnes okres Frýdek-Místek). Otec Leone Finkelstein byl Rakušan židovského původu, povoláním tkadlec a vyznáním protestant. Matka Františka Lionová pocházela z židovské rodiny z Terstu. V šestnácti letech odešel Michel Fingesten studovat na akademii do Vídně, z nejasných důvodů však studium po dvou letech opustil a s nákladní lodí odplul do Ameriky. Nastává desetiletí intenzivního cestování po celém světě. Usazuje se až v roce 1913 v Berlíně.

Fingesten na sebe upozornil výstavou v roce 1918 a v roce 1920 umělecký kritik Paul Friedrich vydal monografii o jeho grafickém díle. V roce 1918 Michel Fingesten vytvořil improvizovaný grafický doprovod ke knize *Die Blechschmiede* (Klempíři) od Arno Holze, který byl s nadšením přijat soudobou kritikou.

Počátkem roku 1927 se Michel Fingesten stal jedním z předních spolupracovníků časopisu *Künstler-Selbsthilfe* (Svépomoc umělců), který chtěl vytvářet lepší kontakty

mezi publikem a tvůrčími umělci a pomáhat mladým tvůrcům. Na obsahu a výpravě časopisu se podílela řada významných spisovatelů a umělců, Fingesten sám přispěl řadou grafických podobizen, např. portrétem avantgardní tanečnice Tatjany Barbakoff nebo spisovatele Liona Feuchtwangera.

Po nástupu nacistů v roce 1933 nevytvářel již v důsledku nedostatku zakázek žádné větší grafické listy. Jeho dílo bylo brzy napadáno nacisty jako „entartete Kunst“ a Fingesten se sám hlásil k pronásledovaným umělcům. Právě nyní se mohl téměř výhradně soustředit na ex libris a drobnou grafiku pro soukromé sběratele, v nichž bez okolků dával najevo své pocity a názory. Díky tomu můžeme dnes ve Fingestenových ex libris a novoročenkách sledovat jeho životní osudy jako v deníku.

Portrét Michela Fingestena, kolem 1927

Fingesten se synem Peterem odjeli nejspíše v lednu 1936 do Itálie. V Miláně si najali velký prázdný byt v přízemí na Via Chiaravalle 11. Ačkoli se museli potýkat s neustálými existenčními těžkostmi, dosáhlo Fingestenovo grafické umění v Itálii svého vrcholu (vytvořil zde na 500 grafických listů). Ve spojení s italským židovským grafikem Attilio Cavallinim a obchodníkem Luigi Filippo Bolaffiem uspořádal v dubnu 1937 výstavu ex libris a v říjnu téhož roku

inspiroval založení první italské společnosti sběratelů ex libris *Grupo Italiani dell' Ex Libris e del Bianco e Nero*. Jejími předními členy se stali mj. architekt Gianni Materno,

Exlibris Karl Martin Andres, kolem 1923, kolorovaný lept, 101 x 150 mm, soukromá sbírka

Gino Sabattini, Battista Bono, Seba Sandri, Gigi Raimondo, I. M. Lombardo nebo stavitel Giovanni Botta. V květnu 1939 se Fingestenovi podařilo poslat alespoň svého syna Petera lodí do Ameriky.

Již na přelomu let 1938 a 1939 vyušil hrozbu války a své rozhořčení vyjádřil v cyklu třinácti leptů *Essai de Dance Macabre* (Esej o tanci smrti), jejichž tématem jsou vize budoucí katastrofy. Tímto cyklem chtěl informovat veřejnost dosud svobodných zemí o záměrech nacistů. Také druhý cyklus deseti leptů a suchých jehel *Kleine Randbemerkungen zum Thema Krieg* (Malé poznámky na okraj tématu válka, 1939/40) patří nepochybně k obsahově nejvýznamnějším Fingestenovým pracím.

S vypuknutím války byly také v Itálii zavedeny protizidovské zákony. Michel Fingesten byl 9. 10. 1940 zatčen a jako Žid internován v táboře Civitella del Tronto v provincii Teramo. Tento tábor byl umístěn ve starém klášteře a Fingesten zde měl ještě možnost udržovat kontakty s přáteli a věnovat se tvorbě. Převážně z roku 1941 pocházejí jeho poslední jednoduché dřevorezy, které patří k nejkrásnějším Fingestenovým grafickým listům.

Dne 13. 11. 1941 byl Fingesten přeložen do tábora Ferramonti-Tarsia, který Angličané osvobodili v září 1943. O několik týdnů později umírá. *Výstava bude otevřena do 31. srpna 2008.*

► Arno Pařík

Americký astronaut navštívil Prahu

*Vlast svých předků navštívil v červnu jako host premiéra Mirka Topolánka poslední člověk naší planety, který svou stopu zanechal na Měsíci. Jeho pozvání k návštěvě České republiky bylo i poděkováním za to, co pro vlast svých předků vykonal. Amerického astronauta Eugena Cernana přivítali 18. června v Národním muzeu, kam si přišel prohlédnout výstavu příznačně nazvanou *Stopy lidí – pěšky od pravěku na měsíc*. Následující den se v panteonu Národního muzea setkal se studenty pražských středních škol a zástupci odborné veřejnosti na besedě „Člověk a Vesmír“, kterou Národní muzeum uspořádalo ve spolupráci s Astronomickým ústavem AV ČR.*

Eugen Cernan se jako velitel Apolla 17 stal v roce 1972 zatím posledním člověkem, který stanul na jiném vesmírném tělese. Z jeho měsíční mise pochází také československá vlajka, kterou měl celou dobu při sobě, neboť jeho prarodiče pocházejí z Čech a ze Slovenska. Vlajku Eugene Cernan do Československa přivezl již v roce 1974, tehdejší režim ovšem nebyl z jeho návštěvy příliš nadšený a nikdo z oficiálních představitelů se s ním nechtěl setkat. Nakonec se ho ujal Luboš Perek, v oné době ředitel Astronomického ústavu v Ondřejově, kterému Eugene Cernan vzácnou vlajku předal, a ta byla téměř potají uložena v Astronomickém ústavu. Nyní je s astronautovým věnováním jedním z nejvyhledávanějších předmětů výstavy *Stopy lidí* v Národním muzeu, kde se s ní opět po letech shledal.

Cernan absolvoval v rámci kosmického programu NASA v letech 1966–1972 celkem tři vesmírné mise. Jako druhý Američan vystoupil do volného kosmického prostoru z lodi Gemini IX a při svém dalším letu připravoval v roce 1969 v lunárním modulu Apolla 10 půdu pro Armstrongovu měsíční

Eugen Cernan v přátelském rozhovoru s Václavem Havlem

misí. Je 26. pozemšťanem a 15. Američanem, který se vydal do vesmíru, v němž strávil 23 dní 14 hodin 16 minut a 22 sekund, z toho **73 hodin na povrchu Měsíce**. Patří mezi nejproslulejší kosmické veterány, je jedním ze tří mužů, kteří dostali příležitost vydat se k Měsíci dvakrát. Na Měsíci stanul jako 11. člověk a byl prozatím posledním pozemšťanem, který Měsíc opustil. Do vlasti svých předků přilétá již počtvrté (1974,

K atraktivním exponátům výstavy přibyl i astronautův vlastnoruční podpis.

1994, 2001). Je po něm také pojmenována planetka číslo 12790 objevená na Kleti.

Během svého krátkého pobytu se setkal s Václavem Havlem, premiérem Mirkem Topolánkem a zavítal do rodných míst svých předků – Bernartic a Borovan.

Unikátní a velmi nápaditá výstava je věnována nejen lidské noze jako nástroji a objektu, ale obrazně také stopám lidstva od pravěku až po současnost. Od pravěkých pozůstatků přes migrace a stěhování národů, objevování nových kontinentů, vojenské výboje až po dobývání hor, mořských hloubek a vesmíru. Lidské noze je rovněž věnována pozornost z hlediska estetického (obutí, oblečení a šperky), lékařského (vývojové anomálie, zranění, amputace, léčení), náboženského (uctívání, poutě, obřadní tanec) i uměleckého (noha jako objekt výtvarného, literárního, hudebního i filmového umění). Pozornost je věnována rovněž sportu, tanci, baletu i akrobacii. Samozřejmě je zdůrazněn i fenomén českého obuvnického průmyslu. Pomyslným završením „procházky“ je cesta na Měsíc dokumentovaná návlekiem na botu skafandru identickým s tím, který použil první muž na Měsíci Neil Armstrong, dále vzorky měsíční horniny věnované Československu americkým prezidentem Nixonem a hlavně již zmíněná československá vlajka.

Výstava je pro velký zájem návštěvníků prodloužena až do neděle 3. srpna 2008.

► Milan Kalina

Foto Národní muzeum Praha

CHAVA ALBERSTEIN & HOSTÉ

11. října 2008

Praha, Dvořákova síň Rudolfiny

Legendární izraelská skladatelka a písničkářka obohatila v roce 2006 svou rozsáhlou diskografií o pozoruhodné album Lemele, které vzniklo ve spolupráci s českými hudebníky. Na objednávku Mezinárodního hudebního festivalu Struny podzimu (Praha, 28. 9. – 19. 11.) proto zazní program, který uvede kromě jejího obvyklého repertoáru také české hosty: mimo jiné Karla Holase a Radka Pobořila ze skupiny Čechomor. Předprodej vstupenek na festival Struny podzimu byl již zahájen.

**Více informací na
www.strunypodzimu.cz
a www.aviv2.com/chava**

**Každou
poslední neděli v měsíci**
vás zveme na komentovanou
prohlídku s průvodcem

Vždy od 14 a 16 hodin

Jeruzalémská synagoga – Jeruzalémská 7, Praha 1

Týden židovské kultury po osmé: Holešov, 27. 7. – 2. 8. 2008

Ve dnech 27. 7. až 2. 8. 2008 připravilo občanské sdružení OLAM – Společnost Judaica další, v pořadí už osmý Týden židovské kultury v Holešově. Letošní ročník je tematicky věnován židovské rodině a její etice. Toto téma bude předmětem zejména dvou přednášek: Karla a Jana Bartoškových ve středu 30. července a dr. Jiřího Beneše v sobotu 2. srpna. Ale i připravované besedy

se spisovatelem Arnoštem Lustigem, který se stal už jakýmsi stálým hostem holešovského festivalu (28. 7.), a s rabínem Karolem Sidonem (29. 7.) se budou životem židovské rodiny, jejími rituály a morálními principy zabývat.

Letošní festival se může pochlubit několika zajímavými hosty, kteří zavítají do Holešova vůbec poprvé. V úvodní den, po slavnostním zahájení a po vernisáži izraelské fotografky Shai Ginott, vystavující své barevné kompozice inspirované citáty z Bible, ukončí nedělní program koncert černošského tenoristy Berta Lindseye, zpěvačka s nádherným hlasovým rejstříkem a suges-

tivním projevem, hosta Metropolitní opery v New Yorku. Za klavírního doprovodu profesorky kroměřížské konzervatoře paní Rut Janečkové se v sále kina Svět představí svou interpretací čtrnácti černošských spirituálů, které patří k jeho nejoblíbenějším.

A hned druhý den se opět v budově kina Svět v Drive klubu objeví poprvé v Holešově paní Ester Kočičková, známá ze svých televizních talk-show, moderátorka, herečka i zpěvačka. Spolu s ukrajinskou zpěvačkou paní Katryn Kolcovou vystoupí v komorním pseudomuzikálu nazvaném Úklid (Prybyranje). Představení je komponováno jako pomyslná předváděčka pro odbornou ►

Festival
Týden židovské
kultury

NÁSTĚNNÝ KALENDÁŘ ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE NA ROK 5769/2009

7. září 2009 uplyne 400 let od úmrtí rabiho Löwa. Židovské muzeum při této příležitosti vydalo nástěnný kalendář s barevnými kresbami amerického výtvarníka Marka Podwala, které se vztahují k životu rabiho Löwa a legendám, jež jsou s ním spjaté. Hebrejsko-anglický kalendář má 16 listů pro měsíce od září 2008 do prosince 2009. Zahrnuje také židovské svátky, týdenní čtení z Tóry a stručný životopis rabiho Löwa.

Kalendář je k zakoupení v muzejních obchodech nebo on-line na <http://www.jewishmuseum.cz/shop/czshop.htm>

NOA V OSTRAVĚ

Světověznámá izraelská zpěvačka jemenského původu Noa, vlastním jménem Achinoam Nini, vystoupí

11. července na festivalu Colours of Ostrava (10.–13. 7.)

„Izraelská Joni Mitchell“, představitelka kultivovaného popu, která zpívala mj. pro Jana Pavla II. či Billa Clintona a spolupracovala s řadou světových umělců, jako jsou Pat Metheny, Sting, Carlos Santana aj., se představí českému publiku poprvé.

Více informací na www.colours.cz a www.noasmusic.com

► komisi, kterou je vlastně publikum, a Ester Kočičková v něm současně s ukliděním okolního nepořádku probírá a propírá životní osudy své přítelkyně sedící právě u klavíru.

Ani hosty čtvrtěho koncertu (31. 7.), violoncellistu doc. Jiřího Hoška a jeho dceru Dominiku, jsme dosud v Holešově neslyšeli. Jejich hudební vystoupení doprovodí interpretace Šalomounovy Písně písní v podání herečky Městského divadla v Mladé Boleslavi Evy Horké a holešovského rodáka herce Jiřího Zapletala.

Jeho pražský kolega Bohumil Švarc doprovodí četbou ze vzpomínek kroměřížského rodáka Maxe Grünfelda vystoupení už stálých hostů Týdne židovské kultury, houslisty Alexandra Shonerta a jeho matky Natalie. Jejich kompozice se nazývá Legendy z židovské čtvrti a jejím autorem je sám Sho-

ner. Vše v nočním koncertu při svíčkách 1. srpna v synagoze.

Z programu loňského ročníku

Mimo hudební skupiny a klezmerové kapely, které už v Holešově hrály, přivítáme i soubory nové, u nás dosud neznámé. El-jazz-er, Tumbalalajku, Ha chucpe. Poslední jmenovaná skupina spolu se známým pol-

ským Jarmula bandem a skupinou Klec vystoupí v závěrečné přehlídce klezmerových kapel v sobotu večer v prostoru za kinem Svět v Městských sadech.

I tento ne zcela úplný výčet programů letošního Týdne židovské kultury je zárukou, že ten, kdo náš festival navštíví, nebude zklamán. A to jak výběrem interpretů, tak jejich repertoárem a uměleckým provedením. A jistě se dozví opět nová fakta o životě našich židovských spoluobčanů v době, kdy patřili ke komunitě našeho města, o jejich tradicích, způsobu rodinného života a mnoha dalších skutečnostech, které pro nás mohou být nejen zajímavé, ale i poučné.

Podrobnější informace jsou k dispozici na internetovém portálu www.olam.cz

14. letní sportovní hry Hakoach

12.–14. září, Boskovice

Na programu jsou již tradičně tenis, volejbal, plavání, turistika, stolní tenis, bowling a squash. Letos jako novinka budou hry Hakoach rozšířeny o turnaj v badmintonu a v neděli zkusíme i šipky. Opět bude připraven program i pro děti od 5 do 15 let se zajištěným hlídáním.

Hry začínají pátečním večerem v 18 h Kabalat šabat v místní synagoze. Následovat bude kulturní program. Sportovní disciplíny budou odstartovány v sobotu 13. září v 9 h hodin po slavnostním zahájení. V pozdějších večerních hodinách hry vyvrcholí společenským večerem s tancem a vyhlášením vítězů. Ukončení je naplánováno na neděli 14. září 2008 kolem 14. hodiny.

**Bližší informace: HAKOACH – sportovní klub, Maiselova 18, 110 01 Praha 1
e-mail: info@hakoach.cz
web: www.hakoach.cz**

Needed part-time coordinator for Masorti CR

Coordinator needs to be able to communicate in English, have public relations and event planning experience, be computer literate and self motivated. Must have legal documents to work in the Czech Republic and be able to work from home and travel on business occasionally.

Please e-mail your resume in English to info@masorti.cz

Masorti ČR hledá koordinátora na částečný úvazek

Podmínkou je aktivní znalost angličtiny, zkušenost s public relations a organizační prací, dobrá práce s počítačem, motivace. Zájemce musí mít možnost pracovat legálně v ČR, vykonávat práci z domova a příležitostně služebně cestovat.

Zašlete, prosím, svůj životopis v angličtině na info@masorti.cz

Židovská obec v Praze
společenský sál, Maiselova 18

HUDBA, MÁ LÁSKA

Písničky v jidiš, ukázky z broadwayských muzikálů, písně z Izraele a mnoho dalších v podání

NAOMI MILLER (USA)

jediný koncert v ČR

čtvrtek 14. srpna v 17.30 h

Památník Lidice společně se Sdružením židovských odbojářů a vojáků v Praze pořádají výstavu

ŽIDÉ V BOJI A ODBOJI

Rezistence československých Židů
v letech druhé světové války

Výstava potrvá do 28. září 2008.

Autory výstavy jsou přední česko-slovenští historikové PhDr. Zlatica Zudová-Lešková a PhDr. Jan Němeček z Historického ústavu AV ČR.

Výstava představuje rezistenci československých Židů v letech druhé světové války, o níž se často pochybovalo, ba pochybuje dodnes. Výzkum však jednoznačně dokládá, že českoslovenští Židé byli pevnou součástí hnutí odporu již od samého počátku – krátce po podepsání mnichovského diktátu, přesto že byli terčem štvavé protizidovské propagandy a perzekuce.

Výstava o tom podává jednoznačné důkazy prostřednictvím vybraných konkrétních životních osudů československých Židů, které vystihují nejmarkantnější projevy židovského odboje a boje. Informace, které jsou výsledkem dlouholeté práce historiků a dosud nejsou uzavřené, dokazují, že Židé se zúčastnili bojů proti nacismu a fašismu se zbraní v ruce v překvapivě vysokém počtu.

Další informace:

**Památník Lidice, telefon: 312 253 063, 312 253 702,
e-mail: lidice@lidice-memorial.cz, www.lidice-memorial.cz**

Památník obětem šoa odhalen v Kutné Hoře

V Kutné Hoře byl 5. června odhalen památník obětem holocaustu, který je po více než 66 letech jakousi splátkou dluhu, kterou město a jeho obyvatelé vůči židovskému etniku mělo. Doposud většina z nich neměla nikde hrob a ve městě o nich nebyla ani zmínka. Zůstala po nich jen jména na zdech Pinkasovy synagogy.

Odhalení Památníku bylo jedním z vrcholů letošních Dnů židovské kultury na Kutnohorsku, které se konaly v první červnové dekádě v Kutné Hoře, Čáslavi, Uhlířských Janovicích, Malešově a Zbraslavicích pod záštitou ředitele Židovského muzea v Praze PhDr. Leo Pavláta, hejmana Středočeského kraje Ing. Petra Bendla a Velvyslanectví Státu Izrael v ČR.

Autorem myšlenky na vytvoření Památníku byl Marek Lauer mann, který zároveň koordinoval i celý projekt, jenž byl podpořen Českou radou pro oběti nacismu, Nadačním fondem obětí holocaustu, Dobročinným fondem Philip Morris, Fondem hejmana Středočeského kraje, Nadací Židovského muzea v Praze, Nadací Židovské obce Praha a významným soukromým dárcem prof. Ludvíkem Bassem, vnukem dlouholetého předválečného místostarosty ŽO v Kutné Hoře Aloise Basse. Zvláštní poděkování si

zaslouží i ti, kteří se postarali o vlastní instalaci, a samozřejmě i dobrovolníci, kteří se zaslužíli o stavební úpravu prostoru před bývalou synagogou. Od počátku bylo jasné, že památník nemůže stát jinde než

před bývalou synagogou, dnes sborem Církve československé husitské. Pro vytvoření památníku byl získán známý sochař profesor Aleš Veselý, který jej pojmal jako memento a připomínku utrpení Židů během holocaustu. Základem památníků je motiv šesticípé hvězdy.

Den odhalení památníku, 5. červen, nebyl vybrán náhodně. Toho dne byl v roce 1942 proveden transport většiny místních Židů z kolínského shromaždiště do Terezína a pak dále na východ, kde téměř všichni našli smrt v peklech vyhla-zovacích táborů.

Slavnosti se zúčastnil zástupce izraelského velvyslanectví Ziv Neo Kulman, jeho kolega z německé ambasády rada Jürgen Bachmann, předsedkyně Terezínské iniciativy PhDr. Dagmar Lieblová, předseda ŽO v Praze František Bányai, ředitel Památníku Terezín PhDr. Jan Munk, místopředseda Federace židovských obcí prof. Ludvík Bass a řada dalších vzácných hostů a představitelů města.

► (red, lau)

ŽÁDNÁ OBĚŤ NESMÍ BÝT ZAPOMENUTA

Na samém sklonku války, 5. května 1945, padla jednotka vojáků americké 90. pěší divize v obci Zhůří u Javorné na Šumavě do nastražené léčky. Vojáci této divize nebyli žádní nezkušení nováčkové, naopak! Zúčastnili se všech důležitých bojových střetnutí, počínaje vyložením a pokračováním bojů ve Francii, Lucembursku, Belgii a Německu. Její bojové ztráty patřily k nejtěžším (3930 padlých, 14 386 raněných).

Pro některé z nich se však stala malá šumavská obec osudnou. Poté, co byli ze zálohy napadeni německým školním praporem a ozbrojenou skupinou příslušníků Hitlerjugend, přešli Američané téměř okamžitě do protiútoků. Výsledkem tohoto střetnutí bylo 10 padlých a 10 zraněných amerických vojáků a 24 padlých a 76 zajatých Němců.

V dubnu roku 1952 se stala obec Zhůří součástí vojenského prostoru a musela být

během několika hodin vystěhována. Poslední kněz vypráví, že po odsouzení ranní mše mohl z kostela odnést pouze to, co unesl v rukou. Poté byla obec vybrána za cílovou plochu pro těžké zbraně. Jediné, co bylo možné z bývalé vsi po zrušení vojenského prostoru poznat, byly velmi nezřetelné obrysy základů bývalého kostela.

Po roce 1989 postavili bývalí, převážně němečtí obyvatelé obce Zhůří ve spolupráci s městečkem Hartmanice v blízkosti bývalého kostela a hřbitova kapličku. Na ní, k úctě všech padlých, umístili pamětní desku. Každý rok se tady setkávají, aby společně oslavili „pout“ ve své obci. Před osmi lety byl nedaleko kapličky odhalen pomník padlým americkým vojákům. Zasloužila se o to neformální skupina přátel za patronace tehdejšího Okresního úřadu v Klatovech a města Hartmanice. Deset padlých vojáků na jednom místě byl největší počet padlých Američanů v jednom

krátkém bojovém střetnutí, na jednom místě, na celém území ČSR. Nelze se tedy divit, že odhalení pomníku se účastnil i velvyslanec USA v ČR.

Většina ze skupiny přátel, která stavbu pomníku v roce 2000 organizovala ve spolupráci s městem Hartmanice, se i nadále v termínu kolem svátku Dne nezávislosti schází u pomníku, aby spolu s dalšími občany vzpomněli na ty, kteří 5. května 1945 ve Zhůří, a nejenom tam, padli za naší svobodu a ideály demokracie.

Všichni padlí z tohoto polozapomenutého incidentu jsou varovným mementem. Tolik mladých životů bylo nenávratně zmařeno v předvečer míru. Mladí Američané i mladí Němci si tuto válku nevymysleli, byli její takřka poslední oběti.

V sobotu 5. července byly na obou pamětních místech položeny květy a proběhla pietní vzpomínková setkání.

► K. Kosturik

Duhová vlna a neonacisté

Začalo to poslední červnovou sobotu v Brně, kde se konal první společný průvod Queer Parade – Duhové vlny. Mělo to být největší domácí setkání gayů a leseb a samotnému průvodu předcházela centrálním brněnském náměstí Svobody kulturní program. Do davu plného duhových vlajek však vtrhli maskovaní radikálové se sprostými hesly, začaly létat vejce a rozbušky. Útokem se nenechal vyvést z klidu známý aktivista gay hnutí Jiří Hromada, který z pódia klidně komentoval řádění radikálů: „Jsou to jen malé hrstky, které se chtějí zviditelnit...“ Jeho kolega Jiří Mareček ze sdružení Jihočeská Lambda byl o poznání bojovnější, když řekl: „Naše duhové vlajky je asi nutné potvrdit v nějakém boji, abychom ukázali, že se nebojíme.“

Organizátoři pochodu a policie s problémy počítali – své protiakce nahlásily známé firmy: Dělnická strana, Národní strana a Národní odpor. Pořadatelé akce se v napjaté atmosféře rozhodli průvod odvolat, nakonec po dohodě s policií zvolili kratší trasu. Místo plánovaného dvouhodinového průvodu zvolili účastníci náhradní, jen dvacetiminutový. V té době už bylo v brněnských ulicích přibližně půl tisícovky policistů a desítky těžkoooděnců. Policie předvedla patnáct osob, dvě obvinila z výtržnictví. Akce svolavatelů skončila v centru města po patnácté hodině. Chvilí poté neznámý útočník odpálil slzotvorný granát, který zasáhl několik desítek lidí včetně hostů restaurační zahrádky. Jeden zraněný strážník byl převezzen do nemocnice, několika lidem pomohli zdravotníci z policejní sanitky...

Co bude dál? Stále v dobré paměti jsou policejní manévry konané v loňském listopadu, kdy se Pražané jednoznačně postavili proti antisemitské provokaci neonacistů, kteří chtěli pochodovat kolem posvátných modliteben pražských Židů. Následovaly podobné excesy v Plzni, neonacisté se ohlásili i na dalších místech. Jsou jen dvě možnosti – tertium non datur – a rozhodnutí musí padnout velice rychle. Jednou možností, tou

pohodlnou, alibistickou a v důsledcích celospolečensky zhoubnou, je to, čeho jsme nyní svědky. Právní ekvilibristika, která nedokáže překonat pozitivistické chápání zákonů a hledá kompromis tam, kde jej nelze nalézt. Řeknu to jednoduše: *My o vás víme, že jste neonacista, ale pokud budete pochodovat bez nášivek s hákovými kříži, tak vám i naše česká policie pomůže proti anarchistům a jiné liberální havěti.* Právní formalismus tak pomáhá resuscitovat Hitlerovy pohrobky, ať se už maskují jakkoliv vlaste-

necky, státoprávně a snaží se být politicky „salonfähig“.

Je stále skandálnější, že naše společnost není dosud schopna zajistit slušným lidem klidný výkon jejich ústavního práva na shromažďování a garantovat všem skupinám obyvatel žijícím v této republice existenci bez ohrožení neonacistickými skupinami. Ohrožení jsou všichni! Včera to byli pražští a plzeňští Židé, dnes homosexuálové v Brně, možná zítra budou neonacisté demonstrovat proti slovenským zdravotním sestřím, ukrajinským dělníkům, čínským obchodníkům, rakouským a holandským zemědělcům, vozíčkářům, majitelům trabantů či mercedesů. Ještě stále mezi námi žijí svědci toho, jak obsáhlý byl seznam těch, které se nacisté rozhodli vyloučit ze své tisícileté říše. Jejich koncentrační tábory byly plné nejen Židů, ale též evangelických pastorů, katolických kněží, komunistických funkcionářů, homosexuálů, vykladačů Bible, novinářů, hudebníků, spisovatelů, vědců, lidí tělesně i duševně postižených, důstojníků, váleč-

ných zajatců... mám pokračovat? I dnešní neonacisté si své oběti lehce najdou. Jsou učenliví a my všichni jim to svým benevolentním přístupem ulehčujeme.

Všechno už tu jednou bylo. Italové podcenili směšné černé čepečky s bambulkou a než se nadáli, žili v prvním fašistickém státě. Měšťáci výmarské republiky sedávali v zahradních restauracích a s úsměškem sledovali, jak se opodál snaží ty vulgární a primitivní hnědé košile zaujmout publikum. „Nemohou mít žádnou šanci...“ říkali a dali

si další pivo. Uplynulo pár let a Hitler byl všemocným kancléřem.

Žádná společnost není trvale imunní proti neonacismu a politickému populismu spojenému s xenofobií a pseudovlastenectvím. Dnešní ekonomická prosperita nemusí trvat věčně, a pokud by se rapidně zvýšily počty sociálně nespokojených občanů, měly by tyto radikální skupiny či strany připravenou ideální voličskou základnu.

A proto je tu ta druhá možnost, kterou nyní dokonce naznačil i jinak zdrženlivý ministr vnitra Langer: „V okamžiku, kdy budu pevně přesvědčen o tom, že ta poslední kapka naplnila pohár a ten přetekl, tak potom nezbytné právní kroky směrem k její existenci budou učiněny.“ Langer dále řekl: „Příslušníci Národní strany se v současnosti vychytrale pohybují na hraně zákona... vědí velmi dobře, co mohou a co nemohou, dávají si velký pozor.“

Tak tedy, pane ministře, hlídejte tu poslední kapku.

► Milan Kalina

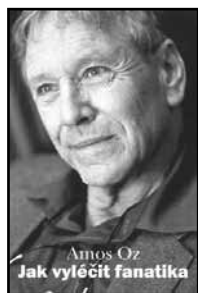
knižní tipy:

FANATISMUS V IZRAELSKÝCH KULISÁCH TŘIKRÁT JINAK

Amos Oz: Jak vyléčit fanatika (vyd. Ladislav Horáček – Paseka, 2006)

Kniha obsahuje dva brilantní eseje známého izraelského prozaika a publicisty. Zamýšlí se nad možnými východisky z dlouholetého izraelsko-palestinského konfliktu i nad obecnějším problémem fanatismu.

V prvním eseji nazvaném **Mezi dvěma právy** přichází Oz hned v úvodu s poznáním, které je možná těžko akceptovatelné pro všechny zastánce spravedlnosti, sledující

konflikt jen z povzdálí a povrchně, kteří touží po jednoduché odpovědi na otázku, na čí stranu se postavit – totiž, že „izraelsko-palestinský konflikt není western, není to boj mezi dobrem a zlem, ale spíš tragédie v tom

nejstarším a nejvladnějším smyslu slova: střet mezi jedním a druhým právem, střet mezi jedním silným, historicky podloženým a přesvědčivým nárokem a velmi odlišným, ale o nic méně silným a lidským nárokem druhým“. Oz také bere iluze všem idealistům, kteří se zřejmě na základě zkušenosti vlastního života v klidných zemích domnívají, že každý konflikt je v podstatě jen jakýmsi nedorozuměním a při troše dobré vůle jej lze snadno vyřešit. Neboť podle Oze „o realnosti některých konfliktů a o tom, že rozhodně nejsou pouhým nedorozuměním, nemůže být pochyb“. Ačkoliv je Oz dlouholetým aktivistou hnutí „Okamžitý mír“ („Šalom achšav“), ocitl se také dvakrát přímo na bojišti v izraelsko-arabských válkách, a jak sám říká, ač to byly jeho nejotřesnější životní zážitky, přeče se za svou účast v boji nestydí a pokud by jeho zemi hrozila opět likvidace, šel by do boje znovu. To je zásadní rozdíl mezi ním a evropskými či jinými pacifisty, kteří se sami nikdy neocitli v podobném ohrožení.

Pokud je tedy konflikt reálný, je jedinou cestou z problému kompromis, který bude bezesporu bolestný pro obě strany. Podle Oze není možné čekat, že jednou nastanou mezi Izraelci a Palestinci líbánky, ale spíše by se obě strany měly snažit o co nejspravedlivější rozvod (ostatně anglický titul knihy zní „Help Us To Divorce“ – tedy „pomozte nám k rozvodu“).

V druhém eseji, který dal název celé knize, se Oz snaží o definici fanatismu a přidává i osobní zkušenost, neboť sám byl v dobách svého jeruzalémského dětství „přímo příkladným malým fanatikem“. V knize jako celku pak Oz bystře odhaluje, že sentimentální pacifista a zuřivý fanatik jsou si podobní mnohem víc, než by se na první pohled zdálo. Oba totiž trpí zjednodušeným viděním světa a ani jeden z nich tedy nemůže nijak přispět k řešení skutečných problémů ve světě, který je vše jen ne jednoduchý. (Mimoходом, pokud si knihu přečtete, najdete tu i ten slibovaný návod – jak vyléčit fanatika.)

Barbara Victorová: Armáda růží – Cesta do mučednického ráje (vyd. Euromedia Group – Ikar, 2006)

Jiný autor, jiný žánr a stejné téma – fanatismus. Barbara Victorová pracovala na Středním východě jako zpravodajka pro CBS, U. S. News a další média. Je mimo jiné autorkou biografie palestinské mluvčí Hannan Ašráviové (za níž získala nominaci na Pulitzerovu cenu) nebo barmské disidentky a nositelky Nobelovy ceny za mír Aun Schan Su Ťij. V knize Armáda růží se zabývá tématem palestinských sebevražedných atentátů. Osu publikace tvoří podrobněji rozebrané příběhy čtyř prvních žen, jimž se sebevražedný atentát podařilo uskutečnit, doplněné rozhovory s dalšími ženami, které se na podobný čin připravovaly a nakonec jej z různých příčin neuskutečnily. Tyto příběhy jsou prokládány obecnějšími kapitolami z dějin izraelsko-palestinského konfliktu, rozhovory s představiteli Hamásu, Hizballáhu či Fatahu, s odborníky na terorismus či otázkou postavení ženy v muslimské společnosti.

Victorová se snaží zodpovědět palčivou otázku, jak se žena, která je tradičně nositelkou života, dokáže z vlastního rozhodnutí změnit ve vraždicí stroj. Dochází k poznání, že právě problematické postavení žen v palestinské společnosti k tomu výraznou měrou napomáhá. Všechny ženy, jejichž osudy se autorka v této knize zabývá, totiž měly vážné osobní problémy (neplodnost, rozvod, zneuctění apod.), které pro ně učinily život ve

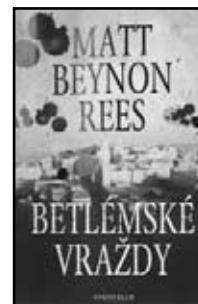

vlastní rodině a společnosti těžko snesitelným. A toho dokázali využít ti, kteří je k sebevražedné misi zrekrutovali. Victorová si také velmi pečlivě všímá faktu, že ti, kteří tak rádi hovoří o slávě mučedníků a pomáhají k mučednictví mimo jiné nešťastným ženám či mladým lidem, se velmi vyhýbají tomu, aby onu pochybnou slávu dopřáli svým vlastním dětem či sobě samým.

Matt Beynon Rees: Betlémské vraždy (vyd. Euromedia Group – Knižní klub, 2008)

Fanatismus hraje vlastně hlavní roli i v našem třetím tipu.

Britský spisovatel a novinář Matt Beynon Rees působil v jeruzalémské redakci časopisu Time, Betlémské vraždy jsou jeho románovou prvotinou. Ovšem jak sám předdesílá v úvodu knihy – totožnost osob

a některé okolnosti jsou sice pozměněné, avšak „vrahy skutečně takto zabýjeli a ti, kdo jsou mrtví, zemřeli úplně stejně“.

Pokud jde o žánr, jedná se o klasickou detektivku s detektivem amatérem. Avšak velmi netradiční a mimořádně zajímavé jsou kulisy, v nichž se děj odehrává – Betlém, utečenecký tábor Duhajšá a další místa na západním břehu Jordánu. Neobvyklý je i hlavní hrdina – učitel dějepisu Umar Júsuf, muž na prahu důchodového věku, jehož tělesná schránka je navíc poznamenána dlouholetým alkoholismem. A jako by tato hrdinova fyzická nedostatečnost již předem napovídala, že půjde o velmi nerovný a předem téměř prohraný zápas. Umar Júsuf se snaží nejen o objasnění několika vražd, s nimiž jsou tak či onak spojeni jeho bývalí žáci, ale snaží se i zabránit vraždám dalším. Nebudeme pochopitelně prozrazovat, jak všechno dopadne, ale můžeme říct, že pokud na jedné straně stojí zfanatizované davy i jednotlivci, zkorumpovaní či zbabělí soudci a policisté, teroristické bojůvky i tajné služby a armáda, kolaborace, zrada, chamtivost a touha po moci, a na straně druhé několik málo idealistů, nelze čekat žádný velký happy end.

► kwe

LITERATURA NEJEN S DAVIDOVOU HVĚZDOU

**František Emmert, ROK 1968
V ČESKOSLOVENSKU, Vyšehrad,
Praha 2007**

Za několik týdnů se dovrší čtyřicet let od chvíle, kdy sovětské tanky překročily bez varování hranici údajně suverénní země. Československo bylo přepadeno a obsazeno armádami pěti států Varšavské smlouvy, aniž vrcholné orgány země – prezident, vláda, Národní shromáždění a vedení komunistické strany – daly k tomuto válečnému aktu jakýkoliv souhlas. Sovětská strana tento akt násilí interpretovala jako internacionální pomoc československému lidu v jeho boji proti kontrarevoluci. Neexistující kontrarevoluci přijelo potlačit 600 000

vojáků ve třech invazních armádních skupinách obsahujících 12 tankových divizí, 3 motostřelecké a dvě výsadkové. To znamenalo, že země byla obsazena s pomocí 6300 tanků, 2000 kanónů a 800 letadel. Ale nepřijeli jen obyčejní vojáci. Do země se dostaly stovky „odborníků“ z KGB, jejichž úkolem bylo nejen paralyzovat případný odpor ze strany československé armády nebo složek ministerstva vnitra a monitorovat situaci, ale také na místě připravit „důkazy“, které měly invazi zdůvodnit.

Týden od 21. do 29. srpna byl nezapomenutelný. Bylo to úžasné vzepětí celonárodního odporu, dokumentace dosud nepoznané jednoty všeho lidu. Přes obrovskou vojenskou a zpravodajskou sílu, se kterou okupanti disponovali, nebyli schopni zlikvidovat vydávání svobodného tisku a vysílání svobodného rozhlasu a televize. Situaci v zemi neřešilo ani zatčení a násilný únos A. Dubčeka, O. Černíka, J. Smrkovského, F. Kriegela, J. Špačka a B. Šimona, kteří byli odvezeni do Moskvy a podrobeni těžkému psychickému nátlaku. Toto bezprecedentní jednání sovětských okupantů ještě více posílilo jednotu lidu a protisovětský odpor. Ostrá mezinárodní reakce, solidarita s Prahou a odsouzení invaze rumunskou, jugoslávskou, albánskou i čínskou komunistickou stranou včetně většiny komunistických stran v Evropě – to byl pro Kreml jasný signál, že musí okupaci legitimovat, a k tomu byla nezbytná „spolupráce“ před-

stavitelů okupované země. Konečný výsledek je znám jako Moskevský protokol. Tento truchlivý dokument završil společné jednání předsednictev ÚV KSSS a ÚV KSČ. Dne 26. srpna jej v Moskvě po dlouhém odmítání podepsal i Dubček a ostatní reformisté. Dokument jako celek představoval

výrazné omezení státní suverenity Československa a obsahoval nejen souhlas s „dočasným“ pobytem sovětských vojsk, ale i znovuzavedení cenzury, zrušení výsledků mimořádného 14. sjezdu strany a podstatné personální změny ve vedení státu i strany podle přání Kremlu! Jen jediný ze všech unesených politiků odolal nátlaku a s vědomím, že riskuje svůj život, kapitulantský dokument nepodepsal. Tím statečným politikem byl židovský lékař, interbrigadista, v době druhé světové války příslušník spojenecké armády a v období Pražského jara předseda Národní fronty, MUDr. František Kriegel.

Dvě generace po sobě zažily každá své dějinné trauma. Mnichovská zrada s německou okupací změnila život našim rodičům, o třicet let později zmařila sovětská okupace naděje generace následující. Pro naše děti jsou obě události „jen“ historickou epizodou. Přesto je důležité, aby věděly, co se vlastně stalo, a znaly příčiny obou okupací. Převážně pro mládež byla proto v nakladatelství Vyšehrad vydána skvělá publikace brněnského historika **Františka Emmerta** *Rok 1968 v Československu*.

2000 slov, které rozpálily Kreml do běla...

Kniha novou, nevšední formou dokumentuje počátky i průběh Pražského jara, srpnovou okupaci i navazující události (až do srpna 1969). Jedinečnost knihy spočívá především ve špičkovém grafickém zpracování. Děj je uspořádán do krátkých přehled-

ných tematických kapitol ve formě „panelů“. Ty obsahují kromě hlavního textu také poznámky, množství kvalitních a pečlivě vybraných fotografií, chronologické tabulky, medailonky, přetisky dobových dokumentů a další grafické prvky. Zvláštností knihy jsou samostatně vytištěné kopie vzácných archiválií vložené do speciálních kapes. Čtenář může z knihy volně vyjmout a detailně prostudovat tehdejší novinová vydání, letáky a vzyvy proti okupaci a vzácné písemné dokumenty včetně prohlášení Dva tisíce slov nebo Moskevského protokolu. Součástí publikace je také CD s autentickými rozhlasovými nahrávkami ze srpnových dnů. Publikace tak plně vtáhne čtenáře – pamětníka i mladší generaci – do tehdejší atmosféry.

Už podruhé bojovali Pražané o svůj rozhlas.

A jak hodnotí knihu významný český publicista a politik? Bývalý ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier říká: „*Kniha je zvláštní tím, že ačkoliv nemůže jako fotografická publikace analyzovat probíhající procesy, svými doprovodnými krátkými texty a otištěním nejdůležitějších dokumentů roku poskytuje hluboký vhled do dobové atmosféry. Potvrzuje, že Pražské jaro, odpor proti sovětské invazi a zápas o uchování ideálů jara, nebylo jen jakýmsi bojem o moc nebo snahy napravit výstřelky stalinismu, ale výrazem celonárodní touhy po svobodě a právu rozhodovat o vlastním osudu. Žádná vnitřní síla to už nemohla zvrátit. Brežněv, Ulbrycht nebo Gomulka pochopili, že úspěch Pražského jara by znamenal smrtelné nebezpečí jejich režimům, a rozhodli proto proti pokojně přeměně režimu sovětského typu v demokracii – jakkoliv omezenou geopolitickými poměry – vyslat půlmilionovou armádu. Poslední dvoustránková kapitola – O hlas roku 1968 – shrnuje důsledky zničení pokusu o „lidskou tvář“ socialismu pro konec sovětské ideologie, iluzí o Sovětském svazu všude ve světě a postupný rozpad sovětského impéria.“*

► **Richard von Weizsäcker, ČTVERO ZASTAVENÍ, 366 str., Nakladatelství Prostor, Praha**

Jednou z cenných knih, které nám přibližují nedávnou historii středoevropského prostoru očima politika z druhé strany hranic, je publikace vzpomínek státníka, který se dlouhá léta pohyboval v nejvyšších etážích německé politiky, aby se nakonec stal prezidentem Spolkové republiky Německo. Richard von Weizsäcker byl nejdříve čtyři roky primátorem Západního Berlína, poté byl vůlí voličů vyzdvižen do nejvyššího úřadu. Proč jsou tyto paměti tak důležité? Především proto, že zprostředkovávají pohled člověka, který je výjimečnou osobností jak v ohledu politickém, tak intelektuálním, a jemuž příznivé rodinné zázemí umožnilo jedinečným způsobem prožívat a reflektovat moderní dějiny Německa.

Kniha je členěna do čtyř částí, v nichž se autorův osud prolíná s klíčovými událostmi moderní německé historie. Začíná Výmarskou republikou, Hitlerem a světovou válkou, rozdělením Evropy a Německem v bipolárním světě a končí sjednocením obou německých států. Reflexe kulturních a duchovních dějin poválečného Německa se v textu překrývají s proudem dějin politických a sociálních. Z Weizsäckerových vzpomínek promlouvá intenzivní potřeba vyrovnat se čestně s německou minulostí a porozumět jí na pozadí osobních zážitků a přesvědčení. Ani při líčení událostí, jichž se zúčastnil jako voják wehrmachtu na východní frontě, nepopírá žádná fakta, naopak se snaží rozlišovat a ukázat, že stanoviska a morální postoje jsou nakonec vždy velice osobní. Z osobního postoje činí záležitost nadindividuální a obrací se proti paušálním historickým interpretacím.

Společně s autorem se budeme prodírat především německé politiky vůči východním sousedům a především Sovětskému svazu, zažijeme pár berlínské zdi, rozpad Varšavské smlouvy i konec Sovětského svazu. Weizsäckerova kniha je více než jen obyčejnou memoárovou záležitostí, je to kus poctivého svědectví z druhé strany hranic.

Orhan Pamuk, JMENUJI SE ČERVENÁ, 500 str, ARGO, Praha 2008

Děj románu *Jmenuji se Červená* se odehrává v Istanbulu během několika zimních

dnů roku 1591. Zavádí nás do prostředí osmanských dvorních iluminátorů, které sultán pověřil nelehkým úkolem: zhotovit k tisícímu roku muslimského kalendáře knihu, jež by stylem evropských malířů zachycovala celý jeho svět. Sultánovo přání však naráží na odpor těch, kdo figurální malbu považují za těžký hřích. A když je jeden z iluminátorů záhadně zavražděn, zdá se, že střet mezi tradicionalisty a novátory dosahuje vrcholu.

Dobrodružný rámec udržuje čtenáře v napětí, současně však román vypráví mnohé další příběhy: oživuje jedinečná dramata tající se v tureckých a perských miniaturách, přibližuje nám každodenní život osmanské společnosti 16. století, líčí střetávání Západu a Východu, zabývá se otázkami stylu a originality v umění a v neposlední řadě sestává z celé řady individuálních vyprávění a životních osudů. Román nemá jediného ústředního hrdinu, ale dvacet různých vypravěčů. V roli vypravěčů se ovšem objevují i vrah, mrtvý pes, strom, mince, smrt, ďábel, červená barva nebo kůň, a ti všichni se na čtenáře obrací přímo a snaží se ho přesvědčit o své pravdě...

Prvním dojmem, který v nás vyvolá, je bezpochyby poněkud pozapomenutý, radostný požitek z četby. Pamuk dokáže být čtivý a zábavný, aniž by nutně rezignoval na experimentální románovou formu, která nás uvádí do málo známých reálií způsobem, který není didaktický, ani zbytečně popisný. Výsledkem je šťastné spojení vděčných prvků tri

s postmoderně ironickým nadhledem, připomínajícím Ecovo Jméno růže s náročně prokomponovaným celkem. Román od počátku rozvíjí dvě silné příběhové linie, které s trochou nadsázky můžeme rozdělit na mužskou a ženskou: prvá je příběhem vraždy a téměř detektivního pátrání po viníkovi, druhá zase příběhem přerušené lásky, nucené překonávat řadu překážek, a to vše v atraktivním historickém prostředí doby osmanské. Pamuk oba příběhy rozvíjí s velkou péčí a invencí, bravurně pracuje s napětím, tajemstvím i čtenářským očekáváním, které v samotném závěru uspokojí, přitom ale uniká nástrahám banálního šťastného konce.

Román je vrcholným dílem tohoto prvního tureckého nositele Nobelovy ceny za literaturu (2006). Za český překlad knihy *Jme-*

nuji se Červená byl letos Petr Kučera oceněn cenou *Magnesia Litera* a získal též ocenění *Litera pro objev roku*. Nejinak je tomu i v zahraničí, kde román sbírá jednu cenu za druhou. Ve Francii byl vyhlášen nejlepší zahraniční knihou roku, byla mu udělena cena IMPAC Dublin, Mírová cena německých knihkupeců i italská Premio Grinzane Cavour a další.

Karel Jech, KOLEKTIVIZACE A VYHÁNĚNÍ SEDLÁKŮ Z PŮDY, Vyšehrad, Praha 2008

Vyrovnání s minulostí (míněno s komunistickým totalitním systémem) zůstává stále úkolem naší historiografie a vůbec celé naší společnosti. Letošní šedesáté výročí

„vítězného“ února je vhodnou příležitostí k nejrůznějším bilancím. Publikace, kterou držím v ruce, se pokusila zmapovat osudy venkova, který za éry komunismu byl ze všech oblastí společenského života poznamenán nejhrouběji. Zatímco průmyslové podniky, školy, nemocnice apod. fungovaly alespoň po určitý čas navenek stejně jako dříve, krátce po nastolení „diktatury proletariátu“ začal v zemědělství okamžitě proces kolektivizace, radikálně rušící staleté majetkové poměry a pracovní způsoby. Neoddělitelnou součástí této násilné změny bylo vyhánění sedláků (doposud rozhodující vrstvy obyvatel našich vsí) z rodné půdy, a to pod heslem „likvidace kulaků jako poslední vykořisťovatelské vrstvy naší společnosti“.

Karel Jech, známý historik našich moderních dějin, učinil proslulou *Akci kulak* centrem své práce. Učinil tak na základě dlouhodobého studia, jeho výsledky uložil do řady dílčích studií. Díky tomu mohl položit své argumenty bezpečnými prameny pocházejícími ze stranických, vládních i policejních archivů. Obraz, který podává, nemůže ponechat ani pamětníka těchto krutých let klidným. Dílo doc. Jecha se tak stává jedním z nejzávažnějších svědectví o naší totalitní minulosti, jednou z nejtěžších obžalob režimu, jehož jsme se v listopadu 1989 zbavili. Současně podává vysvětlení, proč je cesta k modernímu českému venkovu tak složitá.

► Milan Kalina

praktický průvodce židovským rokem B^ERACHA, B^ERACHOT požehnání

Podle tradice by měl zbožný Žid pronést sto požehnání každý den.

Již několik měsíců se v našem průvodci zabýváme prováděním nejzákladnějších rituálních úkonů. S nimi vždy souvisí nějaké požehnání – *bracha*. *Bracha* se říká před provedením jakéholiv náboženského příkazu. Již jsme se například seznámili s *brachou* při zapalování šabatových světél, jiná *bracha* se recituje při mytí rukou, když si oblékáme *talit*, při použití *arba'a minim* o svátku sukot (k tomu se jistě časem dostaneme) a podobně. Tato požehnání mají vždy stejnou formu, kdy děkujeme Tomu, který „nám přikázal“ (*civanu*) dělat to či ono – dosadíme patřičný úkon.

Další *brachot* se pronášejí při různých mimořádných příležitostech, nejobecnější z nich je *še-hechejanu* (již jsme se s ním v našem seriálu rovněž setkali, například při požívání „nového“ ovoce při *seder tu bi-švat* nebo při čtení *Megily* o Purimu), které pronášíme vždy, když je nám „dopřáno dožítí se“ nějaké radostné příležitosti, kterou je často některý ze židovských svátků.

Ovšem zdaleka nejčastější příležitostí, kdy můžeme pronést *brachu*, je zcela běžná činnost, kterou zpravidla provádíme několikrát denně, a sice jídlo. Připomínáme si tak zdroj naší obživy a všeho života. Ostatně podobný je i smysl *kašrutu* – uvědomit si, že Ten, který nám dal život a stvořil vše, nám také umožňuje tento život udržovat – a k tomu je pochopitelně zapotřebí potrava. Ovšem její přijímání nemá být bezmyšlenkovité a nahodilé. Jíme pouze to, co nám bylo ke konzumaci vyhrazeno, co je tedy *kašer* a připomínáme si přitom, kdo nám potravu zajišťuje. A právě tímto připomenutím a poděkováním je *bracha*.

Požehnání nad jídlem je celá řada, záleží, co jíme. Jedním z nich je – obecně asi nejznámější – *ha-moci*. Nejznámější je jistě proto, že jej říkáme o šabatu nad *chalou* (při této příležitosti jsme se s ním v našem průvodci již rovněž setkali) a jsou s ním proto dobře obeznámeni i ti, kteří kromě šabatu obvykle nepraktikují. Řekněme si ještě, že *ha-moci* ovšem není speciálním šabatovým požehnáním a nevztahuje se pouze na chalu, ale na jakýkoliv chléb, upečený z pěti základních druhů obilí, tedy pšenice, ječmene, žita, ovsu nebo špaldy.

K ostatním výrobkům z výše uvedených druhů obilí, kromě chleba – tedy například k těstovinám, sladkému pečivu či nejrozličnějším cereáliím, patří požehnání *mezonot*:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא מיני מזונות

Baruch ata adonaj, elohejnu, melech ha-olam, bore minej mezonot.

Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, který tvoříš rozličnou potravu.

Zelenina roste ze země, a proto při její konzumaci říkáme požehnání *ha-adama*:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי האדמה

Baruch ata adonaj, elohejnu, melech ha-olam, bore p'ri ha-adama.

Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, který tvoříš plod země.

Své zvláštní požehnání má i ovoce, které roste na stromech – *ha-ec*. Stejně požehnání se týká i většiny oříšků. Ovšem pozor na chytáky – banán, meloun, jahody či ananas nejsou ze stromu, ale „ze země“ (tedy *ha-adama*), stejně tak jako buráky. Ovšem pro většinu ovoce platí:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי העץ

Baruch ata adonaj, elohejnu, melech ha-olam, bore p'ri ha-ec. Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, který tvoříš plod stromu.

Na veškeré ostatní potraviny, tedy například maso, vejce, mléčné výrobky a nápoje (včetně obyčejné vody) uplatníme požehnání *še-ha-kol*. Zase pozor na výjimky, například rajčatový džus jsou vlastně rajčata, a proto říkáme *ha-adama*. A samozřejmě zvláštním případem je víno (*ha-gafen*), které má své vlastní požehnání – ale to je jistě také dobře známé ze šabatu a jiných svátečních příležitostí. Vše ostatní tedy:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברך

Baruch ata adonaj, elohejnu, melech ha-olam, še ha-kol nihja bi-dvaro.

Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, jehož slovem vše vzniká.

Samozřejmě otázka volby správného požehnání může být někdy poněkud komplikovaná.

Tak například co s polévkou, pokud je v ní voda, zelenina, nudle, maso? U některých jídel je třeba říct požehnání víc.

Nebo – v létě velmi aktuální otázka – co se zmrzlinou v kornoutku? *Mezonot* nebo *še-ha-kol*? *Še-ha-kol* neboť úloha kornoutku je zde jaksí podřízená, je spíše jakousi nádobou na to hlavní, tedy zmrzlinu (ovšem s výjimkou případu, kdy se na kornoutek zvláště těšíte a schválně kvůli němu si kupujete zmrzlinu v kornoutku, ale to už zacházíme opravdu do hala-chických fajnovek).

Podobných otázek by jistě bylo mnoho a není v našich možnostech je zde řešit. V zahraničí vycházejí celé knihy, které se jimi zabývají. Vážní zájemci mohou samozřejmě také zapátrat na internetu (například berachot.org nebo www.ou.org/publications/brachot).

A ještě jedna poznámka závěrem. V ideálním případě by se měla bracha pronést hebrejsky a dotýčný by měl rozumět, co říká. Ale bracha platí i v případě, že jejímu textu nerozumíte. A naopak, platí i bracha v jiném jazyce, pokud rozumíte slovům.

A to úplně nejmenší, co můžete (a měli byste) v této souvislosti udělat, je říct „amen“ vždy, pokud slyšíte někoho jiného pronést některou *brachu*.

► Kateřina Weberová

Věstník Maskil – registrace MK ČR č. E 14877
Vydává židovská kongregace Bejt Simcha, přidružený člen Federace židovských obcí ČR, Mánesova 8, 120 00 Praha 2, Česká republika, IČO: 61385735, tel./fax: 222 251 641, 724 027 929,
e-mail: redakce.maskil@maskil.cz. Maskil vychází měsíčně za laskavé podpory Ministerstva kultury ČR, Federace židovských obcí v ČR, Nadačního fondu obětem holocaustu a The Dutch Humanitarian Fund (JHF). Zájemci mohou přispět na vydávání věstníku libovolnou částkou na bankovní účet: 86-89595602070100 u Komerční banky, variabilní symbol: 88888 (5x8).
Redakce: Milan Kalina, Kateřina Weberová. Redakční rada: Michal Forst, Jitka Nováková. Ilustrace: Lucie Lomová. Předtisková příprava a tisk: Typografické studio Trilabiti, s. r. o., Vodičkova 36, Praha 1. Uzávěrka tohoto čísla 25. 6. 2008. Uzávěrka příštího čísla 19. 8. 2008.